

This is a digital copy of a book that was preserved for generations on library shelves before it was carefully scanned by Google as part of a project to make the world's books discoverable online.

It has survived long enough for the copyright to expire and the book to enter the public domain. A public domain book is one that was never subject to copyright or whose legal copyright term has expired. Whether a book is in the public domain may vary country to country. Public domain books are our gateways to the past, representing a wealth of history, culture and knowledge that's often difficult to discover.

Marks, notations and other marginalia present in the original volume will appear in this file - a reminder of this book's long journey from the publisher to a library and finally to you.

Usage guidelines

Google is proud to partner with libraries to digitize public domain materials and make them widely accessible. Public domain books belong to the public and we are merely their custodians. Nevertheless, this work is expensive, so in order to keep providing this resource, we have taken steps to prevent abuse by commercial parties, including placing technical restrictions on automated querying.

We also ask that you:

- + *Make non-commercial use of the files* We designed Google Book Search for use by individuals, and we request that you use these files for personal, non-commercial purposes.
- + *Refrain from automated querying* Do not send automated queries of any sort to Google's system: If you are conducting research on machine translation, optical character recognition or other areas where access to a large amount of text is helpful, please contact us. We encourage the use of public domain materials for these purposes and may be able to help.
- + *Maintain attribution* The Google "watermark" you see on each file is essential for informing people about this project and helping them find additional materials through Google Book Search. Please do not remove it.
- + *Keep it legal* Whatever your use, remember that you are responsible for ensuring that what you are doing is legal. Do not assume that just because we believe a book is in the public domain for users in the United States, that the work is also in the public domain for users in other countries. Whether a book is still in copyright varies from country to country, and we can't offer guidance on whether any specific use of any specific book is allowed. Please do not assume that a book's appearance in Google Book Search means it can be used in any manner anywhere in the world. Copyright infringement liability can be quite severe.

About Google Book Search

Google's mission is to organize the world's information and to make it universally accessible and useful. Google Book Search helps readers discover the world's books while helping authors and publishers reach new audiences. You can search through the full text of this book on the web at <http://books.google.com/>

PK 8084.54 13 1894

THE LIBRARIES
COLUMBIA UNIVERSITY

GENERAL LIBRARY

ԱՂԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԳԵՐԱՆ

ԺԵ. 15

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅՆԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՅ

Ա.

Հ. ՀԻՆՊՇՄԱՆ

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԻՆ ՀԱՅՆԵՐԷՆԻ ՄԻՋ

Բ.

Կ. ՓՐՈՔԷԼՄԱՆ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԱՅՆԵՐԷՆԻ ՄԻՋ

Գ. ՅԱԽԵԼՈՒԱԾ

Հ. ՀԻՆՊՇՄԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ՅԱԿՈՎԲՈՍ Կ. ՏԱՇԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒԽՏԷՆ

ՊՒԵՆՆԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1894.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՅ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԺԵ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՑ

ՎԻՆՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1894.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՑ

Ա.

Հ. ՀԻՆՊՇՄԱՆ

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

Բ.

Կ. ՓՐՈՔԷԼՄԱՆ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

Գ. ՅԱՌԵԼՈՒԱԺ

Հ. ՀԻՆՊՇՄԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ՅԱԿՈՎԲՈՍ Կ. ՏԱՇԵԱՆ

ՄԽԻԹ. ՈՒՆՏԷՆ

ՎԻՇՆՆԱ

ՄԽԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1894.

17
CCS-1
S. 1
1874

Ընթերցողը պիտի գտնէ գրքուկիս մէջ ամփոփուած երկու հայագիտաց կրեք հատուածներ, որոնց թարգմանութիւնքն մասն առ մասն լոյս տեսան «Հաւնդիւն», մէջ. այսինքն ծանօթ հայագէտ լեզուաբնին Հիւաշմանի քննութիւնքը սեմական (ասորի եւ արամ.) բառերու, որ հայերէնի սնցած են. նոյն հայագէտին աշակերտ Կ. Պրոքէլմանի մէկ գրութիւնը յունարէնէ հայերէնի մէջ մտած բառերուն վրայ.³ եւ վերջապէս՝ իբրեւ Յաւելուած՝ Հիւաշմանի համաոտ մէկ հետազոտութիւնն հայերէնի յատուկ անունաց:⁴ Թարգմանութիւնքն՝ աւելորդ է քսել՝ ամբողջական են եւ անփոփոխ, թէեւ քանի մը քան՝ մասնաւորն Պրոքէլմանի գրութեան մէջ՝ այլազգ կը բաղձայինք տեսնել: Ամէն պակասուած թեամբք հանդերձ՝ այն մասն ալ պէտք չէինք զանց ընել, վասն զի Հիւաշմանի գեղեցիկ քննութեան շարունակութիւն մը կը կազմէր: Ասով քննուած են այժմ հին հայերէնի մէջ մտած ասորի, արաբ, յոյն եւ եւրոպականը բառեր (— թէեւ շատ քան կարելի է տակաւին յաւելու —) եւ կը մասն պարսկերէն բառերն, որոնց վրայ կ'աշխատի այժմ հայագէտն Հիւաշման: Այս մեք ընթերցողաց: Որչափ ալ ջանացած ենք՝ գրքուկիս տպագրութիւնն անսխալ ընել, շատ քան վրիպած կը գտնենք՝ մասնաւորն կրթայական տառերով բառերու մէջ: Ասոնց գլխաւորները կը գտնէ ընթերցողն Ուղեւելուած մէջ. շատ քան ալ ինքնին կը տեսնուի, մասնաւորն որ ասոնց գրեթէ ամէնուն քով ընթերցումը դրուած է. եւրոպական տառերով:

Հ. Բ. Տ.

- ¹ Հմմտ. Հաւելու 1893. թ. 1, էջ 14—18. թ. 3, էջ 81—84. թ. 5, էջ 148—150. թ. 6, էջ 187—189. թ. 7, էջ 213—215. թ. 8, էջ 253—255 եւ թ. 9, էջ 262—266.
² Հմմտ. Հաւելու 1894. թ. 1, էջ 25—29. թ. 2, էջ 47—49. թ. 3, էջ 83—87 եւ թ. 5, էջ 153—157.
³ Հմմտ. Հաւելու 1894, թ. 6, էջ 175—178 եւ թ. 7, էջ 208—211.

1878
 A 6781
 9-4-75
 N6F

Ա. ՀԻՒՊԵՄԱՆ, Սեմական փո-
խանայ բառեր հայերեանի մէջ 1—76

1. Ազդ. — 2. Ներածութիւն, էջ 1—3:

Ա. Սեմական (ասորի) փոխանայ
բառեր, էջ 3—49:

Բ. Արարական փոխանայ բառեր,
էջ 49—70:

Բ. ՊՐՈՔԷԼՄԱՆ, Եռական փո-
խանայ բառեր հայերեանի մէջ 71—126

1. Ազդ, էջ 73: — 2. Ներածութիւն,
էջ 75—80:

Ա. ԴԱՍ. 1. Անաստօնք, էջ 80: — 2.
Տնկեր. էջ 80: — 3. Հանքանիւ-
թեր, էջ 83: — 4. Մարմնոյ մա-
ստօնք, էջ 84: — 5. Անօթք եւ մմա-
նիք, էջ 85: — 6. Հափ եւ դրամ, էջ
89: — 7. Ազգաց անոռանք, էջ 89:
8. Պաշտամանք բառեր, էջ 90: — 9.
Հնկերական կազմութիւնք, էջ 91: —
10. Բանակ, էջ 91: — 11. Տէրո-
թիւն, էջ 92: — 12. Նկնդեցի, էջ
93—97. ա. Պաշտօններ. բ. Նկնդ.
կազմութիւն. գ. Պաշտաման կազ-
մաններ. դ. Տօներ. ե. Մատնագրո-
թիւն. զ. Աստուածարանութիւն:

Բ. ԴԱՍ. Ծանցաւ գործածուող յոյն
բառեր (այբուբենական կարգաւ.) էջ
97—108.

Գ. ԴԱՍ. 1. Թարգմանութեանք բա-
ռեր (այբուբենական կարգաւ.) էջ
108—111. — 2. Գանի մը գրող յատուկ

բառեր, էջ 111—114. ա. Եռակ. Բրո-
նիկոն. բ. Սուռ-Արիստոտել. գ. Սուռ-
Կալիսթեան. դ. Բարսեղի Վեցօրեայ.
ե. Անանիա Շիրակացի. գ. Մ. Գօշի
դատաստանագիրք:

Դ. ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ. 1. Հին եւրոպական
բառեր, էջ 114: — 2. Հայկական փո-
փոխութիւնք փոխառեալ բառից, էջ
116—120:

Գ. ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ. — ՀԻՒՊՇՄԱՆ,
Հայկական յատուկ անոռանք 121—145

በ ኮ ሊ ሊ ቴ ሊ ኮ ቆ

ፊኒሽኒክ ሪ

ክሊኒክ ሪ

ኮ 6, ስፕፕ. 1	hänuፖā	hänuፖā	ከፊኒሽኒክ ሪ
" 9, " 1	ሊክሊክ ሪ	ሊክሊክ ሪ	ሊክሊክ ሪ
" 11, § 1	abila	abila	ከፊኒሽኒክ ሪ
" 14, § 4	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 15, § 8	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ሊክሊክ ሪ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ሊክሊክ, § 9	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ኮ 16, § 11	አክሊክ ሪ	አክሊክ ሪ	አክሊክ ሪ
ሊክሊክ, § 16	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ሊክሊክ, § 17	ቢክሊክ ሪ	ቢክሊክ ሪ	ቢክሊክ ሪ
ኮ 18, § 26	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 26, § 54	አክሊክ ሪ	አክሊክ ሪ	አክሊክ ሪ
" 27, § 56	h ፊሊፊፊ g	h ፊሊፊፊ y	h ፊሊፊፊ y
" 31, § 71	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 42, § 114	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ሊክሊክ, § 116	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
ኮ 45, § 125	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 46, § 128	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 54, § 2	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 57, § 16	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 60, § 28	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ
" 67, § 70	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ	ፊሊፊፊ

*Տարուած է**նորոշուի է*

- „ 68, § 75 kurraḡā karrāḡā
 „ 77, § 4 gawāliki ġawāliki
 „ 82, § 6 *μανδραγόρος* *μανδραγόρας*
 „ 102 Հիւղու *είλος* *είλω*
 „ 106 *σημειογραφός* *σημειογράφος*
 Անդ Սպուլիէր *σπουδαῖοι* *σπουδαῖοι*
 Էջ 113 Կապիտան *captium capitum*
 „ 117 Բ. 2 ՌՊ ՌՊ

ԱՊ

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

ԳՐԵՑ

Հ. Հ Ի Ի Պ Շ Մ Ա Ն

Յաջորդ գրութիւնս թարգմանութիւն է մեծանուն
 հայագէտ Հիւսշմանի կարեւոր մէկ քննութեան .
 (H. Hübschmann, Die semitischen Lehrwörter im
 Altarmenischen: ZDMG, XLVI, 1892, pp. 226—268). Թարգ-
 մանութիւնս ամբողջական է: Հայերէն բառերուն եւ-
 րոսական տառերով դրուած ընթերցմունք ի հարկէ
 դուրս կը մնան, ինչպէս նաեւ հայերէն բառերու
 դիմաց դրուած նշանակութիւնքը՝ միայն ուր պէտք երեւ-
 ցաւ՝ պահուեցան: — Բայց ուր որ (եբրայական տա-
 ռերով գրուած) ասորերէն բառերէն ետքը եւրոպական
 գրերով (— ըստ նորագոյն դրութեան գիտնոց —) դրու-
 ած էին այն բառերուն ընթերցմունք, անփոփոխ պա-
 հեցինք. վասն զի հայերէն տառերն՝ ըստ արեւմտեան
 եւ արեւելեան գաւառաբարբառներուն՝ այլեւայլ կերպով
 նշուելով՝ ամէն ընթերցողի համար միեւնոյն նշումը
 չունին. քաց աստի նոյն լեզուի նշմունքն ոչ միշտ ծըշ-
 գրիտ կրնան ներկայացընել: Մեր կողմանէ աստ ամոլ
 դիտողութիւն յաւելով՝ թէեւ տեղ տեղ կարելի էր՝ կա-
 րելոր չհամարեցանք. միայն հայերէն բառերու նետ հա-
 մեմատուած յունարէն եւ այլ բառերու նշանակութիւնքն
 աւելցուցինք, ուր հեղինակը չէ դրած, եւ ուր կարելոր
 երեւցաւ:

Հ. Յ. Տ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՑ

ԱԶԳԱՅԻՆ ՄԱՏԵՆԱԴԱՐԱՆ

ԵԵ.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՑ

ՎԻՆՆՆԱ

ՄԻԻԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1894.

ՈՒՍՈՒՄՆԱՍԻՐՈՒԹԻՒՆՔ

ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԻՑ

Ա.

Հ. ՀԻՒՊՇՄԱՆ

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

Բ.

Կ. ՓՐՈՔԷԼՄԱՆ

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

Գ. ՅԱՌԵԼՈՒԱԾ

Հ. ՀԻՒՊՇՄԱՆ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒԱՆՔ

ԹԱՐԳՄԱՆԵՑ

Հ. ՅԱԿՈՎԲՈՍ Վ. ՏԱՇԵԱՆ

ՄԻՒԹ. ՈՒՆՏԷՆ

ՎԻՆՆՆԱ

ՄԻՒԹԱՐԵԱՆ ՏՊԱՐԱՆ

1894.

FA
908-4
S 4
E
1894

Ընթերցողը պիտի գտնէ զըրուկիս մէջ ամփոփուած երկու հայագիտաց երեք հատուածներ, որոնց թարգմանութիւնքն մասն առ մասն լոյս տեսան «Հաւն-դիւսի», մէջ. այսինքն ծանօթ հայագէտ լեզուաբնին Հիւսէֆիանի քննութիւնը սեմական (ասորի եւ արաբ.) քառերու, որ հայերէնի անցած են. նոյն հայագէտին աշակերտ Կ. Պրոքէլմանի մէկ գրութիւնը յունարէնէ հայերէնի մէջ մտած քառերուն վրայ.³ եւ վերջապէս իբրեւ Յաւելուած՝ Հիւսէֆիանի համառօտ մէկ հետազոտութիւնն հայերէնի յատուկ ամուսնաց.³ Թարգմանութիւնքն՝ աւելորդ է ըսել ամբողջական են եւ ամփոփող, թէեւ քանի մը քան մանաւանդ Պրոքէլմանի գրութեան մէջ այլազգ կը քաղձայինք տեսնել: Ամէն պակասուածութեամբ հանդերձ՝ այն մասն ալ պէտք չէ լինք զանց ընել, վասն զի Հիւսէֆիանի գեղեցիկ քննութեան շարունակութիւն մը կը կազմէր: Ասով քննուած են այժմ հին հայերէնի մէջ մտած ասորի, արաբ, յոյն եւ եւրոպականը քառեր (— թէեւ շատ քան կարելի է տակաւին յաւելու —) եւ կը մասն պարսկերէն քառերն, որոնց վրայ կ'աշխատի այժմ հայագէտն Հիւսէֆիան: Այս վերջինս ալ կը յուսանք ծանօթացնել ժամանակին մեր ընթերցողաց: Որչափ ալ ջանացած ենք զըրուկիս տպագրութիւնն անսխալ ընել, շատ քան վրիպած կը գտնենք՝ մանաւանդ երբայական տառերով քառերու մէջ: Ասոնց գլխաւորները կը գտնէ ընթերցողն Ուղեւեղաց մէջ. շատ քան ալ ինքնին կը տեսնուի, մանաւանդ որ ասոնց գրեթէ ամէնուն քով ընթերցումը դրուած է. եւրոպական տառերով:

Հ. Յ. Տ.

- 1 Հմմտ. Հանդէս 1893, թ. 1, էջ 14—18. թ. 3, էջ 81—84. թ. 5, էջ 148—150. թ. 6, էջ 187—189. թ. 7, էջ 213—215. թ. 8, էջ 253—255 եւ թ. 9, էջ 262—266.
2 Հմմտ. Հանդէս 1894, թ. 1, էջ 25—29. թ. 2, էջ 47—49. թ. 3, էջ 83—87 եւ թ. 5, էջ 153—157.
3 Հմմտ. Հանդէս 1894, թ. 6, էջ 175—178 եւ թ. 7, էջ 208—211:

MS F 9.4.75
A 6781

Ա. ՀԻՒՊՇՄԱՆ, Սեմական փոխառնալ բառեր հայերէնի մէջ 1—70

1. Ագդ. — 2. Ներածութիւն, էջ 1—3:

Ա. Սեմական (ասորի) փոխառնալ բառեր, էջ 3—49:

Բ. Արարական փոխառնալ բառեր, էջ 49—70:

Բ. ՊՐՈՔԷԼՄԱՆ, Եռնական փոխառնալ բառեր հայերէնի մէջ 71—120

1. Ագդ, էջ 73: — 2. Ներածութիւն, էջ 75—80:

Ա. ԴԱՄ. 1. Անաստօսք, էջ 80: — 2.

Տանկեր. էջ 80: — 3. Հանքանիւթեր, էջ 83: — 4. Մարմնոյ մասնօրհն, էջ 84: — 5. Անօթք եւ անմահիք, էջ 85: — 6. Հափ եւ դրամ, էջ 89: — 7. Ազգաց անուանք, էջ 89:

8. Պաշտամանք բառեր, էջ 90: — 9. Ընկերական կազմութիւնք, էջ 91: — 10. Բանակ, էջ 91: — 11. Տէրութիւն, էջ 92: — 12. Եկեղեցի, էջ 93—97. ա. Պաշտօններ. բ. Եկեղ.

կազմութիւն. գ. Պաշտաման կազմականք. դ. Տօներ. ե. Մատենագրութիւն. գ. Աստուածաբանութիւն:

Բ. ԴԱՄ. Յանգստ գործածուող յոյն բառեր (այբուբենական կարգաւ.) էջ 97—108.

Դ. ԴԱՄ. 1. Թարգմանութեանք բառեր (այբուբենական կարգաւ.) էջ 108—111. — 2. Բանի մը գրոց յատուկ

բառեր, էջ 111—114. ա. Եռանդ. Բրո-
նիկոն. բ. Սոռա-Արիստոտել. գ. Սոռա-
Կալիսթենես. դ. Բարսղի վեցորեայ.
ե. Անանիա Շիրակացի. զ. Մ. Գօշի
դատաստանագիրք:

Դ. ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ. 1. Հին եւրոպական
բառեր, էջ 114: — 2. Չայնական փո-
փոխութիւնք փոխառեալ բառից, էջ
116—120:

Դ. ՅԱԻԵԼՈՒԱԾ — ՀԻՒՊՇՄԱՆ,
Հայկական յատուկ անոռանք 121—145

በ ኮ ሂ ሂ ቴ ሊ ኮ ቁ

Συμπληρωδ &

ՈՆՊՊԵՆԻԻ Է

Էջ 6, Ծան. 1 hānū⁹ā hānū⁹ā եւ նմանեք՝ այլուք

„ 9, „ 1 Ասորերէն մէջ Ասորերէնի մէջ

„ 11, § 1 abīla abīlā եւ նմանեալ՝ պարտք՝

„ 14, § 4 āṣuāṣā āṣvāṣā

„ 15, § 8 ἡδύοσμον ἡδύοσμον

نانو خیه نانو حیه

انجانه اُنْجَانَه U^hq, § 9

אבסוריא אבסיריא 16, § 11

פכה פכה, § 16

בועינא **בועינא § 17, U**

Էջ 18, § 26 *ըջ* *էջ* (Է՛լ նմաններ՝ այլուր):

אסבלא אסקלא § 54, 26,

„ 27, § 56 h *kynd* g h *kynd* y

منجیل مجل 31, § 71

42, § 114 կիզակաւ գերմ. Torf, կիզակաւ

רבוני רבונ § 116, קטל

פֿרו פֿרו § 125, 45 ג

פְּרִשְׁינָה פְּרִשְׁינָא 46, § 128

54, § 2 *idcir* *idcir*

זורפא ז'רפא 57, § 16

60, § 28 *уш*. kalūī *уш*. kalāī

سورنجان سورناجن 67, § 70

*Σαρκωδ ε**νηρηβη ε*

η 68, § 75 kurrāḡā karrāḡā

η 77, § 4 gawāliki ḡawālikī

η 82, § 6 μανδραγόρος μανδραγόρας

η 102 ზღუევი ειλος ειλως

η 106 σημειογραφός σημειογράφος

Անդ Սղուդէք σπονδεῖοι σπονδαῖοι

Էջ 113 Կապիտանս captium capitum

η 117 Բ. 2 ՌՊ ՌՊ

ԱՊ

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՄԷՋ

ԳՐԵՑ

Հ. Հ Ի Ի Պ Շ Մ Ա Ն

Յաջորդ գրութիւնս թարգմանութիւն է մեծանուն
հայագէտ Հիւսշմանի կարեւոր մէկ քննութեան .
(H. Hübschmann, Die semitischen Lehrwörter im
Altarmenischen: ZDMG, XLVI, 1892, pp. 226—268). Թարգ-
մանութիւնս ամբողջական է: Հայերէն բառերուն եւ-
րոպական տառերով դրուած ընթերցմունք ի հարկէ
դուրս կը մնան, ինչպէս նաեւ հայերէն բառերու
դիմաց դրուած նշանակութիւնքը՝ միայն ուր պէտք երեւ-
ցաւ պահուեցան: — Բայց ուր որ (եբրայական տա-
ռերով գրուած) ասորերէն բառերէն ետքը եւրոպական
գրերով (— ըստ նորագոյն դրութեան գիտնոց —) դրու-
ած էին այն բառերուն ընթերցմունք, անփոփոխ պա-
հեցինք. վասն զի հայերէն տառերն՝ ըստ արեւմտեան
եւ արեւելեան զաւառաբարբառներու՝ այլեւայլ կերպով
հնչուելով՝ ամէն ընթերցողի համար միեւնոյն հնչումը
չունին. բաց աստի նոյն լեզուի հնչմունքն ոչ միշտ ճշ-
գրիտ կրնան ներկայացնել: Միւր կողմանէ աստ անդ
դիտողութիւն յաւելով՝ թէեւ տեղ տեղ կարելի էր՝ կա-
րեւոր չհամարեցանք. միայն հայերէն բառերու հետ հա-
մեմատուած յունարէն եւ այլ բառերու նշանակութիւնքն
աւելցուցինք, ուր հեղինակը չէ դրած, եւ ուր կարեւոր
երեւցաւ:

Հ. Յ. Տ.

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԷՆԻ ՄԷՋ

Մեր յաջորդ գրութեան նպատակն է հին հայերէնի մէջ սեմական փոխառեալ բառերու ամբողջ մթերքը նորէն քննել, ըստ ծագման նոյն բառերուն՝ երկու ճիւղի (ասորերէն եւ արաբերէն) անջատել, եւ հետազօտել անոնց ձայնական յատկութիւնները: Բառերն երկու դասակարգի բաժնելու ատեն շատ մը բառեր դժուարութիւն կը յարուցանեն, այսինքն անոնք՝ որ թէեւ ասորերէնի եւ արաբերէնի մէջ կը գրտնուին, բայց այս լեզուաց բնիկ չեն, այլ փոխառութիւն են կամ այնպէս կ'երեւայ թէ ըլլան, եւ չենք գիտեր թէ ուստի ծագած են ասոնք, եւ ինչ ճամբով — ասորերէնի եւ արաբերէնի միջնորդութեամբ թէ ոչ — Հայոց հասած: Այստեղ շատ դիպաց համար ամէնէն հաւանականն է ընդունիլ՝ թէ պարսկերէնէ առնուած են ասոնք կամ պարսկերէնէ անցած են. վասն զի ծանօթ է որ թէ Հայք եւ թէ Արամայեցիք ու Արաբացիք շատ բառեր փոխ առած են պարսկերէնէ: Քանի մը հին բառերուն կատմամբ կրնայ տարակուսական ըլլալ թէ ուղղակի՝ յունարէնէ առած են Հայք՝ թէ Ասորոց միջնորդութեամբ, (— այս դէպքիս մէջ ասորերէնէ

փոխառեալ կը համարուին, —) եւ քանի մը նոր բառերու նկատմամբ կրնայ խնդիր յառնել թէ ուղղակի՞ արաբերէնէ առնուած են հայերէնի մէջ թէ արաբացեալ նոր-պարսկերէնի (եւ յետոյ՝ տաճկերէնի) միջնորդութեամբ: Ես այս վերջին տեսակները արաբերէնէ փոխառեալ բառերու կարգին մէջ դրած եմ ուր որ ստոյգ էր արաբական ծագումը, նոյնպէս նաեւ քանի մ'օտար բառեր՝ որ արաբերէնի ձեւով հայերէնի մէջ՝ մտած են: Քանի մը բառերու վրայ ալ յետոյ կրկին պիտի խօսինք, երբ պարսկերէնէ եւ յունարէնէ առնուած փոխառութեանց վրայ ճառենք:

Այս նիւթոյս վրայ ճառող մատենագրութիւնն մինչեւ 1877 ի մի հաւաքած է լակարտ իւր «Հայկական Ուսումնասիրութիւնք, գործոյն մէջ ի Կէօթթիսկէն 1877»¹: Ասոր վրայ յաւելլու է իմ «Հայկականք», Բ եւ Գ.² եւ Պատկանեանի՝ Նիւթը հայերէն բառարանի Ա եւ Բ, ի Պետրք. 1882 եւ 1884 (ռուսերէն):³

Գործոյս արամէական մասն աչքէ անցու-

¹ De Lagarde, Armenische Studien, Göttingen 1877: Հմմտ. նաեւ նոյն հեղինակին «Ժողովածոյ գրութիւնք», (Gesammelte Abhandlungen, Leipzig 1866). Ի մասնաւորի էջ 1 եւն. «Պարսկերէն, հայերէն եւ հնդկերէն բառեր ասորերէնի մէջ», Հոս մասնաւորապէս մասնանիշ կ'ընեմ այս երկու գործերն, որպէս զի կրկին ու կրկին կուտան ընել չի ստիպուիմ:

² H. Hübschmann, Armeniaca II: ZDMG XXXV, pp. 654—664 եւ Armeniaca III: XXXVI, pp. 115—134:

³ Այս տեղ կը գտնենք հայերէն Ռաֆայ, Խաթ, Կատր, Հետր, Դանլուր, Դաւրայ եւ շին բառերն իրենց համապատասխանող արաբական բառերու հետ համեմատուած:

ցած է Նէօլտէքէ (Nöldecke): Ուր որ այս նկատմամբ հնոց աւանդած են տարբեր կը դնեմ՝ իւր ճոխութեան վրայ յեցեալ է: Ասորեստանեայ լեզուի նկատմամբ եղած տեղեկութիւնք հաղորդած է ինձի Տ^ր. Ենսէն (Jensen):

Ա.

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱԹԵԼԸ ԲԱՌԵՐ

Հայք երկայն ժամանակ Արամայեցւոց դրացի էին արդէն (Հմմտ. Kiepert, Alte Geogr. Գրքերդ, Հին աշխարհագրութիւն, էջ 79) երբ չորրորդ դարու մէջ քրիստոնէութիւն ընդունելով աւելի մերձաւոր յարաբերութեան մէջ մտան Ասորւոց ինչպէս նաեւ Յունաց հետ: Ուսումնատենչ եւ եռանդուն հայ եկեղեցականք ասորի եւ յոյն ուսումնարանները (Եգեսիա եւն) կը յաճախէին սորվելու¹. Ասորիք եւ Յոյնք կուգային ի Հայս եւ քրիստոնէութիւն կը քարոզէին, եւ բազմաթիւ գործքեր հինգերորդ դարէն մինչեւ ցերեքտասաներորդ դար թարգմանութեան ասորերէնէ² եւ յունարէնէ ի հայերէն: Ուստի Ասորւոց Հայոց վրայ ըրած այս ազդեցութեան հետեւութեամբ Հատ մը ասորի բառեր հայերէնի մէջ մտած են, եւ այն՝ թէ այն-

¹ Հմմտ. Կորիւն, Պատմութիւն վարուց Մաշթոցի (կամ Մեսրոպայ):

² Ասորերէնէ թարգմանուած են Եգարէն օրինակի համար Եփրատյ գործքերը, Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութիւնը, Քուղթ Արգարու (տես Տաշեան՝ ի Wiener Zeitschrift, 4. p. 17 ff.) եւն. Ժ. Գ. գարէն՝ Միքայէլ Ասորի:

պիտի բառեր որ սովորական լեզուին կը վերաբերին, եւ թէ նաեւ այլք՝ որ միայն գիտնական գրոց-լեզուին են¹ :

Տարակոյս չկայ որ արամեական այն բարբառն՝ որմէ Հայք այն բառերն առին, բուն ասորերէնն է, այսինքն՝ Եդեսիայի եւ ասորի գրականութեան լեզուն: Այս փոխառութեանց ժամանակին նկատմամբ գիտենք որ այն բառերուն մեծագոյն մասն, որովհետեւ Հայերէն ամենահին գրութեանց մէջ կը գործածուին, արդէն հինգերորդ դարու եւ աւելի եւս կանուխ ժամանակաւ անցած են Հայերէնի մէջ. այնպէս որ միայն սակաւաթիւ բառեր՝ որ յետոյ գործածուած կը գտնենք² կարելի է որ յետոյ փոխառեալ ըլլան:

Իսկ փոխառեալ բառերու ձեւին նկատմամբ նկատելի է որ ոմանք ալ վերջաւորութիւն մ'ունին՝ որ ասորերէնի սաստկական ձեւին (status emphaticus)-ն վերջաւորութեան կը համապատասխանէ³, եւ ոմանք չունին. ուստի խնդիր

¹ Այսպիսի են ագիւ (եղեն), ռեաթայ (նշանագիրք), Թարահոգայ, Թարիւլ, Թահեթահ, Ժաթ (կարկանդակ), անշուշտ նաեւ՝ Բադիւ (շեղջ), Բաթ (գեղձ), Խաթ (սուր), Խաթայ (նաւ), Լաւիայ (մարմնակալ ի սպասու պատարագի), Լաֆայ (ալքի օծանելիք): Ինչ ինչ բառերու նկատմամբ գծուար է որոշել:

² Այսպէս՝ Թիմար (Thymus, ԺԳ դարէ), Ժանիլ (ԺԲ դար), Լաւիայ (ԺԱ դար), Ժալիայ (ԺԳ դար), Բոհրգ (անշուշտ ոչ ԺԲ դարէ յառաջ), Դաթալ (քսակ, Ը դարէն ետքը), Լաֆայ (Ը դարէն ետքը), Լաւիայ (ԺԳ դար), Լալիայ (ԺԳ դար), Լալիայ (ԺԲ դար), Լալիայ (ԺԲ դար), Լալիայ (ԺԲ դար):

³ Հայերէնի մէջ - ալ վերջաւորութիւնն արդէն կանուխ ժամանակաւ պարզ - հնչիւնն առած էր, այնպէս որ յետագայ Հայերէնին մէջ ալ վերջաւորութիւնն ա ձայնի

է թէ արդեօք ասորական բառերուն կէսը սաստկահաճն ձեւով (- օ վերջաւորութեամբ) եւ միւս կէսն բացարձակ ձեւով (առանց - օ վերջաւորութեան) փոխառեալ են: Պէտք է Նէօլտէքէի հետ ընդունիլ որ եթէ ոչ բոլոր՝ գոնէ քրիշտեան բոլոր այս փոխառեալ բառերու հիմն է ասորերէն բառերու սաստկահաճն ձեւը: Բուն ասորերէնին մէջ այս ժամանակ՝ որ հոս նկատողութեան կրնայ առնուիլ, այսինքն՝ որչափ ամենականութիւնն որ ասորի մատենագրութիւնը կը հասնի, արդէն գոյականք այս - օ վերջաւորութեան հետ այնպէս խառնուած կցուած էին, որ այս կը համարէր բառին գլխաւոր ձեւը, որուն բուն նշանակութիւնը այլ եւս չէր զգացուեր. այնպէս որ այս - օ վերջաւորութիւնը պէտք չէ այլ եւս իբրեւ յօդ ընդունել, ինչպէս էր բուն նախնաբար եւ ինչպէս տակաւին երնոյն ժամանակ ուրիշ բարբառներու մէջ: Արդ երբ այս բառերն հայերէնի մէջ մտան, - օ վերջաւորութիւնը կամ մնաց նոյնպէս, կամ պարզապէս դուրս ձգուեցաւ¹: Թէ հայերէն այն բառերը որ առանց - օ վերջաւորութեան են, ասորերէնի բացարձակ ձեւէն (status absolutus)՝ որ շատ բառերու մէջ եւ ոչ կը գործածուէր, յառաջ եկած չեն, կը ցուցնէ ի միջի այլոց - օ թ օ վերջաւորած բառերուն առած ձեւն. (հմտ. հայերէն քաղաք):

տեղ՝ ընդ տառադրական գործածութիւն մըն է: Ուրիշ տեղ պիտի խօսիմ հայերէն այ ձայնին փխկ ասոր. - օ եւ յունարէն ձի նախնական նշանակութեան վրայ:

¹ Ինչպէս նաեւ նոր-պարսկերէնը: Տես Nöldecke, Pers. Stud. II, 35:

== ասոր. gālūṭā¹), որոնք բացարձակ ձեւին մէջ միայն - ū կամ - ā կը վերջաւորին. (այսպէս ասոր. gālū). իսկ ասորերէն բաղադրեալ կոչուած ձեւը (status constructus, որ - ū-ի կը վերջաւորի, այսպէս gālūṭ) իբրեւ հիմն նկատել հայերէն այս փոխառութեանց անհնար է բոլորովին²: Այս խնդրոյս մէջ կարեւոր նշանակութիւն չունի ձայնաւորը. վասն զի կամայական է, եւ մասամբ սաստկական ձեւին (հմմտ. Խարթ = ասոր. ḥarbā, բացարձակ ձեւը ḥerew. Խաթ = ասոր. maḥṣā, բացարձակ ձեւը meḥes), մասամբ բացարձակ ձեւին (դերեւ = ասոր. teref, սաստկական ձեւն է՝ tarpā) համեմատ է: Բաց աստի ի հարկէ պէտք է նաեւ զեջանիլ որ քանի մը շատ հին ժամանակ փոխառեալ բառեր ասորերէնի բացարձակ ձեւին կրնանք կամ պէտք ենք վերագրել. ինչպէս օրինակի համար այժմ իսկ յիշուած դերեւ բառը, որ աւելի նման է teref բացարձակ ձեւին քան tarpā սաստկականին:

Ի մասնականին սովորաբար փոխառեալ բառերու մէջ այս տառերը կամ ձայներն իրարու կը համապատասխանեն:

Ասոր.	ܐ	ܐ	ܕ	ܗ	ܙ	ܠ
Հայ.	{ բ	դ	դ	հ	զ	լ
	b	g	d	h	z	χ

¹ Դարձեալ՝ ḥānūṭā.

² Հմմտ. նաեւ գլխի = ասոր. gezzēṭā, որուն բացարձակ ձեւն է gezzā. Լաբի = ասոր. ṣabbeṭā, որուն բացարձակ ձեւն ṣabbā. Երեւի = ասոր. erūweṭā, որուն բացարձակն է erūwā. Երեւի = ասոր. meyalḥēṭā, որուն բացարձակ ձեւն է meyalḥā. Գլխի = ասոր. ḡešaltā, որուն բացարձակն է իբր ḡešlā.

Ասոր. {	𐤁	’	𐤂 (սկեզըը)	𐤃	𐤄	𐤅
Հայ. {	ա t	յ y	ք k ^c	չ լ	մ m	ն n
Ասոր. {	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋
Հայ. {	ս s	պ p,	փ p ^c	ծ c(=ts)	կ k	ր r շ š
Ասոր. {	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑
Հայ. {	թ t ^c	ա	ի	ու u, ու ա	է e	ֆ f

Պէտք է միտ դնել որ հայերէն ոչ կրկին բաղաձայն եւ ոչ w, γ, δ, f, θ թաւերն ունի, ուստի եւ ասորերէնին bb եւ w = ք է. ասորեւէն γ = ք. ասոր. δ = ք. ասոր. pp եւ f = ք. ասոր. θ = ք եւն: Ասոնցմէ դուրս — ի բաց առեալ փոխառութեանց սովորական քանի մ'անկանոնութիւնքը, հետեւեալ զարտուղութիւնք կը գտնուին կանոնաւոր ձայնական ճշգրութեանէ:

Հնչական հազագաւոր 𐤂 = w ձայնի դիմաց կիսաձայն - կը գործածուի՝ փխկ հնչական պայթուցիկ (son explosif) ք տառին. օրինակի համար՝ «կաքա-, հաշի-, շա-իղ, սո-ին, քա-շ:» Ասոր հետ կը միաբանի նաեւ այն որ երկու անգամ անհնչական հազագաւոր 𐤃 = f տառին տեղ նոյնպէս - գրուած է՝ փոխանակ անհնչական ք թաւին, օրինակի համար՝ «կեղե-, տերե-», Ասորի 𐤌 = h տառին դիմաց բաց ի կանոնաւոր ի տառէն՝ կը գտնենք երբեմն 𐤍, ինչպէս «հաշի-» կամ 𐤍, ինչպէս՝ «հացին» եւ կամ +, ինչպէս՝ «+ա+ար:» Ասորի 𐤎 = ʾ տառին դիմաց կը գրուի 𐤏, բայց անգամ մը 𐤏 տառերու տեղ ք գրուած է այս բառին մէջ՝ «մախաք» = ասոր. mehattā. Ասորի 𐤐 = k տառին դիմացն բառասկզբան կանոնաւորապէս + կը գտնենք, եւ նաեւ

բառամիջին՝ այս բառերուն մէջ՝ «ասորք, մասս, Կանթար, Կրտում», եւ ասորի «Բրիշոյ» անուան մէջ (Ղազ. Փարպ. էջ 72. ասորին է brīṣō¹). Իսկ ի կը գտնենք «կասկարայ, կարկհան, կարմիր, կուպր², մաշկ» եւ այլ քանի մը բառերու մէջ, որոնք անշուշտ ասորերէնէ չեն յառաջ եկած: Ասոր. փ = փ, որ հայերէն շ պիտի դրուէր, զարտուղութեամբ³ երբեմն և կը տառադարձուի «լումայ, խարագու, խարբալ» եւ «տարմալ» բառերուն մէջ, (թէեւ կայ նաեւ «տարմալակ») Ասորերէն փ = փ = փ կամ կամ ու ի «կուպր» եւ «շար» — ասոր. փ փ = հայ փ³, բայց փ փ փ, ինչպէս «կաշին» = աս. ḥassīnā եւ «ցից» = ասոր. ṣessā եւ անկանոնութեամբ նաեւ փ այս բառին մէջ՝ «Բրիշու» ասոր. փ = փ կ'ըլլայ հայերէն փ, բայց փ փ, ինչպէս «կատալ» = աս. qaqḡewānā. Ասորերէն փ ձայնաւորին հայերէնի մէջ — ըլլալուն իբր օրինակ յիշենք «դին, գողիշ, գզլթ, կասկարայ, հաշիւ, մագաղթ, մխաթ, շաքաթ, շուիղ, քանքար», իսկ ուրիշ տեղեր Ե կը գտնայ կամ բոլորովին դուրս կ'իջնայ: Զարմանալի է որ ասորերէն փ = սկզբնա-

¹ «Կարկհան», եւ «կարմիր, բառերն հաւանականաբար պարսկերէնէ առնուած են. իսկ «կուպր» բառին մէջ զարմանալի է ոչ տառը փիկ՝ փ կամ —:

² Ի հարկէ տպագրութեանց մէջ հին ձեռագրաց և տառին տեղ և կը տեսնուի շատ անգամ:

³ Բաց ի այս բառերէն՝ հմմտ. փրատ — ասոր. փրատ Ի Wiener Zeitschr. IV, էջ 183. — Բարբաթան (Եփրեմ, տպ. Վենետ. 1836. Գ. էջ 117) — ասոր. փրատ — Միքի — ասոր. Nesīwīn.

բաղաձայն մը: Այսպէս՝ «թա՛նփար» = ասոր. taggārā (tangārā ձեւէ). «մա՛նփաղ» = ասոր. maggelā (* mangelā ձեւէ.) «անփան» = ասոր. aggānā. «խնոր» = ասոր. ḥazzūrā (* ḥan-zūrā ձեւէ.) ծննդայ» = ասոր. sesselā. «քանփար» = ասոր. kakkērā. Այս բառերէն կրնայ ասորերէն ḥazzūrā հայերէն խնոր բառէն փոխառեալ ըլլալ, ուստի հոս նկատի չենք առնուր. վասն զի հայերէն նշ ասորերէնի անցնելով ի հարկէ ոչ եւ յետոյ շշ պիտի փոխուէր: Բայց մնացեալ բառերն հայերէնէ չեն առնուած, եւ անոնց կրկին բաղաձայնք կարելի չէ ըսել թէ նախնական փոխառութիւն մը պարզ բաղաձայնէ մը յառաջ եկած ըլլան, գոնէ ասորերէն sesselā (ծագած ԽՆՅՆՅ ձեւէն, եբրայեցերէն ܫܢܝܢܝܬ կոնքք) եւ kakkērā (= եբր. kikkār) բառերու համար: Իսկ եթէ հայերէն քանփար ասորերէն kakkērāին նախնական ձեւէն չէ, ապա ուրեմն եւ ոչ քանփար ասորերէն maggelāի նախաձեւէն, թէեւ վերջինս արդեամբք * mangelā կը հնչուէր: Այլուստ հայերէնի մէջ ամենեւին չի նկատուիր սովորութիւն մ'«անկանոն» ն մը մուծանել բառերու մէջ:՝ Արդեօք պէտք է հոս ընդունիլ թէ այս բառերն այնպիսի ասորերէն գաւառաբարբառէ մ'առնուած են, որ փոխանակ ցցի՝ ng, ssj' ns, kkj' nk կը հնչէր, այնպէս՝ ինչպէս Մանտայերէնը ցցի տեղ ng կ'ըսէ (tangārā փոխանակ taggārā) եւ ուրիշ սեմական լեզուք nd

¹ Ինչպէս կ'ըսուի Ռալֆմար ի Wiener Zeitschr. V, p. 269.

կը հնչեն փխկ՝ dd, ns փխկ՝ ss, nb փխկ՝ bb. (տես Fränkcl, Aram. Fremdw. էջ. 136 ծն.) ՎՃԻռ տալ մը չեմ համարձակիր:

Այս տեղ կը դնեմ արդ հայերէնի մէջ ցայսօր ծանօթ փոխառեալ եւ օտար ասորերէն բառերուն ցանկը: Անկիւնաւոր չափերտի մէջ առնուած են այն համեմատութիւնք, զոր ուղիղ չեմ համարիր, ինչպէս նաեւ անոնք՝ որոնց համար կցնայ ենթադրուիլ որ սեմական լեզուէ չեն մտած հայերէնի մէջ: Հայ մատենագրաց քով անոնց ժաճանակը դրուած է, որոնց՝ մանաւանդ թարգմանութեանց նկատմամբ՝ միշտ երաշխաւոր չեմ կրնար ըլլալ. վասն զի յայսմ մասին շատ բան տակաւին անապահով է: Հին եւ նոր կտակարանէ եղած կոչմունք հինգերորդ դարէն են, ի բաց առեալ (Յովհաննու) Յայտնութիւնն, որ Ը դարէն յառաջ թարգմանուած չէ: «Վէ՛. Բաւ.», կը նշանակէ վենետկոյ Մխիթարեան Հարց մեծ Բառգիրքը (վենետ. 1836—37). «Զո՛.», կը նշանակէ Զախջախեանի՝ հայերէն-իտալ. բառգիրքը: Մ. Խորենացւոյ գրքին կոչմունք եղած են վենետկոյ 1865ի տպագրութեան համեմատ, ուր որ ուրիշ հրատարակութիւնք չեմ նշանակած՝ ինչպէս Աշխարհագրութեան համար ըրած եմ: Ընդհանուր կոչմունք (առանց հեղինակաց գրոց էջերը նշանակելու) առնուած են վենետկոյ Բառարանէն:

1) Աբէլայ (արմատ՝ «բէլայ»-). ասոր. אַבִּיל awila միանձն. արաբ. أبيل (ասորերէնէ առնուած):

Աթելոյ բառը շատ գործածուած է. հմմտ. Բուզանդ, տպ. Վենետ. 1832, էջ 271. Թովհ. Մանդակունի, էջ 102 (Ե դար). Մովս. Կաղանկ. Վ. էջ 129. Ար. Լաստիվ. էջ 27 եւն: Ասորերէնին մէջ հոս ը տառը «իստ» (կամ «պայթուցիկ») չէ, այլ «մեղմ» (հնչական): Ասորերէն awilā պէտք էր հայերէն «թել» կամ ըստ հայերէնի օրինաց «թել» կամ «թել» ըլլալ, մինչ այժմ է կամ ը ձայնին տեղ ե եղած է, ինչպէս նաեւ սոյնպէս կը գտնենք քանի մ'անգամ ը տառին սկիզբը, օրինակի համար՝ «թել» (— որուն «թել» սեռականը * «թել»-արմատ մը կ'ենթադրէ.) նոյնպէս սեռականն ըլլալէ (— կայ նաեւ կանոնաւորն՝ ըլլալ) ըլլալ ուղղականէն: Ընդհակառակն ըլլալ = ասոր. šappilā.

2) Աթելոյ (Աթ. հոգ. - ոյ.) ասոր. ܐܬܠܐ ܐܬܠܐ ջրմուղ, անցք ջրոյ = յունարէն ἀγαγός.

Աթելոյ կը յիշեն Ստեփ. Սիւնեցի՝ Ը դարուն, Վահագնի Ժ. դարուն, Կանոնք, մինչեւ ցը դար: — Այս բառին մէջ տառին տեղ «ըլլալուն նկատմամբ» հմմտ. հուրէ = յուն. ἀλόη (Թովհ. Ժ. 39.) «պաշտ» = σπόγγος. Կոմար եւ Կոմար = τομάριον եւն:

3) Աթել, Աթել (դրախտ, Եդեն.) ասորերէն ܐܕܥܐ eden.

Արէն ձեւը լակարտ կը յիշէ Եփրեմէն (Ե
դար) առնելով. իսկ Արէն կը յիշէ Փիլոն
(Ե դար. «Քարէնայ.») Վեն. Բառ. կը յիշէ՝
արէնաբոս, արէնայն, արէնախն (Բ. էջ
1041) բառերը: Սակայն կ'երեւայ թէ
արէն (Եով) ամէնէն հաւատարիմ ձեւն է
(արէն - ձեւէն արէն - պիտի ածանցէր), եւ
բողոքովն կը համապատասխանէ ասորերէն
ܐܕܝܢ, վասն զի Ե շատ անգամ կ'ըլլայ
հայերէնին մէջ (տես վերը) — Կայ
նաեւ Երէմ յունարէն Ἐδém (Են. Բ.
8), որմէ նաեւ Երէմաբոս, Երէմայն,
Երէմա եւն:

4) Արն-Բայ (արն, -այն) նշանագիրք.

ասոր. ܐܪܢ ܐܝܢ ܐܪܢ նշանագիրք:

Արդէն Վեն. Բառ. կը յիշէ՝ «ասորերէն
արն-Բայն է տառ, նշանախեց.» բայց եւ
այնպէս ἄρθρον, articulus կը թարգմանէ.
Իսկ Զախ. distinzione di suono o di
pronunzia dell'abbici, prosodia delle lettere
d'alfabeto. Պետրոսեան (ի New dictionary)
elements, letters, characters, alphabet. Այս
բառը կը գտնուի՝ Մովս. Խոր. (Ե. դար)
էջ 247 եւ Ղազ. (Ե. դար) տպ. Վենետ.
1873, էջ 41 եւ 42 տեղերն, որ ցայսօր
անձիշդ թարգմանուած են եւ չեն հաս-
կըցուած, բայց զորոնք անփոյթ պէտք չէր
ընել, եթէ կ'ուզուի Հայոց տառերու գիւ-
տին վրայ եղած այս տեղեկութիւնքը լաւ
գործածել: Պէտք չէ համեմատել ասորեւ-

րէն օժձ բառին յղբնակին օժսօժ
(նշանք:)

5) [ԱՅՖ. տեսակ մը բանջարեղէն. (Հմմտ. Բուզանդ, էջ 208, 2. "Եդին առաջին նորա միրգ, խնձոր, վարունգ եւ ափս.՝ անդ, տող 10 "զմիրգն եւ զափս.՝ Եղեշէ՝ յԵ դարու, տպ. Վենետ. 1859, էջ 156, "մնեալ էին ուղղովք զուարակաց, եւ ափս երէոց.՝) կայ նաեւ ափս փայտ, ծփօփօսօս խոհակեր (Ոսկեք. Մեկն. Մատթ. Գ, 17՝ Ե դարէն.) ասոր. ԻՄԱ. արաբ. آميس կամ آميس

Տես Lagarde, Ges. Abh. p. 12—13. Այս բառերն յառաջ եկած են ուղղակի միջին պարսկերէն * amē բառէ, որ նոր-պարս. amēxtan խառնել, amēz, amēy եւն բառերուն կարգէն ըլլալու է:]

6. ԱՅՖ. զգեստ կամ վերարկու. (միայն՝ Յեսու Է, 21. Եղեշէ, տպ. Վեն. 1859, էջ 174, 7 վ.) ասոր. ԻՄԱ, amella "փւլի՛".

Արդեօք հայերէն այս բառն ասորերէնին տառադարձութիւնն է լոկ թէ այն լեզուէն առնուած յունարէն ἀμλαν հայցականի մը:

7. [ԱՅՖ. (արմատ՝ Է- - - եւ -), ափսէս (Հին Կտ., Ագաթանգեղոս յԵ դարու. Հմմտ. Վենետ. Բառ.) ասոր. ԻՄԱ amēx (բացարձակ ձեւը՝ amax), եբր. amēx կապար. արաբ. amuk կապար. ասորեստանեան լեզուաւ՝ amēku անագ. սումեր. ni-ig-gi, na-ag-ga, an-na, em [սումեր. նախնական ձեւն՝ an(a)g,] սանկր. nāga կապար, անագ:

Ծագումն անյայտ է պնդէս՝ ինչպէս նաեւ
 «...» ֆիներէն vaski պղինձ, անագապղինձ:]

8) [Անանի = ἰδιόσμορον (Մատթ. Իգ-
 23. Ղուկ. ԺԱ, 42. եւ Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ
 դար.) ասոր. נָאֵן nān 'ā (փխ. nā 'neā), արամ.
 نَاجِ: Հայերէն բառն անշուշտ փոխառեալ է,
 պարսկերէն բառէս՝ نَاجِ: nāneḫwāh (= հաց-
 համեմ, քwāh = սանսկր. svāda անոյշ բու-
 ղումն)), նաեւ نَاجِ: nānūḫēh = հացդեղ
 կամ ննի տունկ (Ammi), du Cange vανοῦχα.
 Անանուխի եւ ննիի վրայ՝ տես Lōw, Aram.
 Pflanzennamen, p. 259 ff. Միտ դրուի պահլա-
 երէն nānā nānūkspram անանուխ իբր հացհա-
 մեմ (Bundeh. էջ 66, 21.) — Լակարտ պարս-
 կերէն բառը Հայերէն Բաննիի հետ կը հա-
 մեմատէ, որ սակայն sinapis կը նշանակէ:]

9) Անգան (Թիւք ԺԲ, 8 «Լեսուին Են-
 Ինի».) Յուն. ասոր. אֶגְגָּאֵא aggānā մեծ աման մը,
 տաշտ եւն. եբր. אֶגְגָּאֵא արամ. אֶגְגָּאֵא
 (Fränkel, p. 68.) ասորեստ. agannu.

Հայերէն Ագանի (Ես. ԻԲ, 24) լոկ տա-
 ռագարձութիւն է յունարէն *αγανωθ բա-
 ռի մը = եբր. אֶגְגָּאֵא Ես. ԻԲ. 24:

10) [Ապսամ (կամ ապսամ, ապսամ, ա-
 պսամ) բաղբամ (տունկն ու հիւթը) կը յիշէ
 Ստեփ. Սիւն՝ Ը դար եւ քանի մ'այլ յետին
 ժամանակի մատենագիրք. ասոր. apursāmā եւ
 pursāmā (pursemā?) մանտայերէն՝ pursema. —
 Պարսկերէն է արգեօք:]

պիսի բառեր որ սովորական լեզուին կը վերաբերին, եւ թէ նաեւ այլք՝ որ միայն գիտնական գրոց-լեզուին են¹ :

Տարակոյս չկայ որ արամէական այն բառն՝ որմէ Հայք այն բառերն առին, բուն ասորերէնն է, այսինքն՝ Եդեսիայի եւ ասորի գրականութեան լեզուն: Այս փոխառութեանց ժամանակին նկատմամբ գիտենք որ այն բառերուն մեծագոյն մասն, որովհետեւ Հայերէն ամենահին գրութեանց մէջ կը գործածուին, արդէն հինգերորդ դարու եւ աւելի եւս կանոնս ժամանակաւ անցած են Հայերէնի մէջ. այնպէս որ միայն սակաւաթիւ բառեր՝ որ յետոյ գործածուած կը գտնենք² կարելի է որ յետոյ փոխառեալ ըլլան:

Իսկ փոխառեալ բառերու ձեւին նկատմամբ նկատելի է որ ոմանք ա Վերջաւորութիւն մ'ունին՝ որ ասորերէնի սաստկական ձեւին (status emphaticus)-ն վերջաւորութեան կը համապատասխանէ³, եւ ոմանք չունին. ուստի խնդիր

¹ Այսպիսի են ադին (եդէն), ախաթայ (նախագիրք), Թարահայ, Թարիւ, Թահեթահ, Ժաթ (կարկանդակ), անշուշտ նաեւ՝ Գադէ (չեղջ), Գաթ (գեղջիկ), Խարթ (սուր), Կարիւրայ (նաւ), Լուֆայ (մարմնակալ ի սպասու պատարագի), Լուֆայ (այքի օծանելիք): Ինչ ինչ բառերու նկատմամբ դժուար է որոշել:

² Այսպէս՝ Թիմուր (Thymus, ԺԳ դարէ), Ժանիւլ (ԺԲ դար), Լուֆայ (ԺԱ դար), Ժաթ (ԺԳ դար), Գաթ (անշուշտ ոչ ԺԲ դարէ յառաջ), Կարիւլ (քսակ, Ը դարէն ետքը), Լուֆայ (Ը դարէն ետքը), Լուֆայ (ԺԳ դար), Լուֆայ (ԺԲ դար), Ժաթ (ԺԳ դար), Ժաթ (ԺԳ դար), Ժաթ (ԺԳ դար), Ժաթ (ԺԳ դար):

³ Հայերէնի մէջ ա Վերջաւորութիւնն արդէն կանոնս ժամանակաւ պարզ = հնչիւնն առած էր, այնպէս որ յետագայ Հայերէնին մէջ ա Վերջաւորութիւնն = ձայնի

է թէ արդեօք ասորական բառերուն կէսը սաստկա-
կազան ձեւով (- օ վերջաւորութեամբ) եւ միւս
կէսն բացարձակ ձեւով (առանց - օ վերջաւորու-
թեան) փոխառեալ են: Պէտք է Նէօլտէքէի
հետ ընդունիլ որ եթէ ոչ բոլոր՝ գոնէ քրիստոսե-
րէն բառերու սաստկական ձեւը: Բուն ասորե-
րէնին մէջ այս ժամանակ՝ որ հոս նկատողութեան
կրնայ առնուիլ, այսինքն՝ որչափ ամենականութիւն
ժամանակներն որ ասորի մատենագրութիւնը կը
հասնի, արդէն գոյականք այս - օ վերջաւորու-
թեան հետ այնպէս խառնուած կցուած էին, որ
այս կը համարէր բառին գլխաւոր ձեւը, որուն
բուն նշանակութիւնը այլ եւս չէր զգացուեր.
այնպէս որ այս - օ վերջաւորութիւնը պէտք չէ
այլ եւս իբրեւ յօդ ընդունել, ինչպէս էր բուն
նախնաբար եւ ինչպէս տակաւին էրնոյն ժամանակ
ուրիշ բարբառներու մէջ: Արդ երբ այս բա-
ռերն հայերէնի մէջ մտան, - օ վերջաւորութիւնը
կամ մնաց նոյնպէս, կամ պարզապէս դուրս
ձգուեցաւ: Թէ հայերէն այն բառերը որ առանց
- օ վերջաւորութեան են, ասորերէնի բացարձակ
ձեւէն (status absolutus)՝ որ շատ բառերու մէջ
եւ ոչ կը գործածուէր, յառաջ եկած չեն, կը
ցուցնէ ի միջի այլոց - 118 օ եւ - 98 օ վերջաւորած
բառերուն առած ձեւն. (հմմտ. հայերէն ֆաղաւթ

տեղ՝ լոկ տաւազրական գործածութիւն մըն է: Ուրիշ տեղ
պիտի խօսիմ հայերէն ա, ձայնին փխկ ասոր. - օ եւ յունա-
րէն ձի նախնական նշանակութեան վրայ:

¹ Ինչպէս նաեւ նոր-պարսկերէնը: Տես Nöldecke,
Pers. Stud. II, 35:

= ասոր. gālūṣā'), որոնք բացարձակ ձեւին մէջ միայն - ū կամ - ā կը վերջաւորին. (այսպէս ասոր. gālū). իսկ ասորերէն բաղադրեալ կոչուած ձեւը (status constructus, որ - ūθ կը վերջաւորի, այսպէս gālūθ) իբրեւ հիմն նկատել հայերէն այս փոխառութեանց անհնար է բոլորովին²: Այս խնդրոյ մէջ կարեւոր նշանակութիւն չունի ձայնաւորը. վասն զի կամայական է, եւ մասամբ սաստկական ձեւին (հմմտ. Խաբթ = ասոր. ḥarbā, բացարձակ ձեւը ḥerew. Խա = ասոր. maḫṣā, բացարձակ ձեւը meḫes), մասամբ բացարձակ ձեւին (Խեթ = ասոր. teref, սաստկական ձեւն է՝ tarpā) համեմատ է: Բաց աստի ի հարկէ պէտք է նաեւ զիջանիլ որ քանի մը շատ հին ժամանակ փոխառեալ բառեր ասորերէնի բացարձակ ձեւին կրնանք կամ պէտք ենք վերագրել. ինչպէս օրինակի համար այժմ իսկ յիշուած Խեթ = բառը, որ աւելի նման է teref բացարձակ ձեւին քան tarpā սաստկականին:

Ի մասնականին սովորաբար փոխառեալ բառերու մէջ այս տառերը կամ ձայներն իրարու կը համապատասխանեն:

Ասոր.	{	ב	ג	ד	ה	ו	ז	ח
Հայ.		բ	գ	դ	հ	զ	է	չ

¹ Դարձեալ Խանութ = ḥānūṣā.

² Հմմտ. նաեւ Էլլ = ասոր. gezzēṣā, որուն բացարձակ ձեւն է gezzā. Լբ = ասոր. ṣabbēṣā, որուն բացարձակ ձեւն ṣabbā. Խաբթ = ասոր. ʿerūweṣā, որուն բացարձակն է erūwā. Մախալ = ասոր. meyallēṣā, որուն բացարձակ ձեւն է meyallā. Գլխ = ասոր. ṣēšāltā, որուն բացարձակն է ṣēšlā.

Ասոր. {	𐤀	𐤁	𐤂 (սկիզբը)	𐤃	𐤄	𐤅
Հայ. {	ա t	յ y	բ k ^c	չ λ	մ m	ն n
Ասոր. {	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋
Հայ. {	ս s	պ p,	փ p ^c	ծ c(=ts)	կ k	ր r
Ասոր. {	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑
Հայ. {	թ t ^c	ւ u	ի i	ու u	ռ r	ւ ա հա

Պէտք է միտ դնել որ հայերէն ոչ կրկին
բաղաձայն եւ ոչ w, γ, δ, f, θ թաւերն ունի,
ուստի եւ ասորերէնին bb եւ w = ք է. ասորե-
րէն γ = ք. ասոր. δ = ք. ասոր. pp եւ f = ք.
ասոր. θ = ք եւն: Ասոնցմէ դուրս — ի բաց
առեալ փոխառութեանց սովորական քանի մ'ան-
կանոնութիւնքը, հետեւեալ զարտուղութիւնք
կը գտնուին կանոնաւոր ձայնական ճշգրութենէն:

Հնչական հազագաւոր 𐤂 = w ձայնի դի-
մաց կիսաձայն - կը գործածուի՝ փխկ հնչական
պայթուցիկ (son explosif) ք տառին. օրինակի
համար՝ «կաքա-, հաշի-, շա-իղ, սո-ին, քա-շ:»
Ասոր հետ կը միաբանի նաեւ այն որ երկու ան-
գամ անհնչական հազագաւոր 𐤃 = f տառին
տեղ նոյնպէս - դրուած է՝ փոխանակ անհնչա-
կան ք թաւին, օրինակի համար՝ «կեղե-, տե-
րե-»: Ասորի 𐤌 = h տառին դիմաց բաց ի կանո-
նաւոր ի տառէն՝ կը գտնենք երբեմն 𐤍, ինչպէս
«հաշիւ.», կամ 𐤎, ինչպէս՝ «հացին.», եւ կամ +,
ինչպէս՝ «+աար:» Ասորի 𐤐 = t տառին դիմաց
կը դրուի ք, բայց անգամ մը 𐤑 տառերու տեղ
ք դրուած է այս բառին մէջ՝ «մախաք» = ար.
mehattā. Ասորի 𐤂 = k տառին դիմացն բառա-
սկզբան կանոնաւորապէս + կը գտնենք, եւ նաեւ

բառամիջին՝ այս բառերուն մէջ՝ «ատորք, մատ, Կանաթ, Կրտմ» եւ ասորի «Բրիշյ» անուն մէջ (Ղազ. Փարպ. էջ 72. ասորին է brīḫīšō). Իսկ ի կը գտնենք «Կանաթայ, Կարկհան, Կարմիր, Կուպր» մաշի, եւ այլ քանի մը բառերու մէջ, որոնք անշուշտ ասորերէնէ չեն յառաջ եկած: Ասոր. փ = փ, որ հայերէն շ պիտի դրուէր, զարտուղութեամբ² երբեմն լ կը տառագարձուի «լումայ, խարագուլ, խարբալ» եւ «տարմալ» բառերուն մէջ, (Թէեւ կայ նաեւ «տարմաղակ»): Ասորերէն փ = փ = փ կամ կամ ու ի «կուպր» եւ «շար» — ասոր. փ փ = հայ փ³, բայց փ փ լի փ, ինչպէս «կային» = աս. ḥassīnā եւ «ցից» = ասոր. sessā եւ անկանոնութեամբ նաեւ փ այս բառին մէջ՝ «Քրիտ» — ասոր. փ = փ կ'ըլլայ հայերէն ի, բայց փ հայերէն փ, ինչպէս «կառ» = աս. qaqqəwānā. Ասորերէն փ ձայնաւորին հայերէնի մէջ = ըլլալուն իբր օրինակ յիշենք «ադին, գողիշ, գողթ, կասկարայ, հաշիւ, մագաղթ, մախաթ, շաքաթ, շաւիղ, քանքար» իսկ ուրիշ տեղեր ի կը դառնայ կամ բոլորովին դուրս կ'իջնայ: Չարմանալի է որ ասորերէն փ = սկզբնա-

¹ «Կարկհան», եւ «Կարմիր, բառերն հաւանականաբար պարսկերէնէ առնուած են. իսկ «կուպր» բառին մէջ զարմանալի է ու տառը փիկի փ կամ »:

² Ի հարկէ տպագրութեանց մէջ հին ձեռագրաց լ տառին տեղ լ կը տեսնուի շատ անգամ:

³ Բայց ի այս բառերէն՝ հմմտ. փ = փ — ասոր. փ փ փ ի Wiener Zeitschr. IV, էջ 183. — Բարդիշի (Եփրեմ, տպ. Վենետ. 1836. Գ. էջ 117) — ասոր. փ փ փ — փ փ փ — ասոր. Nesīwīn.

կան ի՝ հայերէն “ցից” = աս. sessā¹ բառին մէջ ի եղած է: Եթէ միտ դնենք հայերէնի կաննին՝ որուն համեմատ ի եւ երբ վերջին վանկի մէջ չեն, դուրս կ'իյնան, կրնանք այն ատեն նաեւ գլխի բառն հնագոյն *գլխի ձեւին վերածել, եւ քննել ի *քննել. որոնց դէմ ծանօթ ասորերէն gezzēṭā եւ sesselā բառերն լեզուի նորագոյն շրջան մը կը ներկայացընեն: Բայց պէտք է արդեօք արդեամբք ընդունիլ՝ թէ այս հայերէն բառերն ասորերէն նախաձեւերէն (— հայ. գլխի = գլխի = նախասորերէն gizzat եւն —) յառաջ եկած են: Ասոր չեմ կրնար ինք զինքս որոշել: Միտ դրուի թէ ձայնաւորի քնն մեծ կորուստ եղած է շրջան բառին մէջ. (= աս. šēšalta), եւ ձայնաւորաց մէջ եղած ուրիշ անկանոնութիւնք:

Չայնափոխութեան ուրիշ մէկ յատկութեան վրայ ալ հոս պէտք է խօսիլ: Մէկ կողմանէ ասորի կրկին բաղաձայնք հայերէնի մէջ պարզ բաղաձայն եղած են, — վասն զի՝ ինչպէս վերն յիշեցինք, հայերէն լեզուն բաղաձայնի կրկնութիւն ընդհանրապէս չի ճանչնար, ուստի ըստ այսմ ասորերէն bb = հայերէն ք, ասոր. pp = հայ. ք, ասոր. qq = ք, ասոր. tt = ք, ասոր. zz = շ (գլխի), ասոր. ss = շ (կաջին, ցից), ասոր. ll = շ, ասոր. nn = շ եւ զած է. — միւս կողմանէ վեց բառերու մէջ ասորերէն կրկին բաղաձայնք եղած են շտապարզ

¹ Ասորերէն մէջ ց եւ քի մէջ տարբերութիւն չկայ: Նեփօլէթ: (Եւրոպական արդարեւեմական ժամանակ):

բաղաձայն մը: Այսպէս՝ «թանգար», = ասոր.
taggārā (tangārā ձեւէ). «մանգաղ», = ասոր.
maggelā (* mangelā ձեւէ.) «անգան», = ասոր.
aggānā. «խնոր», = ասոր. ḥazzūrā (* han-
zūrā ձեւէ.) ծննդայ, = ասոր. sesselā. «քան-
տար», = ասոր. kakkerā. Այս բառերէն կրնայ
ասորերէն ḥazzūrā հայերէն խնոր բառէն փոխ-
առեալ ըլլալ, ուստի հոս նկատի չենք առնուր.
վասն զի հայերէն նոյն ասորերէնի անցնելով
ի հարկէ ոչ եւ յետոյ չչ պիտի փոխուէր: Բայց
մնացեալ բառերն հայերէնէ չեն առնուած, եւ
անոնց կրկին բաղաձայնք կարելի չէ ըսել թէ
նախնական ռ + պարզ բաղաձայնէ մը յառաջ
եկած ըլլան, գոնէ ասորերէն sesselā (ծագած
սէսլէս ձեւէն, եբրայեցերէն שסלס կոնքք) եւ
kakkerā (= եբր. kikkār) բառերու համար:
Իսկ եթէ հայերէն անտարբէր ասորերէն kakkerāին
նախնական ձեւէն չէ, ապա ուրեմն եւ ոչ ման-
գաղ ասորերէն maggelāի նախաձեւէն, թէեւ
վերջինս արդեամբք * mangela կը հնչուէր: Այ-
լուստ հայերէնի մէջ ամենեւին չի նկատուիր
սովորութիւն մ'«անկանոն», նոյն մոծանել բա-
ռերու մէջ:՝ Արդեօք պէտք է հոս ընդունիլ
թէ այս բառերն այնպիսի ասորերէն գաւառա-
բարբառէ մ'առնուած են, որ փոխանակ գցի՝
ng, ssի՝ ns, kkի՝ nk կը հնչէր, այնպէս՝ ինչպէս
Մանտայերէնը գցի տեղ ng կ'ըսէ (tangārā փո-
խանակ taggārā) եւ ուրիշ սեմական լեզուք nd

¹ Ինչպէս կ'ըսուի Ռեյմարտ ի Wiener Zeitschr.
V, p. 269.

կը հնչեն փխկ՝ dd, ns փխկ՝ ss, nb փխկ՝ bb. (տես Fränkel, Aram. Fremdw. էջ. 136 ծն. :) վճիռ տալ մը չեմ համարձակիր :

Այս տեղ կը դնեմ արդ հայերէնի մէջ ցայսօր ծանօթ փոխառեալ եւ օտար ասորերէն բառերուն ցանկը: Անկիւնաւոր չակերտի մէջ առնուած են այն համեմատութիւնք, զոր ուղիղ չեմ համարիր, ինչպէս նաեւ անոնք՝ որոնց համար կցնայ ենթադրուիլ որ սեմական լեզուէ չեն մտած հայերէնի մէջ: Հայ մատենագրաց քով անոնց ժամանակը դրուած է, որոնց՝ մանաւանդ թարգմանութեանց նկատմամբ՝ միշտ երաշխաւոր չեմ կրնար ըլլալ. վասն զի յայսմ մասին շատ բան տակաւին անապահով է: Հին եւ նոր կտակարանէ եղած կոչմունք հինգերորդ դարէն են, ի բաց առեալ (Թովհաննու) Յայտնութիւնն, որ Ը դարէն յառաջ թարգմանուած չէ: «Վէն. Բաւ.», կը նշանակէ վենետիկ Մխիթարեան Հարց մեծ Բառգիրքը (վենետ. 1836—37). «Զախ.», կը նշանակէ Զախլախեանի՝ հայերէն-իտալ. բառգիրքը: Մ. Խորենացւոյ գրքին կոչմունք եղած են վենետիկ 1865ի տպագրութեան համեմատ, ուր որ ուրիշ հրատարակութիւնք չեմ նշանակած՝ ինչպէս Աշխարհագրութեան համար ըրած եմ: Ընդհանուր կոչմունք (առանց հեղինակաց գրոց էջերը նշանակելու) առնուած են վենետիկ Բառարանէն:

1) Աբէլա, (արմատ՝ «բէլա»-). ասոր. אַבִּיל awila միանձն. արաբ. أَبِيل (ասորերէնէ առնուած):

[illegible]

ԱՅԻՆ ձեւը Լակարտ կը յիշէ Եփրեմէն (Ե
 դար) տոնելով. Իսկ ԱՅԻՆ կը յիշէ Փիլոն
 (Ե դար. «Յ-դէն-յ.») Վեն. Բառ. կը յիշէ՝
 -դէն-բ-դէ, -դէն-յն, -դէն-կն (Բ. էջ
 1041) բառերը: Սակայն կ'երեւայ թէ
 -դէն (Եով) ամէնէն հաւատարիմ ձեւն է
 (-դէն- ձեւէն -դէն- պիտի ածանցէր), եւ
 բարբառովն կը համապատասխանէ ասորերէն՝
 ܥܕܢܝ, վասն զի ܥ շատ անգամ - կ'ըլլայ
 հայերէնին մէջ (տես վերը:) — Կայ
 նաեւ ԵՅԻՆ յունարէն Ἐθνεύς (Ծն. Բ.
 8), որմէ նաեւ ԵՅԻՆ-բ-դէ, ԵՅԻՆ-յն,
 ԵՅԻՆ-ն եւն:

4) ԱՅԻՆ-ն-յ. (-յն, -յն.) նշանագիրը.
 ասոր. ܐܝܢ ܐܝܢ ܐܝܢ նշանագիրը:

Արդէն Վեն. Բառ. կը յիշէ՝ «ասորերէն
 -ն-ն-ն է տառ, նշանախեց. բայց եւ
 այնպէս ἄρθρον, articulus կը թարգմանէ.
 Իսկ Զախ. distinzione di suono o di
 pronunzia dell'abbici, prosodia delle lettere
 d'alfabeto. Պետրոսեան (ի New dictionary)
 elements, letters, characters, alphabet. Այս
 բառը կը գտնուի՝ Մովս. Խոր. (Ե. դար)
 էջ 247 եւ Ղազ. (Ե դար) տպ. Վենետ.
 1873, էջ 41 եւ 42 տեղերն, որ ցայսօր
 անձիշդ թարգմանուած են եւ չեն հաս-
 կըցուած, բայց զորոնք անփոյթ պէտք չէր
 ընել, եթէ կ'ուզուի Հայոց տառերու գիւ-
 տին վրայ եղած այս տեղեկութիւնքը լա-
 գործածել: Պէտք չէ համեմատել ասորե-

բէն ܐܒܐ քառին յղբնակին ܐܒܘܐܒܐ
(նշանք:)

5) [Ա.Ֆ. տեսակ մը բանջարեղէն. (Հմմտ. Բուզանդ, էջ 208, 2. “Եղին առաջի նորա միրգ, խնձոր, վարունգ եւ ձիճ, անդ, տող 10 “զմիրգն եւ զձիճն. Եղիչէ՝ յե դարու, տպ. վենետ. 1859, էջ 156, “անեալ էին ուղղովք զուարակաց, եւ ձիճք երէց. և) կայ նաեւ ձիճք, ὁφιοποιός խոհակեր (Ոսկեր. Մեկն. Մատթ. Գ, 17՝ Ե դարէն.) ասոր. ܦܕܐ. արար. ܐܡܝܥ Կամ ܐܡܝܥ]

Տես Lagarde, Ges. Abh. p. 12—13. Այս բառերն յառաջ եկած են ուղղակի միջին պարսկերէն * amīč բառէ, որ նոր-պարս. amēxtan խառնել, amēz, amēx եւն բառերուն կարգէն ըլլալու է:]

6. Ա.Ղ. զգեստ կամ վերարկու. (միայն՝ Յեսու Ի, 21. Եղիչէ, տպ. վեն. 1859, էջ 174, 7 վ.) ասոր. ܐܡܠܐ, amella „փւղ“.

Արդեօք հայերէն այս բառն ասորերէնին տառադարձութիւնն է լոկ թէ այն լեզուէն առնուած յունարէն ἀμλαν հայցականի մը:

7. [Ա.Գ. (արմատ՝ Է- - - եւ - -), առաքեալ (չին կտ., Ագաթանգեղոս յե դարու. Հմմտ. վենետ. Բառ.) ասոր. ܐܢܬܐ ܐܢܬܐ (բացարձակ ձեւը՝ ܐܢܬܐ), երբ. ܐܢܬܐ Կապար. արար. ܐܢܬܐ Կապար. ասորեստանեան լեզուաւ՝ ܐܢܬܐ անագ. սումեր. ni-ig-gi, na-ag-ga, an-na, em [սումեր. նախնական ձեւն՝ an(a)g,] սանսկր. nāga Կապար, անագ:]

Ծագումն անյայտ է այնպէս՝ ինչպէս նաեւ
ֆիններէն՝ vaski պղինձ, անագապղինձ:]

8) [Աննա-ի = ῥόδον (Մատթ. ԻԳ-
23. Ղուկ. ԺԱ, 42. Եւ Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ
դար.) ասոր. ܢܢܢ nān 'ā (փխ. nā 'neā), արաբ.
نن: Հայերէն բառն անշուշտ փոխառեալ է,
պարսկերէն բառէս՝ ܢܢܢ nāneḫwāh (= հաց-
համեմ, ḫwāh = սանսկր. svāda անոյշ բու-
րումն *), նաեւ ܢܢܢ nānūḫēh = հացդեղ
կամ ննի տունկ (Ammi), du Cange νανοῦχα.
Անանուխի եւ ննիի վրայ՝ տես Lōw, Aram.
Pflanzennamen, p. 259 ff. Միտ դրուի պահլաւ-
երէն nānā nānūkspram անանուխ իբր հացհա-
մեմ (Bundeh. էջ 66, 21.) — Լակարտ պարս-
կերէն բառը հայերէն անանուխի հետ կը հա-
մեմատէ, որ սակայն sinapis կը նշանակէ:]

9) Ագգան (Թիւրք ԺԲ, 8 “Լեսուխն Եւ-
հանն.”) θυγά. ասոր. ܢܢܢ aggānā մեծ աման մը,
տաշտ եւն. եբր. ܐܓܓܐ արաբ. ܐܓܓܐ եւ ܐܓܓܐ
(Fränkel, p. 68.) ասորեստ. agannu.

Հայերէն Ագգան (Ես. ԻԲ, 24) լոկ տա-
ռագարձութիւն է յունարէն *αγανωθ բա-
ռի մը = եբր. ܐܓܓܐ Ես. ԻԲ. 24:

10) [Ապրսամ (կամ արսամ, արսամ, ար-
սամ) բաղամ (տունկն ու հիւթը) կը յիշէ
Ստեփ. Սիւն՝ Ը դար եւ քանի մ'այլ յետին
ժամանակի մատենագիրք. ասոր. apursāmā եւ
pursāmā (pursemā?) մանտայերէն՝ purseḡmā. —
Պարսկերէն է արդեօք:]

11) Ասորի, ասորական, ասորերէլ (խոր. եւն)
ասոր. אֶסְרִי (e [թէ a, k [թէ չ?) կամ ուղղակի
= յունարէն ἑξορία.

12) Բաշմէ (արմատ՝ ի-...) λύχνος կան-
[թեղ, լամբար (չին Կտ.՝ Ե դար եւն. տես Վեն.
Բառ.) ասոր. ܠܚܢܐ mazmeḫā, որ դժուարաւ
սեմական է: — Անշուշտ պարսկերէն է բառս:]

13) [Բաշմէ (արմատ՝ ի-...) (Մատթ. Ժ.
42, Մարկ. Է. 4, Ագաթ. էջ 373 եւն). որմէ
Բաշմէլ ποτίζειν. Տրեարէն յոյ իբր bazak կամ
յոյ իբր bazik որ աւելի հաստատուն կ'երեւայ:
— Անշուշտ պարսկերէն է. հմմտ. զանդիկ
bājina աման (KZ, 25, 567), սանկը. bhājana
աման:]

14) Բաշմէ, Բաշմէլ (մեղադրելի, մեղադրել)
(Մովս. Խոր. էջ 41, 16. 96, 14 եւն), Բաշ-
մէ՛ն διαβολή, αἰτία. ասոր. ܒܝܬܐ bešīr անարգ:

15) [Բերդ. (Բուդ. էջ 205, 206 եւն)
դժուարաւ = ասոր ܡܪܕܐ merdā.]

16) [Բէթ. (արմատ՝ ի-...), որ հին ու սո-
վորական բառ մըն է, ըստ պատահման միայն ե-
րրայեցերէն ܒܐܘܐ bāwā, ասոր. ܒܐܘܐ bāwəṣā
բառերուն նման կը հնչէ: հմմտ. պարսկ. بابک
babak.]

17) Բաշմէ. պատրոյգ (միայն Բարսեղ,
Վեցոր. Ե դարէն, էջ 57.) ասոր. ܒܘܨܝܢܐ bušīnā
φλόμος փղովոս խոտ (պարսկերէնէ առեալ):
հմմտ. պահլաւ. būčīnā (Justi, Bunde. p. 90,
Phl. Paz. Glos. p. 4, 1) վարունգ = ասոր.
ܒܘܨܝܢܐ Nöldecke, ZDMG, XXIX, p. 650.

18) Գ-ԴԻԼ (սեռ. Գ-ԴԻԼ) շեղջ (որայի,
չուութ. Գ. 7 = στοιβή եւ Տծնակ. Ը դարու
եւ յետոյ.) ասոր. gēdīšā (եբր. gāḏīš.)

19) Գ-ԴԻԼ. (արմատ՝ Ի-) գաղթականու-
թիւն (փիլն, Եփրեմ՝ Ե դար.) ասոր. ԳՂՂՂ
gālūḡā, եբր. ԳՂՂ յաբսոր տանիլ, գաղթող:

Հոլովմանէն (Գ-ԴԻԼ եւն) առեալ յետոյ
նաեւ Գ-ԴԻԼ ձեւն կազմուեցաւ իբրեւ ուղ-
ղական եւ հայցական: Գ-ԴԻԼէն կ'ածան-
ցին Գ-ԴԻԼէն (փախստական, Ա. Մակ.
Զ. 53. յբ. ἀνασσωζόμενοι. Բուզանդ, էջ
170, 2. Վարդան. տպ. Վենետ. էջ 146),
Գ-ԴԻԼԵ (փախչիլ՝ Բ. Թագ. Գ, 4. ἀνα-
χωρεῖν.)

20) Գ-ԴԻԼ (սեռ. Գ-ԴԻԼ.) ոչխարենի
բրդով, գեղմ, (Գատ. Զ. 37—40 πόκος, եւ
Եղեշէ, Գատ.) ասոր. ԳՂՂ gezzēḡā.

21) Գ-ԴԻԼ (սեռ. Գ-ԴԻԼ, Գ-ԴԻԼ.) λάχος,
φρέαρ (չին Կտ., Յայտ. Յովհ. Թ. 1—3.
Մովս. Կաղ. Ա, էջ 59.) ասոր. ԳՂՂ gubbā.

22) Գ-ԴԻԼ. ասոր. ԳՂՂ իբր gorbā,
պարսկերէնէս՝ gōrāb, gōrab, որմէ նաեւ արաբ.
بجرچ տաճկ. بجرچ զանկապան:

Վեն. Բառ. կոչում կ'ընէ միայն Մաշթոց
(Ե — ԺԳ դար) եւ Յակ. Ղրիմեցի (ԺԵ
դար): Բառիս ոչ տառը (փխկ' Բ) կը ցուցնէ
որ նոր հայերէն է: Հմմտ. վարն՝ արա-
բերէն փոխառութեանց առթիւ գիտողու-
թիւնքը:

23) [Գ-ԴԻԼ. (արմատ Ի-՝, սեռ. Գ-ԴԻԼ.)

= ասոր. gālūṭā¹), որոնք բացարձակ ձեւին մէջ միայն - ū կամ - ā կը վերջաւորին. (այսպէս ասոր. gālū). Իսկ ասորերէն բաղադրեալ կոչուած ձեւը (status constructus, որ - ū² կը վերջաւորի, այսպէս gālūṭ) իբրեւ հիմն նկատել հայերէն այս փոխառութեանց անհնար է բոլորովին²: Այս խնդրոյս մէջ կարեւոր նշանակութիւն հունի ձայնաւորը. վասն զի կամայական է, եւ մասամբ սաստկական ձեւին (հմմտ. Խոբբ = ասոր. ḫarbā, բացարձակ ձեւը herew. Ժա = ասոր. māḫsā, բացարձակ ձեւը meḫes), մասամբ բացարձակ ձեւին (Խերե = ասոր. teref, սաստկական ձեւն է՝ tarpā) համեմատ է: Բաց աստի ի հարկէ պէտք է նաեւ զիջանիլ որ քանի մը շատ հին ժամանակ փոխառեալ բառեր ասորերէնի բացարձակ ձեւին կրնանք կամ պէտք ենք վերագրել. ինչպէս օրինակի համար այժմ իսկ յիշուած Խերե = բառը, որ աւելի նման է teref բացարձակ ձեւին քան tarpā սաստկականին:

Ի մասնականին սովորաբար փոխառեալ բառերու մէջ այս տառերը կամ ձայներն իրարու կը համապատասխանեն:

Ասոր. {	ܐ	ܐ	ܕ	ܗ	ܙ	ܚ
Հայ. {	բ	գ	դ	հ	զ	չ

¹ Դարձեալ՝ Խաւ-թ = ḫānūṭā.

² Հմմտ. նաեւ Էլլ-թ = ասոր. gezzēṭā, որուն բացարձակ ձեւն է gezzā. Լ-թ-թ = ասոր. ṣabbēṭā, որուն բացարձակ ձեւն ṣabbā. Ե-թ-թ = ասոր. erūwēṭā, որուն բացարձակն է erūwā. Ժ-թ-թ = ասոր. meyalīṭā, որուն բացարձակ ձեւն է meyalā. Լ-թ-թ = ասոր. ṣēṣaltā, որուն բացարձակն է իբր ḡēṣlā.

Ասոր. {	𐤁	’	𐤂 (սկիզբ)	𐤃	𐤄	𐤅
Հայ. {	ա t	յ y	բ k ^c	չ լ	մ m	ն n
Ասոր. {	𐤆	𐤇	𐤈	𐤉	𐤊	𐤋
Հայ. {	ս s	պ p,	փ p ^c	ծ c(=ts)	կ k	ր r շ š
Ասոր. {	𐤌	𐤍	𐤎	𐤏	𐤐	𐤑
Հայ. {	թ t ^c	ա	ի	ու u, ու	ա	է e

Պէտք է միտ դնել որ հայերէն ոչ կրկին բաղաձայն եւ ոչ w, γ, δ, f, θ թաւերն ունի, ուստի եւ ասորերէնին bb եւ w = ք է. ասորերէն γ = ք. ասոր. δ = ք. ասոր. pp եւ f = ք. ասոր. θ = ք եւն: Ասոնցմէ դուրս — ի բաց առեալ փոխառութեանց սովորական քանի մ’անկանոնութիւնքը, հետեւեալ զարտուղութիւնք կը գտնուին կանոնաւոր ձայնական ճշգրտութենէն:

Հնչական հագագաւոր 𐤁 = w ձայնի դիմաց կիսաձայն - կը գործածուի՝ փխկ հնչական պայթուցիկ (son explosif) ք տառին. օրինակի համար՝ «կաքա-, հաշի-, շա-իղ, սո-ին, քա-շ:» Ասոր հետ կը միաբանի նաեւ այն որ երկու անգամ անհնչական հագագաւոր 𐤆 = f տառին տեղ նոյնպէս - դրուած է՝ փոխանակ անհնչական ք թաւին, օրինակի համար՝ «կեղե-, տերե-:» Ասորի 𐤇 = h տառին դիմաց բաց ի կանոնաւոր ի տառէն՝ կը գտնենք երբեմն 𐤈, ինչպէս «հաշի-» կամ 𐤈, ինչպէս՝ «կացին.» եւ կամ +, ինչպէս՝ «+ա+ար:» Ասորի 𐤉 = t տառին դիմաց կը դրուի 𐤊, բայց անգամ մը tt տառերու տեղ 𐤋 դրուած է այս բառին մէջ՝ «մախա𐤋» = ասոր. mehattā. Ասորի 𐤌 = k տառին դիմացն բառասկզբան կանոնաւորապէս + կը գտնենք, եւ նաեւ

բառամիջին՝ այս բառերուն մէջ՝ «աւսորք, մաս, ամս, ամիս, ամիս, ամիս», եւ ասորի «Բրիչից», անուան մէջ (Ղազ. Փարպ. էջ 72. ասորին է brīχīšō). Իսկ ի կը գտնենք «կասկարայ, կարկէհան, կարմիր, կուպր՝, մաշի, եւ այլ քանի մը բառերուն մէջ, որոնք անշուշտ ասորերէնէ չեն յառաջ եկած: Ասոր. փ = փ, որ հայերէն շ փոփոխ դրուէր, զարտուղութեամբ² երբեմն և կը տառադարձուի «լումայ, խարագու, խարբա», եւ «տարմա», բառերուն մէջ, (թէեւ կայ նաեւ «տարմալակ».) Ասորերէն փ = փ = փ կամ կամ ու ի «կուպր» եւ «շար» — ասոր. փ փ = հայ փ³, բայց փ փ փ, ինչպէս «կային» = աս. փ փ փ եւ «փի» = ասոր. փ փ փ եւ անկանոնութեամբ նաեւ փ այս բառին մէջ՝ «Բրիչից», ասոր. փ = փ կ'ըլլայ հայերէն փ, բայց փ փ հայերէն փ, ինչպէս «կատ», = աս. փ փ փ փ փ. Ասորերէն փ ձայնաւորին հայերէնի մէջ = ըլլալուն իբր օրինակ յիշենք «փին, փրիշ, փրիշ, կասկարայ, հաշի, մագաղթ, մախաթ, շարթ, շարիլ, քանքար», իսկ ուրիշ տեղեր և կը դառնայ կամ բոլորովին դուրս կ'իջնայ: Չարմանալի է որ ասորերէն փ = սկզբնա-

¹ «Կարկէհան», եւ «կարմիր», բառերն հաւանականաբար պարսկերէնէ առնուած են. իսկ «կուպր» բառին մէջ զարմանալի է ու տառ փոփոխ փ կամ փ:

² Ի հարկէ տպագրութեանց մէջ հին ձեռագրաց և տառն տեղ և կը տեսնուի շատ անգամ:

³ Բաց ի այս բառերէն՝ հմտ. փ փ փ = ասոր. փ փ փ փ փ Wiener Zeitschr. IV, էջ 183. — Բարբէլեան (Եփրեմ, ապ. Վենետ. 1836. Գ. էջ 117) — ասոր. փ փ փ փ փ — փ փ փ փ փ.

կան ի՝ հայերէն «ցից» = աս. sessā¹ բառին մէջ ի եղած է: Եթէ միտ դնենք հայերէնի կանոնին՝ որուն համեմատ ի եւ «- երբ վերջին վանկի մէջ չեն, դուրս կ'իյնան, կրնանք այն ատեն նաեւ գլուխ բառն հնագոյն *գլուխ ձեւին վերածել, եւ քննադ. ի * քննադ. որոնց դէմ ծանօթ ասորերէն gezzēṭā եւ sesselā բառերն լեզուի նորագոյն շրջան մը կը ներկայացընեն: Բայց պէտք է արդեօք արդեամբք ընդունիլ թէ այս հայերէն բառերն ասորերէն նախաձեւերէն (— հայ. գլուխ = գլուխ = նախասորերէն gizzat եւն —) յառաջ եկած են: Ասոր չեմ կրնար ինք զինքս որոշել: Միտ դրուի թէ ձայնաւորի ինչ մեծ կորուստ եղած է շրջ. բառին մէջ. (= աս. šēšaltā), եւ ձայնաւորաց մէջ եղած ուրիշ անկանոնութիւնք:

Չայնափոխութեան ուրիշ մէկ յատկութեան վրայ ալ հոս պէտք է խօսիլ: Մէկ կողմանէ ասորի կրկին բաղաձայնք հայերէնի մէջ պարզ բաղաձայն եղած են, — վասն զի՝ ինչպէս վերն յիշեցինք, հայերէն լեզուն բաղաձայնի կրկնութիւն ընդհանրապէս չի ճանչնար, ուստի ըստ այսմ ասորերէն bb = հայերէն ք, ասոր. pp = հայ. ք, ասոր. qq = ք, ասոր. tt = ք, ասոր. zz = շ (զլաթ), ասոր. ss = շ (կաջին, ցից), ասոր. ll = շ, ասոր. nn = շ եղած է. — միւս կողմանէ վեց բառերու մէջ ասորերէն կրկին բաղաձայնք եղած են շտապարջ

¹ Ասորերէն մէջ ց եւ ի մէջ տարբերութիւն չկայ: Նեփուրեփ: (Եւնոթեան արագգրութեան խախտումներ:)

1871

1872

1873

Յաջորդ գրութիւնս թարգմանութիւն է մեծամուն
 հայագէտ Հիւպշմանի կարեւոր մէկ քննութեան .
 (H. Hübschmann, Die semitischen Lehrwörter im
 Altarmenischen: ZDMG, XLVI, 1892, pp. 226—268). Թարգ-
 մանութիւնս ամբողջական է: Հայերէն բառերուն եւ-
 րոպական տառերով դրուած ընթերցմունք ի հարկէ
 դուրս կը մնան, ինչպէս նաեւ հայերէն բառերու
 դիմաց դրուած նշանակութիւնքը՝ միայն ուր պէտք երեւ-
 ցաւ պահուեցան: — Բայց ուր որ (եւրոպական տա-
 ռերով գրուած) ասորերէն բառերէն ետքը եւրոպական
 գրերով (— ըստ նորագոյն դրութեան գիտնոց —) դրու-
 ած էին այն բառերուն ընթերցմունք, անփոփոխ պա-
 հեցինք. վասն զի հայերէն տառերն՝ ըստ արեւմտեան
 եւ արեւելեան զաւառաբարբառներուն՝ այլեւայլ կերպով
 նշուելով՝ ամէն ընթերցողի համար միեւնոյն նշումը
 չունին. քաց աստի նոյն լեզուի նշմունքն ոչ միշտ ծըշ-
 գրիտ կրնան ներկայացընել: Միւր կողմանէ աստ անդ
 դիտողութիւն յաւելով՝ թէեւ տեղ տեղ կարելի էր՝ կա-
 րելոր չհամարեցանք. միայն հայերէն բառերու նետ հա-
 մեմատուած յունարէն եւ այլ բառերու նշանակութիւնքն
 աւելցուցինք, ուր հեղինակը չէ դրած, եւ ուր կարելոր
 երեւցաւ:

Հ. Յ. Տ.

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

ՀԻՆ ՀԱՅԵՐԵՆԻ ՄԷՋ

Մեր յաջորդ գրութեան նպատակն է հին հայերէնի մէջ սեմական փոխառեալ բառերու ամբողջ մթերքը նորէն քննել, ըստ ծագման նոյն բառերուն՝ երկու ճիւղի (ասորերէն եւ արաբերէն) անջատել, եւ հետազօտել անոնց ձայնական յատկութիւնները: Բառերն երկու դասակարգի բաժնելու ատեն շատ մը բառեր դժուարութիւն կը յարուցանեն, այսինքն անոնք՝ որ թէեւ ասորերէնի եւ արաբերէնի մէջ կը գըտնուին, բայց այս լեզուաց բնիկ չեն, այլ փոխառութիւն են կամ այնպէս կ'երեւայ թէ ըլլան, եւ չենք գիտեր թէ ուստի ծագած են ասոնք, եւ ինչ ճամբով — ասորերէնի եւ արաբերէնի միջնորդութեամբ թէ ոչ — Հայոց հասած: Այստեղ շատ դիպաց համար ամենէն հաւանականն է ընդունիլ՝ թէ պարսկերէնէ առնուած են ասոնք կամ պարսկերէնէ անցած են վասն զի ծանօթ է որ թէ Հայք եւ թէ Արամայեցիք ու Արաբացիք շատ բառեր փոխ առած են պարսկերէնէ: Քանի մը հին բառերուն նկատմամբ կրնայ տարակուսական ըլլալ թէ ուղղակի՞ յունարէնէ առած են Հայք՝ թէ Ասորոց միջնորդութեամբ, (— այս դէպքիս մէջ ասորերէնէ

փոխառեալ կը համարուին, —) եւ քանի մը նոր բառերու նկատմամբ կրնայ խնդիր յառնել թէ ուղղակի՞ արաբերէնէ առնուած են հայերէնի մէջ թէ արաբացեալ նոր-պարսկերէնի (եւ յետոյ՝ տաճկերէնի) միջնորդութեամբ: Ես այս վերջին տեսակները արաբերէնէ փոխառեալ բառերու կարգին մէջ դրած եմ ուր որ ստոյգ էր արաբական ծագումը, նշնպէս նաեւ քանի մ'օտար բառեր՝ որ արաբերէնի ձեւով հայերէնի մէջ՝ մտած են: Քանի մը բառերու վրայ ալ յետոյ կրկին պիտի խօսինք, երբ պարսկերէնէ եւ յունարէնէ առնուած փոխառութեանց վրայ ճառենք:

Այս նիւթոյս վրայ ճառող մատենագրութիւնն մինչեւ 1877 ի մի հաւաքած է լակարտ իւր «Հայկական Ուսումնասիրութիւնք» գործոյն մէջ ի պէօթթիսկէն 1877¹: Ասոր վրայ յաւելլու է իմ «Հայկականք», Բ եւ Գ² եւ Պատկանեանի՝ Նիւթք հայերէն բառարանի Ա եւ Բ, ի Պետրք. 1882 եւ 1884 (ռուսերէն):³

Գործոյս արամեական մասն աչքէ անցու-

¹ De Lagarde, Armenische Studien, Göttingen 1877: Հմմտ. նաեւ նոյն հեղինակին «Ժողովածոյ գրութիւնք», (Gesammelte Abhandlungen, Leipzig 1866), ի մասնաւորի էջ 1 եւն՝ «Պարսկերէն, հայերէն եւ հնդկերէն բառեր ասորերէնի մէջ», Հոս մասնաւորապէս մասնանիշ կ'ընեմ այս երկու գործերն, որպէս զի կրկին ու կրկին կուտան ընել չի ստիպուիմ:

² H. Hübschmann, Armeniaca II: ZDMG XXXV, pp. 654—664 եւ Armeniaca III: XXXVI, pp. 115—134:

³ Այս տեղ կը գտնենք հայերէն Ռփաւ, Խաբ, Կաւար, Հեւար, Դանլար, Դաւարոյ եւ Գին բառերն իրենց համապատասխանող արաբական բառերու հետ համեմատուած:

ցած է Նէօլտէքէ (Nöldecke): Ուր որ այս նկատմամբ հնոց աւանդածէն տարբեր կը գնեմ՝ իւր ճոխութեան վրայ յեցեալ է: Ասորեստանեայ լեզուի նկատմամբ եղած տեղեկութիւնք հաղորդած է Ինձի Տ^ը. Ենսէն (Jensen):

Ա.

ՍԵՄԱԿԱՆ ՓՈԽՈՒԹԵԼԼ ԲԱՌԵՐ

Հայք երկայն ժամանակ Արամայեցւոց դրացի էին արդէն (հմմտ. Kiepert, Alte Geogr. Գիրքերդ, Հին աշխարհագրութիւն, էջ 79) երբ չորրորդ դարու մէջ քրիստոնէութիւն ընդունելով աւելի մերձաւոր յարաբերութեան մէջ մտան Ասորւոց ինչպէս նաեւ Յունաց հետ: Ուսումնատենչ եւ եռանդուն հայ եկեղեցականք ասորի եւ յոյն ուսումնարանները (Եգիսիա եւն) կը յաճախէին սորվելու¹. Ասորիք եւ Յոյնք կուգային ի Հայս եւ քրիստոնէութիւն կը քարոզէին, եւ բազմութիւ գործքեր հինգերորդ դարէն մինչեւ ցերեքասաններորդ դար թարգմանուեցան ասորերէնէ² եւ յունարէնէ ի հայերէն: Ուստի Ասորւոց Հայոց վրայ ըրած այս ազդեցութեան հետեւութեամբ շատ մը ասորի բառեր հայերէնի մէջ մտած են, եւ այն՝ թէ՛ այն-

¹ Հմմտ. Կորիւն, Պատմութիւն վարուց Մաշթոցի (կամ Մեսրոպայ):

² Ասորերէնէ թարգմանուած են Ե դարէն օրինակի համար Եգիսիոյ գործքերը, Եւսեբիոսի Եկեղեցական Պատմութիւնք, Թուղթ Արգարու (տես Տաշեան՝ ի Wiener Zeitschrift, 4. p. 17 ff.) եւն. Ժ. Գ դարէն՝ Միքայէլ Ասորի:

պիսի բառեր որ սովորական լեզուին կը վերաբերին, եւ թէ նաեւ այլք՝ որ միայն գիտնական գրոց-լեզուին են¹ :

Տարակոյս չկայ որ արամեական այն բարբառն՝ որմէ Հայք այն բառերն առին, բուն ասորերէնն է, այսինքն՝ Եդեսիայի եւ ասորի գրականութեան լեզուն։ Այս փոխառութեանց ժամանակին նկատմամբ գիտենք որ այն բառերուն մեծաւոյն մասն, որովհետեւ հայերէն ամենահին գրութեանց մէջ կը գործածուին, արդէն հինգերորդ դարու եւ աւելի եւս կանուխ ժամանակաւ անցած են հայերէնի մէջ. այնպէս որ միայն սակաւաթիւ բառեր՝ որ յետոյ գործածուած կը գտնենք² կարելի է որ յետոյ փոխառեալ ըլլան։

Իսկ փոխառեալ բառերու ձեւին նկատմամբ նկատելի է որ ոմանք ա Վերջաւորութիւն մ'ունին՝ որ ասորերէնի սաստկական ձեւին (status emphaticus)-ն Վերջաւորութեան կը համապատասխանէ³, եւ ոմանք չունին. ուստի խնդիր

¹ Այսպիսի են արիւն (իդրէն), արեւմտ (նշանագիրք), Թարահորայ, Թարւիւլ, Ռահիբահ, Ժաթը (կարկանդակ), անշուշտ նաեւ՝ Բարիւլ (լեզի), Էլաթ (գեղաւթ), Խաթթ (սուր), Խաթթայ (նաւ), Լուփայ (մարմնակալ ի սպասու պատարագի), Լուփայ (աչքի օժանդիք)։ Ինչ ինչ բառերու նկատմամբ դժուար է որոշել։

² Այսպէս՝ Թիմուր (Thymus, ԺԳ դարէ), Դանէլ (ԺԲ դար), Լուփայ (ԺԱ դար), Ժաթը (ԺԳ դար), Բարիւլ (անշուշտ ոչ ԺԲ դարէ յառաջ), Բարիւլ (քսակ. Բ դարէն ետքը), Լուփայ (Բ դարէն ետքը), Լուփայ (ԺԳ դար), Լուփայ (ԺԲ դար), Դանիւլ (հերիւն, ի վարս Հարանց⁶, ապա թէ ոչ՝ ԺԲ դար)։

³ Հայերէնի մէջ ա Վերջաւորութիւնն արդէն կանուխ ժամանակաւ պարզ ա հնչուին առած էր, այնպէս որ յետագայ հայերէնին մէջ ա Վերջաւորութիւնն ա ձայնի

է թէ արդեօք ասորական բառերուն կէսը սաստկահաճանքն ձեռով (- օ վերջաւորութեամբ) եւ միւս կէսն բացարձակ ձեռով (առանց - օ վերջաւորութեան) փոխառեալ են: Պէտք է Նէօլտէքէի հետ ընդունիլ որ եթէ ոչ բոլոր՝ գոնէ քրիստոնէի բոլոր այս փոխառեալ բառերու հիմն է ասորերէն բառերու սաստկահաճանքն: Բուն ասորերէնին մէջ այս ժամանակ՝ որ հոս նկատողութեան կրնայ առնուիլ, այսինքն՝ որչափ ամենականութիւններն որ ասորի մատենագրութիւնը կը հասնի, արդէն գոյականք այս - օ վերջաւորութեան հետ այնպէս խառնուած կցուած էին, որ այս կը համարէր բառին գլխաւոր ձեւը, որուն բուն նշանակութիւնը այլ եւս չէր զգացուեր. այնպէս որ այս - օ վերջաւորութիւնը պէտք չէ այլ եւս իբրեւ յօդ ընդունել, ինչպէս էր բուն նախնաբար եւ ինչպէս տակաւին էրնոյն ժամանակուրիչ բարբառներու մէջ: Արդ երբ այս բառերն հայերէնի մէջ մտան, - օ վերջաւորութիւնը կամ մնաց նոյնպէս, կամ պարզապէս դուրս ձգուեցաւ: Թէ հայերէն այն բառերը որ առանց - օ վերջաւորութեան են, ասորերէնի բացարձակ ձեւէն (status absolutus)՝ որ շատ բառերու մէջ եւ ոչ կը գործածուէր, յառաջ եկած չեն, կը ցուցնէ ի միջի այլոց - օ թ օ եւ - օ թ օ վերջաւորած բառերուն առած ձեւն. (հմմտ. հայերէն ֆաղ-ի

տեղ՝ լոկ տառագրական գործածութիւն մըն է: Ուրիշ տեղ պիտի խօսիմ հայերէն այ ձայնին փխկ ասոր. - օ եւ յունարէն ձի նախնական նշանակութեան վրայ:

¹ Ինչպէս նաեւ նոր-պարսկերէնը: Տես Nöldecke, Pers. Stud. II, 35:

= ասոր. gālūṭā'), որոնք բացարձակ ձեւին մէջ միայն - օ կամ - օ կը վերջաւորին. (այսպէս ասոր. gālū). իսկ ասորերէն բաղադրեալ կոչուած ձեւը (status constructus, որ - օթ կը վերջաւորի, այսպէս gālūṭ) իբրեւ հիմն նկատել հայերէն այս փոխառութեանց անհնար է բոլորովին²: Այս խնդրոյս մէջ կարեւոր նշանակութիւն չունի ձայնաւորը. վասն զի կամայական է, եւ մասամբ սաստկական ձեւին (Հմմտ. Խորթ = ասոր. ḥarbā, բացարձակ ձեւը ḥerew. Ժո = ասոր. māḫṣā, բացարձակ ձեւը meḫes), մասամբ բացարձակ ձեւին (Խորթ = ասոր. teref, սաստկական ձեւն է՝ tarpā) համեմատ է: Բաց աստի ի հարկէ պէտք է նաեւ զիջանիլ որ քանի մը շատ հին ժամանակ փոխառեալ բառեր ասորերէնի բացարձակ ձեւին կրնանք կամ պէտք ենք վերադրել. ինչպէս օրինակի համար այժմ իսկ յիշուած Խորթ - բառը, որ աւելի նման է teref բացարձակ ձեւին քան tarpā սաստկականին:

Ի մասնականին սովորաբար փոխառեալ բառերու մէջ այս տառերը կամ ձայներն իրարու կը համապատասխանեն:

Ասոր.	{	ܐ	ܐ	ܕ	ܗ	ܝ	ܚ
Հայ.	{	բ	դ	դ	հ	չ	խ

¹ Դարձեալ՝ Խորթ - ḥānūṭā.

² Հմմտ. նաեւ Կլթ - ասոր. gezzēṭā, որուն բացարձակ ձեւն է gezzā. Կթթ - ասոր. ḡabbeṭā, որուն բացարձակ ձեւն ḡabbā. Երթթ - ասոր. erūweṭā, որուն բացարձակն է erūwā. Ժպլթ - ասոր. meḡallēṭā, որուն բացարձակ ձեւն է meḡallā. Կլթ - ասոր. ḡēḡaltā, որուն բացարձակն է Իբր ḡēḡlā.

Ասոր. {	ܐ	ܐ	ܐ (սկզբը)	ܐ	ܐ	ܐ
Հայ. {	ա	տ	յ	ք	կ	լ
	t	y	k	λ	m	n
Ասոր. {	ܨ	ܨ	ܨ	ܨ	ܨ	ܨ
Հայ. {	ս	զ	պ	փ	ք	ծ
	s	p	p	c (=ts)	k	r
Ասոր. {	ܬ	ܬ	ܬ	ܬ	ܬ	ܬ
Հայ. {	թ	տ	ի	ու	ո	ւ
	t	u	i	u	o	e

Պէտք է միտ դնել որ հայերէն ոչ կրկին
բաղաձայն եւ ոչ w, γ, δ, f, θ թաւերն ունի,
ուստի եւ ասորերէնին bb եւ w = ք է. ասորե-
րէն γ = ք. ասոր. δ = ք. ասոր. pp եւ f = ք.
ասոր. θ = ք եւն: Ասոնցմէ դուրս — ի բաց
առեալ փոխառութեանց սովորական քանի մ'ան-
կանոնութիւնքը, հետեւեալ զարտուղութիւնք
կը գտնուին կանոնաւոր ձայնական ճշգրութենէն:

Հնչական հագագաւոր ܐ = w ձայնի դի-
մաց կիսաձայն - կը գործածուի՝ փխկ հնչական
պայթուցիկ (son explosif) ք տառին. օրինակի
համար՝ «կաքա-, հաշի-, շա-իդ, սո-ին, քա-շ:»
Ասոր հետ կը միաբանի նաեւ այն որ երկու ան-
գամ անհնչական հագագաւոր ܐ = f տառին
տեղ նոյնպէս - դրուած է՝ փոխանակ անհնչա-
կան ք թաւին, օրինակի համար՝ «կեղե-, տե-
րե-»: Ասորի ܐ = h տառին դիմաց բաց ի կանո-
նաւոր ի տառէն՝ կը գտնենք երբեմն ܐ, ինչպէս
«հաշի-» կամ ܐ, ինչպէս՝ «հացին.» եւ կամ +,
ինչպէս՝ «+ա+ար:» Ասորի ܐ = t տառին դիմաց
կը դրուի ք, բայց անգամ մը tt տառերու տեղ
ք դրուած է այս բառին մէջ՝ «մախա» = ասոր.
mehattā. Ասորի ܐ = k տառին դիմացն բառա-
սկզբան կանոնաւորապէս + կը գտնենք, եւ նաեւ

բառամիջին՝ այս բառերուն մէջ՝ «աւսորք, մատս, Կանաթ, Կրում», եւ ասորի «Բրիշոյ» անուան մէջ (Ղազ. Փարպ. էջ 72. ասորին է brīḫīšō¹)։ Իսկ ի կը գտնենք «կասկարայ, կարկհան, կարմիր, կուպր¹, մաշկ» եւ պլլ քանի մը բառերու մէջ, որոնք անշուշտ ասորերէնէ չեն յառաջ եկած։ Ասոր. փ = փ, որ հայերէն շ կիտի դրուէր, զարտուղութեամբ² երբեմն և կը տառադարձուի «լումայ, խարագուլ, խարբալ», եւ «տարմալ», բառերուն մէջ, (թէեւ կայ նաեւ «տարմաղակ»)։ Ասորերէն փ = փ = փ կամ — կամ ու ի «կուպր», եւ «շար», — ասոր. փ փ = հայ փ³, բայց փ փ փ ինչպէս «կաշին» = աս. ḥassīnā եւ «ցից» = ասոր. seššā եւ անկանոնութեամբ նաեւ փ այս բառին մէջ՝ «Բրիշու», ասոր. փ = փ կ'ըլլայ հայերէն փ, բայց փ փ հայերէն փ, ինչպէս «կատալ» = աս. qaqqəwānā. Ասորերէն փ ձայնաւորին հայերէնի մէջ — ըլլալուն իբր օրինակ յիշենք «դին, գողիշ, գողթ, կասկարայ, հաշիւ, մագաղթ, մախաթ, շաբթ, շաւիղ, քանքար», իսկ ուրիշ տեղեր և կը գտնայ կամ բոլորովին դուրս կ'իջնայ։ Չարմանալի է որ ասորերէն փ = սկզբնա-

¹ «Կարկհան», եւ «կարմիր», բառերն հաւանականաբար պարսկերէնէ առնուած են. իսկ «կուպր» բառին մէջ զարմանալի է ու տառը փիկ¹ փ կամ —։

² Ի հարկէ տպագրութեանց մէջ հին ձեռագրաց և տառեր տեղ և կը տեսնուի շատ անգամ։

³ Բայց ի այս բառերէն՝ հմմտ. փրատ-փ = ասոր. փ փ փ Wiener Zeitschr. IV, էջ 183. — Բարդիշան (Եփրեմ, տպ. Վենետ. 1836. Գ. էջ 117) = ասոր. փ փ փ — Միքիլ = ասոր. Nesīwīn.

կան ի՝ հայերէն «ցից» = աս. sessā¹ բառին մէջ է եղած է: Եթէ միտ դնենք հայերէնի կանոնին՝ որուն համեմատ է եւ «- երբ վերջին վանկի մէջ չեն, դուրս կ'իյնան, կրնանք այն տեն նաեւ գլ-ի բառն հնագոյն *գլ-ի ձեւին վերածել, եւ քննչալ ի *քննչալ. որոնց դէմ ծառօթ ասորերէն gezzēṭā եւ sesselā բառերն լեզուի նորագոյն շրջան մը կը ներկայացընեն: Բայց պէտք է արդեօք արդեամբք ընդունիլ՝ թէ այս հայերէն բառերն ասորերէն նախածեւերէն (— հայ. գլ-ի = գլ-ի = նախասորերէն gizzat եւն —) յառաջ եկած են: Ասոր չեմ կրնար ինք զինքս որոշել: Միտ դրուի թէ ձայնաւորի ինչ մեծ կորուստ եղած է շլ-ի բառին մէջ. (= աս. šēšalta), եւ ձայնաւորաց մէջ եղած ուրիշ անկանոնութիւնք:

Ձայնափոխութեան ուրիշ մէկ յատկութեան վրայ ալ հոս պէտք է խօսիլ: Մէկ կողմանէ ասորի կրկին բաղաձայնք հայերէնի մէջ պարզ բաղաձայն եղած են, — վասն զի՝ ինչպէս վերն յիշեցինք, հայերէն լեզուն բաղաձայնի կրկնութիւն ընդհանրապէս չի ճանչնար, ուստի ըստ այսմ ասորերէն bb = հայերէն ք, ասոր. pp = հայ. ք, աւ. ասոր. qq = ք, ասոր. tt = ք, ասոր. zz = շ (գլաթ), ասոր. ss = շ (կային, ցից), ասոր. ll = շ, ասոր. nn = ն եղած է. — միւս կողմանէ վեց բառերու մէջ ասորերէն կրկին բաղաձայնք եղած են ն + պարզ

¹ Ասորերէն մէջ š եւ ʃ ի մէջ տարբերութիւն չկայ: Նիւշիւրէի: (Ծանօթութիւն: Գլ-ի բառն ասորերէն քննչալ է:)

բաղաձայն մը: Այսպէս՝ «թանկար» = ասոր. taggārā (tangārā ձեւէ). «մանկաղ» = ասոր. maggelā (* mangelā ձեւէ.) «անկան» = ասոր. aggānā. «խնոր» = ասոր. hazzūrā (* han-zūrā ձեւէ.) «ծնողայ» = ասոր. sesselā. «քանկար» = ասոր. kakkerā. Այս բառերէն կրնայ ասորերէն hazzūrā հայերէն խնոր բառէն փոխառեալ ըլլալ, ուստի հոս նկատի չենք առնուր. վասն զի հայերէն նոյն ասորերէնի անցնելով ի հարկէ ոչ եւ յետոյ շշ պիտի փոխուէր: Բայց մնացեալ բառերն հայերէնէ չեն առնուած, եւ անոնց կրկին բաղաձայնք կարելի չէ ըսել թէ նախնական ռ-ը պարզ բաղաձայնէ մը յառաջ եկած ըլլան, գոնէ ասորերէն sesselā (ծագած ռոջն ձեւէն, երբայեցերէն Ծոջն կոչք) եւ kakkerā (= եբր. kikkār) բառերու համար: Իսկ եթէ հայերէն Խնկար ասորերէն kakkerāին նախնական ձեւէն չէ, ապա ուրեմն եւ ոչ Թանկար ասորերէն maggelāի նախաձեւէն, թէեւ վերջինս արդեամբք * mangelā կը հնչուէր: Այլուստ հայերէնի մէջ ամենեւին չի նկատուիր սովորութիւն մ'«անկանոն» ն մը մուծանել բառերու մէջ:¹ Արդեօք պէտք է հոս ընդունիլ թէ այս բառերն այնպիսի ասորերէն գաւառաբարբառէ մ'առնուած են, որ փոխանակ ggrի՝ ng, ssի՝ ns, kkի՝ nk կը հնչէր, այնպէս ինչպէս Մանտայերէնը ggrի տեղ ng կ'ըսէ (tangārā փոխանակ taggārā) եւ ուրիշ սեմական լեզուք nd

¹ Ինչպէս կ'ըսուի սխալմամբ ի Wiener Zeitschr. V, p. 269.

կը հնչեն փխկ՝ dd, ns փխկ՝ ss, nb փխկ՝ bb. (տես Fränköl, Aram. Fremdw. էջ. 136 ծն.։) Վճիռ տալ մը չեմ համարձակիր։

Այս տեղ կը գնեմ արդ հայերէնի մէջ ցայսօր ծանօթ փոխառեալ եւ օտար ասորերէն բառերուն ցանկը։ Անկիւնաւոր չակերտի մէջ առնուած են այն համեմատութիւնք, զոր ուղիղ չեմ համարիր, ինչպէս նաեւ անոնք՝ որոնց համար կցնայ ենթադրուիլ որ սեմական լեզուէ չեն մտած հայերէնի մէջ։ Հայ մատենագրաց քով անոնց ժամանակը դրուած է, որոնց՝ մանաւանդ թարգմանութեանց նկատմամբ՝ միշտ երաշխաւոր չեմ կրնար ըլլալ։ Վասն զի յայսմ մասին շատ բան տակաւին անապահով է։ Հին եւ նոր կտակարանէ եղած կոչմունք հինգերորդ դարէն են, ի բաց առեալ (Թովհաննու) Յայտնութիւնն, որ Ը դարէն յառաջ թարգմանուած չէ։ «Վէն. Բաւ.», կը նշանակէ վենետկոյ Մխիթարեան Հարց մեծ Բառգիրքը (վենետ. 1836—37). «Զօի.», կը նշանակէ Զախճախեանի՝ հայերէն-իտալ. բառգիրքը։ Մ. Խորենացւոյ գրքին կոչմունք եղած են վենետկոյ 1865ի տպագրութեան համեմատ, ուր որ ուրիշ հրատարակութիւնք չեմ նշանակած՝ ինչպէս Աշխարհագրութեան համար ըրած եմ։ Ընդհանուր կոչմունք (առանց հեղինակաց գրոց էջերը նշանակելու) առնուած են վենետկոյ Բառարանէն։

1) Աբէլա (արմատ՝ «բէլա»-). ասոր. אַבִּיל awīla միանձն. արաբ. أَبِيل (ասորերէնէ առնուած)։

Աբէղայ բառը շատ գործածուած է. համտ.
 Բուղանդ, տպ. վենետ. 1832, էջ 271.
 Յովհ. Մանդակունի, էջ 102 (Ե դար).
 Մովս. Կաղանկ. Վ. էջ 129. Ար. Լաս-
 տիվ. էջ 27 եւն: Ասորերէնին մէջ հոս
 չ տառը «խիստ» (կամ «պայթուցիկ»)
 չէ, այլ «մեղմ» (հնչական): Ասորերէն
 awilā պէտք էր հայերէն «բէղայ կամ ըստ
 հայերէնի օրինաց «բէղայ կամ «բէլ» ԸԼ-
 լալ, մինչ այժմ է կամ ը ձայնին տեղ է
 եղած է, ինչպէս նաեւ սոյնպէս կը գտնենք
 քանի մ'անգամ ղ տառին սկիզբը, օրի-
 նակի համար՝ ուղէլ (— որուն ուղայ սե-
 ոականը * ուղիւ-արմատ մը կ'ենթադրէ.)
 նոյնպէս սեռականն շաւիշ (— կայ նաեւ
 կանոնաւորն՝ շաւիշ) շաւիշ ուղղականէն:
 Ընդհակառակն շաւիշայ = ասոր. šappilā.

2) Ափոփայ (Աբ. հոյ. -այ.) ասոր.
 ܐܦܘܦܝܐ քրմուղ, անցք ջրոյ = յունարէն
 ἀγαγός.

Ափոփայ կը յիշեն Ստեփ. Սիւնեցի՝ Ը
 դարուն, վահագն՝ ԺԳ. դարուն, Կանոնք,
 մինչեւ ցԸ դար: — Այս բառին մէջ
 տառին տեղ ու ըլլալուն նկատմամբ՝ համտ.
 հաւտ = յուն. ἀλόη (Յովհ. ԺԹ. 39.)
 «պոնի» = σπόγγος. Կոմար եւ Կոմար =
 τομάριον եւն:

3) Աբէն, Աբին (դրախտ, Եդեն.) ասորերէն
 ܐܕܝܢ 'eden.

Արէն ձեւը լակարտ կը յիշէ Եփրեմէն (Ե
դար) առնելով. իսկ Արէն կը յիշէ Փիլոն
(Ե դար. «Ք-արէնայ.») Վեն. Բառ. կը յիշէ՝
արէն-բո-ղի, արէն-ային, արէն-աւան (Բ, էջ
1041) բառերը: Սակայն կ'երեւայ թէ
արէն (Եով) ամէնէն հաւատարիմ ձեւն է
(արէն- - ձեւէն արն- - պիտի ածանցէր), եւ
բոլորովին կը համապատասխանէ ասորերէն
ܐܕܢܝ, վասն զի ܐ շատ անգամ ~ կ'ըլլայ
հայերէնին մէջ (տես վերը): — Կայ
նաեւ Երէմ Երանարէն 'Eδξμէն (Ծն. Բ.
8), որմէ նաեւ Երէմ-բո-ղի, Երէմ-ային,
Երէմ-աւ եւն:

4) Արն-այ (արն, -այն.) նշանագիրը.
ասոր. ܐܪܢܐ ܐܪܢܐ նշանագիրը:

Արդէն Վեն. Բառ. կը յիշէ՝ «ասորերէն
արն-այ է տառ, նշանախեց.» բայց եւ
այնպէս ἄρθρον, articulus կը թարգմանէ.
Իսկ Ժալս. distinzione di suono o di
pronunzia dell'abbici, prosodia delle lettere
d'alfabeto. Պետրոսեան (ի New dictionary)
elements, letters, characters, alphabet. Այս
բառը կը գտնուի՝ Մովս. Խոր. (Ե. դար)
էջ 247 եւ Ղազ. (Ե. դար) տպ. Վենետ.
1873, էջ 41 եւ 42 տեղերն, որ ցայսօր
անճիշդ թարգմանուած են եւ չեն հաս-
կըցուած, բայց զորոնք անփոյթ պէտք չէր
ընել, եթէ կ'ուզուի Հայոց տառերու գիւ-
տին վրայ եղած այս տեղեկութիւնքը լաւ
գործածել: Պէտք չէ համեմատել ասորե-

րէն օթօ բառին յղբնակին օթօթօ
(նշանք:)

5) [Ա.Ք. տեսակ մը բանջարեղէն. (Հմմտ. Բուզանդ, էջ 208, 2. “Եղին առաջի նորա միրգ, խնձոր, վարունգ եւ ռօճ. անդ, տող 10 “ըմիրգն եւ զօճն. Եղիշէ՛ յԵ դարու, տպ. վենետ. 1859, էջ 156, “մեհալ էին ուղղովք ղուարակաց, եւ ռօճի երէոց.”) կայ նաեւ ռօճի, ὀψοποιός խոհակեր (Ոսկեք. Մեկն. Մատթ. Գ, 17, Ե դարէն.) ասոր. ܡܪܬ. արամ. ܡܪܬ ܕܡܝܣ ܕܡܝܣ

Steu Lagarde, Ges. Abh. p. 12—13. Այս բառերն յառաջ եկած են ուղղակի միջին պարսկերէն * amīc բառէ, որ նոր-պարս. amēxtan խառնել, amēz, amēγ եւն բառերուն կարգէն ըլլալու է:]

6. Ա.Ք. զգեստ կամ վերարկու. (միայն՝ Յեսու Ի, 21. Եղիշէ, տպ. վեն. 1859, էջ 174, 7 վ.) ասոր. ܐܡܠܬܐ, amellā „փւլի“.

Արդեօք հայերէն այս բառն ասորերէնին տառադարձութիւնն է լոկ թէ այն լեզուէն առնուած յունարէն ἀμλαν հայցականի մը:

7. [Ա.Ք. (արմատ՝ Ի-- եւ --), աւագիւյ (Հին կա., Ագաթանգեղոս յԵ դարու. Հմմտ. վենետ. Բառ.) ասոր. ܐܢܬܐ ܐܢܬܐ (բացարձակ ձեւը՝ ܐܢܬܐ), եբր. ܐܢܬܐ կապար. արամ. ܐܢܬܐ կապար. ասորեստանեան լեզուաւ՝ ܐܢܬܐ անագ. սումեր. ni-ig-gi, na-ag-ga, an-na, em [սումեր. նախնական ձեւն՝ an(a)g,] սանկր. nāga կապար, անագ:]

11) Ասորի, ասորահ, ասորել (խոր. եւն)
ասոր. אסוריא (e [թէ a, k [թէ չ?) կամ ուղղակի
= յունարէն ἑξορία.

12) Բաշալ (արմատ՝ է-ա-) λύχνος կան-
[թեղ, լամբար (շին Կտ.՝ Ե դար եւն. տես Վէն.
Բառ.) ասոր. מזמחא mazmeḥā, որ դժուարաւ
սեմական է: — Անշուշտ պարսկերէն է բառս:]

13) [Բաշալ (արմատ՝ է-ա-) (Մատթ. Ժ.
42, Մարկ. Ի. 4, Ագաթ. էջ 373 եւն). որմէ
Բաշալէլ ποτίσειν. հրէարէն בֶּזֶק իբր բazak կամ
בִּזִּיק իբր bazīk որ աւելի հաստատուն կ'երեւայ:
— Անշուշտ պարսկերէն է. հմմտ. զանդէկ
bajina աման (KZ, 25, 567), սանսկը. bhājana
աման:]

14) Բաշիւր, Բաշիւլ (մեղադրելի, մեղադրել)
(Մովս. խոր. էջ 41, 16. 96, 14 եւն), Բա-
շահ ծιαβολή, αἵτια. ասոր. בֶּשִׂר besīr անարգ:

15) [Բեիւր. (Բուշ. էջ 205, 206 եւն)
դժուարաւ = ասոր. מֶרְדָּא merdā.]

16) [Բէբ. (արմատ՝ է-ա-), որ հին ու սո-
վորական բառ մըն է, ըստ պատահման միայն Ե-
րրայեցերէն בָּוָא bāwā, ասոր. בָּוְעָא bāweḥā
բառերուն նման կը հնչէ: հմմտ. պարսկ. بابك
babak.]

17) Բաշին. պատրոյգ (միայն Բարսեղ,
Վեցոր. Ե դարէն, էջ 57.) ասոր. בושינā būsīnā
φλόμος փղովնս խոտ (պարսկերէնէ առեալ)
հմմտ. պահլաւ. būčīnā (Justi, Bunde. p. 90,
Phl. Paz. Glos. p. 4, 1) վարունգ = ասոր.
בושינ եւ Nöldecke, ZDMG, XXIX, p. 650.

18) Գաղէշ (սեռ. Գաղէշ) շեղջ (որայի,
Հուլթ. Գ. 7 = στοιβή եւ Տօնակ. Ը դարու
եւ յետոյ.) ասոր. gēdīšā (եբր. gādīš.)

19) Գաղա-թ. (արմատ՝ Ի-) գաղթականու-
թիւն (Փիլոն, Եփրեմ՝ Ե դար.) ասոր. Ռոնն
gālūṣā, եբր. Ռոնն յաբսոր տանիլ, գաղթող:

Հոլովմանէն (Գաղթի եւն) առեալ յետոյ
նաեւ Գաղթ ձեւն կազմուեցաւ իբրեւ ուղ-
ղական եւ հայցական: Գաղա-թէն կ'ածան-
ցին Գաղթական (փախստական, Ա. Մակ.
Զ. 53. յբ. ἀνασσωζόμενοι. Բուզանդ, էջ
170, 2. Վարդան. տպ. Վենետ. էջ 146),
Գաղթել (փախչել՝ Բ. Թագ. Գ. 4. ἀνα-
χωρεῖν.)

20) Գաղթ (սեռ. Գաղթ.) ոչխարենի
բրդով, գեղմն, (Գատ. Զ. 37—40 πόκος, եւ
եղիշէ, Գատ.) ասոր. Ռոնն gezzēṣā.

21) Գաղթ (սեռ. Գաղթ, Գաղթ.) λάχος,
φρέαρ (Հին Կտ., Յայտ. Յովհ. Թ. 1—3.
Մովս. Կաղ. Ա, էջ 59.) ասոր. Ռոնն gubbā.

22) Գաղթալ. ասոր. Ռոնն իբր gorbā,
պարսկերէնէս՝ gōrāb, gōrāb, որմէ նաեւ արաբ.
بجره տաճկ. بجره զանկապան:

Վեն. Բառ. կոչում կ'ընէ միայն Մաշթոց
(Ե—ԺԳ դար) եւ Յակ. Ղըրմեցի (ԺԵ
դար): Բառիս ոչ տառը (փխկ՝ Բ) կը ցուցընէ
որ նոր հայերէն է: Հմմտ. վարն՝ արա-
բերէն փոխառութեանց առթիւ դիտողու-
թիւնքը:

23) [Գաղթ. (արմատ Ի-ա-ա, սեռ. Գաղթ.)

(Մատթ. Ե, 25. Ղուկ. ԺԲ, 58. Մարկ. Զ. 27 ὁπηροῦτης, πράχτωρ, σπεχουλάτωρ. Բուզ. էջ 16, 20.) ասոր. ܕܗܝܫܐ dahšā (բացարձակ ձևն՝ ܗܝܝܪ deheš.)

Վերջինս ստուգիւ բնիկ ասորերէն չէ, ուստի երկուքն ալ ուրիշ տեղէ առնուած են: Ասոր. ܫ փխկ՝ (պարսկ.) ܫ տես Fränkel, p. 95. — Հայերէնին համար՝ հմմտ. նաեւ ԴճԱԳԷՐ, ἀρχιμάγειρος ԾՆ. ԼԺ, 1:]

24) Դար (արմ. Դար -) (Հին Կտ., Ա-գաթ., Մ. Խոր. էջ 11, 6 եւ 24 եւն.) ասոր. ܕܪܐ dārā (բաց. dar.)

25) [ԴԱՐԴԱՐ (ԴԱՐԴԱՐՏ) պատգարակ. արմ. ܕܐܪܓܐܝܫ dargaš անկողին. ասոր. dar-gūšā պատգարակ, որորան:]

Հայերէնին մէջ չենք կրնար որոշել թէ վերջին ձայնաւորն է՞ թէ ու էր, վասն զի բառը միայն բարդութեանց մէջ կը գրտնուի, այսինքն՝ ԴԱՐԴԱՐԱՆ, պատգարակի վրայ կրեալ (Կիւրեղ Երուսաղ., Կոչ. Ընծ. էջ 382, Ե դարէն) եւ ԴԱՐԴԱՐԱՆ (Յովհ. Վանական՝ ԺԳ դար. Ոսկիփորիկ Մ. Երզնկացւոյ՝ ԺԳ դար. ուր խօսքն է «մահճի» եւ «խորդի» վրայ:) Արամեական այս բառերը բնիկ սեմական չեն, ուստի ասոնք եւ Հայերէնն ուրիշ տեղէ առնուած են:]

26) ԴԻԼԷ (կամ ԴԻԼԷ, ԴԻԼԷ) Տիգրիս (Մ. Խոր. Աշխ. ըջ 611—613. հրտ. Պատկան. էջ 21, Սուքրեան՝ էջ 31, 37, 38. Սուռ-Կալիւթ. էջ 90, 91, 123, Սեբէոս, հրտ.

Պատկ. էջ 31, 6 հւն. Դեկլւն, Դեկլւն՝ Թովմ.
Արծր. տպ, Կ. Պ. էջ 104. Պատկան. էջ
94.) ասոր. ܕܥܠܐ ܕܥܠܐ, Պլինիոսի քով՝
Diglito, Թալմուտ-պահլ. Բնդ (Bundeh. էջ 51,
12, 17.) արաբ. ܕܥܠܐ ܕܥܠܐ. Kiepert, Alte
Geogr. p. 79.

27) Զոյթ (սեռ. շոթ) (Ζεύς Զուհ.
Բ. 24 հւն) եւ ածական՝ շոթ (կրկին) եւ մակբայ
(նմանապէս, Բուղ. էջ 237.) ասոր. zaugā =
յուն. Ζεύς, որ ամէն արամէական բարբառոյ
անցած է, որմէ է նաեւ արաբ. ܐܘܝ ܩܝܦ (Frän-
kel, p. 106.)

Զոյթէն կ'ածանցի շոթի (Մատթ. ԺԺ,
6 շոթի = σὺν ἐξουσίᾳ. — Յոր, ԻԸ,
17 շոթի = ἰσχυροῦς.) Շատ կը գոր-
ծածուի շոթ նաեւ իբր առաջին անգամ
բաղմամբիւ (գիտնական լեզուի) բարդու-
թեանց, այսպէս՝ շոթի (ἰσχυρὸς)
հւն: Հայերէն շոթ = ասոր. zaug- ձեւին
համեմատելու է հայերէն Յոյթ = հին-
պարս. Yauna ʾIwne. — Յունարէնէ առ-
նուած է շոթ (նաւակամորջ, Սերէոս՝ յի-
դարու, հրտ. Պտկ. էջ 31, 54.) յունա-
րէն Ζεύς (ռամկ. Ζεύς.)

28) Զուր, տունկ մը (արմատ՝ շուր) -
Թովմ. ԺԺ, 29. Եբր. ܐܘܪ, 19 հւն ὕσσωπος,
ասոր. ܐܘܪ zōpā (Löw, Aram. Pfl. p. 134.)

29) [Զուր (արմ. ܐܘܪ) (Ելք, ԻԸ, 1,
14 μούσχιον, μόσχος հւն. ասոր. ܐܘܪܐ ܐܘܪܐ
warkā ցուլ:

վերջին ասորի բառը բնիկ չէ. արդեօք
Հայերէնէ՞ առնուած է յասորերէն:]

30) [Ընդդ (Ծն. ԽԳ, 11) ընկշղ, որմ
ընդդ (Ծն. Լ, 37.) երբ. ۱۱۸۸ (ʾigōzէ ըստ
Լակարտի.) վրացերէն՝ nigozi, ոսեթերէն՝ āngózá
Դ, āngūʾz Թ, yidghah՝ oγuzah, պարսկ. چو
քրդերէն guʾiz, goviz արաբ. jauz, տճկ. jerv.

Հմմտ. Լակարտ, Ges. Abh. 25. Tomaschek,
Pamir-Dial. 58 եւ Bezzenb. Beitr. VII,
202. Իմ գրութիւնս՝ Etymol. und Laut-
lehre d. osset. Spr. p. 124. — Ըստ Hehnի՝
ընկշղ, նուշ եւ շագանակ փոքուն Ասիոյ
հիւսիսային կողմերէն կու գան. ուստի
թերեւս այս բառերն Հայերէն կամ ուրիշ
փոքրասիական լեզուէ մ'առնուած են: —
վեն. բառ. Ընդդ ձեւը կ'ընտրեն. սա-
կայն միտ դնելու է որ Հայ ձեռագրաց եւ
տպագրութեանց մէջ յաճախ կը շփո-
թուին նուրբ եւ միջակ տառք ոնգական-
ներէ ետեւ: — Հայերէն Ընդդի հին
ձեւն է՝ ըստ ձայնաւորի օրինաց՝ հնագոյն
*ingoiz (*ingauz- ձեւէ, հմմտ. ոսեթե-
րէն՝ āngózá որ *angauz- ձեւէ յառաջ
եկած է:]

31) Թանգար, վաճառական (Սերէոս, հրտ.
Պտկ. էջ 104, 54. ուր Թանգար բառն ուղ-
ղելու է Թանգար. Թովմ. Արծ. Ժ դարէն, հրտ.
Պտկ. էջ 99, 22. Ժ.Գ. դարէն՝ վարդան, տպ.
վենետ. 1862, էջ 63) Սիրաբ ԻԶ, 28 xάπη-
λός. ասոր. ܬܓܓܪ taggārā, մանտայերէն tangārā,

արար. tājir (արամեականէն, հմմտ. Fränkel, p. 181), ասորեստանեան՝ tamkaru, tamgaru.

Օտար բառ մըն է: Գործածականն է՝ պարսկ. ٲٲٲٲٲٲٲٲٲٲٲٲ :

32) Թարգման (սեռական) առ Գր. Նա-
րեկ. Ժ դար, (ուղղ.) Վարդան՝ ԺԳ դարէն.
Թարգման, Եփրեմ, Ա, էջ 225, 11 (Ե դար).
Մ. Խոր. էջ 101, 54: Դից մ'անուն է. ասոր.
ܬܪܓܡܢܐ tar'gā = Ἀτάργατος, Δερκετώ.

33) Թարգման (արմատ Է- -) (Ծն. ԽԲ,
23 եւն.) ասոր. ܬܪܓܡܢܐ targemānā, ասորեստա-
նեան՝ turgumannu, targumannu.

Ասկէ են Թարգմանէլ, Թարգմանիւ, Թարգմա-
ն-իւն (հին եւ շատ գործածական):

34) Թարշիշ (սեռ. Թարշիշ, եղեկ. Ա. 15),
Թարշիս (սեռ. Թարշիս, երգ. երգ. Ե, 14),
աղիւս քար մը. երբ. ܬܪܫܝܫ taršīš, յուն.
θαρσῖς.

35) Թահ Է- Բահ կամ Թիհ Է- Բիհ (Եփրեմ,
Թովմ. Արծր, Վարդան.) ասոր. ܬܪܗ ܘܒܗ տհ
we wōh.

36) Թարսուր (սեռ. Թարսուր) (Ամովս Դ, 9.
Երկ. Օր. ԻԸ, 42. Յովէլ, Ա, 4, Բ. 25. Գր.
Արշար. Է դարէն. Միսիթ. Գոշ՝ ԺԲ դարէն,
տպ. Վենետ. 1854, էջ 128.) ասոր. ܬܪܫܘܪ
saršūrā մարախի տեսակ մը (°):

Բառին ձեւն ու նշանակութիւնը բոլորովին
համեմատ չեն:

37) Լահայ (արմատ՝ Լահայի-) λεπτόν
(Մարկ. ԺԲ, 42, Ղուկ. ԻԱ, 2.) ասոր. ܠܗܝܐ

luma (որ ծագած է * numa ձևէ եւ այս վերջինս ալ լատիներէն numinusէն) — Ասկէ է Լատինացի չերմատիստի Յովհ. Բ., 14:

38) Խառն-ի, նաեւ հառն-ի (սեռ. Խառնի, Խարմատ, Ագաթ., Եփրեմ, Եւսեբ. Ե. դարէն եւն.) ասոր. ܚܪܢܐ hārānā, արաբ. حانون hānūn (արամերէնէ:)

39) Խառն-ի առáxης (Ղեւտ. ԺԱ, 22) մարախի տեսակ մը. ասոր. ܚܪܓܠܐ hargēlā, արաբ. حرجل harjal. մարախ (տես Dozy), حرجل harjala մարախաց խումբ:

Պարսկերէն չarjal (անթեւ մարախ) ապահովապէս արաբերէնէ առնուած է, ուստի սխալ բառ մըն է փոխանակ harjal.

40) Խառն-ի (արմատ՝ Խ-) սուր (ըստ վեհ. Բառ. կը յիշեն զայս Փիլոն, Ծննդոց Գիրք յե դարէ, Գիոնես. Թրակացի եւ քանի մը քերականական եւ բառագիտական գործքեր՝ ԺԳ, ԺԴ եւ ԺԵ դարու.) ասոր. ܚܪܒܐ harbā.

Յունարէն ἄρογ (= կալ. serupu) ուրիշ է. հմմտ. Bezz. Beitr. I, 287.

41) Խառն-ի = σινάζειν մաղել, մաղէ անցընել, Ղուկ. ԻԲ, 31, յետոյ՝ փորձել, խռովել, շփոթեցընել. ածանցած Խառն-ի մաղ բառէն, որ հին հայերէնի մէջ չի յիշուիր. արամ. ܐܪܒܐ arbālā, արաբ. عربال ġirbāl մաղ:

42) [Խառն-ի (կամ Խառն-ի, Խառն-ի) Մի. Գոշ՝ ԺԲ դարէն, էջ 67. սեռ. յբ. Խառն-ից առ Բարսղի՝ Ե դարէն, տպ. վեհեւ. 1830, էջ

152, 24. յբ. ուղղ. *իւղնօնն*՝ նոյնպէս Բար-
սեղ.) հրէական արամ. *חלזון* ասոր. *חלזון* *halezūn*. (դժուարաւ սե-
մական ծագմամբ):]

43) *խփր*. (արմատ՝ *ս-*) (Մատթ. ԺԳ, 33
եւն.) *խփրել*. ասոր. *חֲמִירָא* *hemirā*, արամ. *חֲמִיר*
ḥamīr: — (°)

Պէտք էր բուն *խփր* կամ *խփր* ըլլալ՝ փո-
խանակ *խփր*:

44) [*խնփր*. Երգ Երգոց Բ, 5 եւն. ասոր.
חַזְזִירָא *hazzūrā* * *hanzūrā* ձեւէ մը:]

Որովհետեւ խնձորն ուրիշ բառով կը բա-
ցատրեն սեմական այլ լեզուներ, կարելի
է որ ասորերէնը հայերէնէն փոխառեալ
ըլլայ: — Ըստ կանոնի փոփոխման նուրբ
եւ միջակ տառերու ռնգականէ մ'ետքը՝ կը
գրուի նաեւ *խնփր*, բայց անշուշտ *խնփր*
կը հնչուէր. ասոր դէմ չի զօրեր *Լեհա-
հայոց խնփր* արտաբերելն (*Wiener Zeit-
schrift*. I, 299), ժամն զի այս բարբառը
հնոյն 3 հնչուելը կը պահէ. (տես նոյնը
II, 127):]

45) [*խփր*. (արմատ՝ *խ-* եւ *ս-*) Ծն. ԺԵ,
9. ԼԱ, 10. ԼԲ, 14 եւն. Ըստ Լակարտի «ան-
շուշտ այս բառն է որ իբրեւ *כּוּץ* (*kōy*) մտած է
թալմուտներէնի մէջ: — (°)

Ըստ Վեն. Բառ. ասոր հետ կապ ունի
խփր, սեան գլուխ (— «ի ձեւ գլխոյ
խոյոյ» ըստ Վեն. Բառ. —) եւ *խփրաւ*,
բանի մը վըայ սուրալով յարձակիլ (ար-

ծուղ) «իբրեւ զխոյ» երկ. Օր. ԻԸ, 49.
ՂԷԼՈՒԴ, տպ. Փարիզ 1857, էջ 29:]

46) [խորհ. (արմատ -) պարկ (ՂԷԼ. Ժ,
13. Զգօն, Բուզանդ՝ Ե դարէն.) ասոր. ܐܪܟܐ
xurgā, արամ. ܠܚܝܝܐ xurj պայուսակ. (որմէ քրդե-
րէն xurj.)

Պարսկերէնէ առնուած է. հմմտ. նոր-
պարսկ. xurjin (խորջին), պալուշի՝ hurjio,
hōrjio, ոսեթերէն՝ xurjio (յթ. xōrjent ʔ)
եւն պայուսակ, թամբապարկ (°): Անշուշտ
միջին-պարսկերէն * xwarγ բառ մը կար-
ւելիցին ք տառին համար՝ հմմտ. պարսկ.
արամ. sar, թամբ = ոսեթ. sarγ, աֆղ.
sarγ, արամ. ܐܪܟܐ միջին-պարսկ. * sarγ
ձեւէ մը: — Կ'երեւայ թէ բաց ի * xwarγ
բառէն՝ միջին-պարսկ. kurz (քուրձ) բառ
մ'ալ գոյութիւն ունէր. տես վարը՝ Թ.
133:

47) Ծննդ. (արմատ՝ ի-) (Ա. Թագ. ԺԸ,
6. Ա. կոր. ԺԳ, 1 եւն.) ասոր. ܣܬܪܐ šeššēlā.

48) Ծննդ. (տարմ.) տունկ (ըստ ՎԵՆ.
Բառ. միայն ԺԳ [վարդան] եւ յաջորդ դարուց
մատենագրաց քով.) ասոր. ܣܬܪܐ šaḏrā (šeḏrā?)
արամ. ܣܬܪܐ ܠܐܬ. «satureia»

ՎԵՆ. Բառ. կը յիշէ նաեւ Զննդին, Զննդին,
Զննդին տարբեր ընթերցուածքները: —
Sies Löw, Aram. Pflanz. p. 325.

49) Ծննդ. (Զգօն, Եփրեմ, Ա. Մակ. Գ.
47 եւն.) ասոր. ܣܘܡܐ šaumā (նաեւ šōmā. բաց-
արձակ եւ բաղադրեալ ձեւն՝ šōm է.) երբ. ܣܘܡ

50) ԾԻՐԻ (-րի) (Ծն. ի. 27. և Թագ. ի. 29 հւն.) ԶԻՐԵԼ. ասոր. ՏՐՐՅ *şerārā*, հբր. օօօօ օօօօ, կապոց:

51) ԿԻՐԻ, կամ ԿԻՐԻ (արմ. ի-) (ԵԼՔ. Ժ. 3, 3 և ըստ Լակ. նաեւ ԵԶԵԿ. Ի. 3. ՄԷՔ. Գ. 3. Ժող. Է, 7.) ասոր. ܩܕܫܐ *qadšā* (ծագած *xáðos* էն, որ վերջինս ալ է = հբր. օօ *xad qayl*;) Զայերէն մէջ Է գիրը փխ. * (* ԿԻՐԻ) Երջորդ անհնչական * տառին պատճառաւն է:

52) [ԿԻՐԻ. (արմատ. -- և է --) ԵԼՔ. Ժ. 10 հւն.) ԿԻՐԻ (Ստ. Ասողիկ՝ ԺԱ Դաբէ, տպ. Փարիզ, 1859, էջ 135 հւն.) ասոր. ܐܒܪܐ *awārā*, հբր. ܐܒܪܐ *ʾəfered*, արաբ. պարսկ. *abār* (արամեերէնէ:) (°)

Պէտք էր ասոր. *awārā*, բառին դիմացն Զայերէն ԿԻՐԻ ըլլալ. ուստի շատ անհաւանական է այս համեմատութիւնը: Ի՞նչպէս դատելու է արդեօք պալուքի *abtar* (բռնեան), պարսկ. *kaštār* (*Dames, Vocab. p. 29.*) Զայերէն ԿԻՐԻ, յուն. *ἐσχάρα* և արամեերէնի մէջ սկզբան ք տառին ջ փոխութիւն՝ տես *Fränkel, p. 95, 150, 151:*)]

53) [ԿԻՐԻ (արմ. ի- և է --) Ծն. ի. 3 հւն. ասոր. ܩܕܫܐ *qetērā* ?

Զայերէն բառս ասորեերէնէն չէ, ասորեերէնն անշուշտ պարսկերէնէն. հմմտ. պահլ. ܩܕܫܐ *qetērā*, Ի Թերթին *ZDMG, XLVI, 141.*

54) ԿԻՐԻ (ՂԵԼՈՒ. Բ, 7. Է, 9. ԺԱ,

2.

1.

4

1.

5

1.

1.

1.

5

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

1.

մեղեսիկ, տես karkuhan մեղեսիկ Dozyի բառարանին մէջ: — Հայերէն բառն աւելի նման է արաբերէնին՝ և տառովը, երկուքն ալ պարսկերէնէ (որ հին ծ տառն h կամ g կը փոխէ,) առնուած պիտի ըլլան:]

57) Կարգաւոր (արմ. է-) նաւ, կուր (Հիւսիքոս, Թրգմ. Ստ. Սիւն. Ը դարու. Եփրեմ՝ Ե դարու.) ասոր. ԳԱՐԳԱՐ ԳԱՐԳԱՐԱ, արաբ. ԳՐԳՐ ԳՐԳՐ = յուն. ԽԵՐՍՈՍՐՈՏ.

58) Կարմիլ (արմ. -) (իբր ածական՝ Մատթ. Իէ, 28 եւն, եւ իբր գոյական՝ կարմիր գոյն, զգեստ եւն չՕՒՒՒՆՈՒՆ Բ Մնաց. Բ, 7, 14. Գ, 14.) եբր. ԿԱՐՄԻԼ karmil խիստ կարմիր՝ բոսորային գոյն եւ պն գունով նիւթ:

Եբր. karmil ուշ ժամանակի եւ ոչ-բնիկ բառ է, որ միայն Բ. Մնաց. Բ, 6, 13. Գ, 14 կը գտնուի, ուր հայն՝ Կարմիր Թարգմանուած է: Երկուքն ալ պարսկերէնէ առնուած պիտի ըլլան:]

59) Կասն (արմ. - եւ է-) (Ա Թագ. ԺԳ, 20 ԳՆՆ) ԿԱՍՆ hāssinā, ասորեւտ. hāsinu, արաբ. ԿԱՍՆ Fränkel, p. 86.)

Բուլ. էջ 22, 14 Կասն ըսելով՝ Կասն ուղղական մը կը գործածէ: Այս բառին մէջ միայն կը տեսնենք Կ ասոր. Կի տեղ եւ Կ ասոր. Կի տեղ:

60) Կարմ (արմ. -) Թուռնը (Երեմ. ԺԵ, 11. Մ. Խոր., Մ. Գոշ. էջ 115, 2). եւ պար

(Ոսկ. տպ. վենետ. 1862, ւ, էջ 66, 20).
 Կռռռ-էւ, պարեւ (Բ Թագ. Զ, 16. Մատթ. ԺԱ.
 17. ԺԴ. 6.) ասոր. ԽՅՐՐ զագգեա (Հաղիւ թէ
 կը գտնուի). գործածուած կը գտնուի ապահով
 ԽՅՐՐ զագգեա Կաբաւթուհուն, յուն. χαχαβη,
 պարսկ. kabg, պաւ. kabg, kawg եւն:

Ուստի՞ ծագած է այս բառը:

61) Կեւէ- (արմ. --) (Երգ Երգոց Դ, 3),
 ասկէ Կեւէ-էւ (Ծն. Լ, 37) ասոր. ԽԵԼՐ զգլաֆ,
 բայ՝ qelaf մորթը՝ կեղեւը հանել:

62) [Կէւ. (Կռռռ)] (Եւթ ԻԸ, 11, 36 եւն)
 ասորեստանեայ լեզուաւ kunnukku?

Թերեւս կը սպասուէր հայերէն Կռռռ
 բառ մը որ կրնայ ի հարկէ Կռռռ եւ ի
 վերջոյ Կէւ եղած ըլլալ. (Հմմտ. ասորեստ.
 duppu = ելամերէն dipi = հին-պարսկ.
 dipi արձանագրութիւն = սանսկրիտ՝ lipi
 գիր, արձանագրութիւն:) Բայց որո՞նք մի-
 ջնորդութեամբ ասորեստանեայ բառն
 Հայոց եկած է: Արդեօք հնագոյն ժամա-
 նակներն ուղղակի յԱսորեստանեայց՝ ի-
 րենց տէրերէն՝ առած են Հայք, եթէ մի-
 այն (այժմու) Հայք այն ատեն Հայոց աշ-
 խարհի մէջ կը բնակէին:]

63) Կռռռ (Ի- եւ -- արմատ.) աբխ., կզա-
 բխ, կատու. (Կիւրեղ Երուս., Ոսկ. Ե Դարէն,
 Յովհ. Մամիկ. Ի Դարէն, Վարդան՝ ԺԳ Դար.)
 ասոր. ԽՅՐ զնա աբխ., քրդերէն՝ ڤڤو կզաբխ:
 Եւս Hehn, Kulturpflanzen III, p. 403. —

Ասորերէն qūzā գԺուարաւ բնիկ սեմական է, ուստի նաեւ հայերէնն ուրիշ տեղէ մ'առնուած կրնայ ըլլալ:

64) Կոփ (արմ. Կ - եւ քաղնյան.) Ծն. ԺԱ, 3 ἄσφαλτος եւն.) ասոր. ܐܦܬܐ kufra, ա-
րաբ. kufr (արամերէնէ, Fränkel, p. 150.) եբր.
כֹּפֶר kōfer, ասորեստ. kupru.

Հայերէնին մէջ կը սպասուէր որ Կոփ կամ Կոփ (Կոփ ձեւէ մը) կերպարանք ունե-
նար այս բառը:

65) Հաշ (Ղուկ. ԺԲ, 58. — Ա Կոր. ԺԶ, 1 λογία,) ասկէ հաշ-եւ (Ղեւտ. ԻԷ, 23, Մ. Խոր. էջ 9, 4, 16, 21.) ասոր. ܚܫܐ hešaw հաշուել, համրել. haššew կարծել, համարիլ (Գրք. հաշ-եւ.) ܚܫܐ hešiw համարուիլ, կար-
ծուիլ:

66) Հեփ (արմ. Է - եւ Կ) հեգելը, վանկ հեփնայ (արմ. Է.) վանկ, պրուբեն. հեփել վանկերն ոգել՝ ըսել սυλλαβίζειν վեն. Բառ.) ասոր. ܚܝܐ heḡā ընթերցաւ. ܚܝܐ herḡānā ըն-
թերցումն, կարդալն, հեգելն. արաբ. ܚܝܐ hijā հեգելն, վանկ:

Հայերէն այս բառերն հին եւ նոր ժամա-
նակի մատենագրաց քով կը գտնուին: Հմմտ.
Նաղ. Փարպ. տպ: Վենետ. 1873, էջ
41, 15, 21. Մ. Խոր. էջ 246, 4: Բայց
վեն. Բառ. յիշած վկայութիւններէն կա-
րելի չէ ասոնց որոշ նշանակութիւնն ի-
մանալ: Հայերէն հեփնայ (*հեփնայ, ձեւէ

Հայրենիքն եղած կրնայ ըլլայ¹. եւ յէն
դժուարաւ բնիկ հայերէն բառ է, եւ կամ
սեմական լեզուէ մ'առնուած՝ թէեւ ձայն-
նական տարբերութիւն կայ մէջերնին, եւ
կամ ուրիշ (Փոքուն Ասիոյ) լեզուէ մը:
(Ըստ ZDMG XLVI, p. 123 ընդ եգիպտա-
կան doit ձիթապտուղ բառէն յառաջ եւ
կած է:) Սովորական հայերէն բառն է իւշ
(իւշ) = յուն. ἔλαιον ?

69) Մալլա (արմ. է-) (եւ. ԼԴ, 4 Եւն.)
ասկէ՝ Բալլա (Գայտ. Զ. 14.) ասոր. ܡܝܠܠܐ
meyallēṯā, եբր. meyrillā, արաբ. majalla (արա-
մերէնէ Fränkel, p. 247.)

70) Մալլա (արմ. -) հերիւն (վարբ
Հարանց. Մարթին՝ ԺԴ դար. Ոսկիփորիկ՝ ԺԲ
դարն ետքը.) ասոր. ܡܝܠܠܐ meḥaṭṭā ասեղ,
meḥaṭ saqqa հերիւն:

71) Մալլա (է- արմատ.) (Մարկ. Դ, 29.
երկ. Օր. ԺԶ. 9 Եւն.) ասոր. ܡܝܠܠܐ
(= mangēlā, եբր. maggāl, արաբ. منجال minjal
(արամերէն maggēlā բառէն. տես Fränkel, p.
133) պարսի՝ mangāl (ZDMG, XXXVI, p. 71.)

72) Մալլա (է- արմ. -) (Եւրոս.
Լամբր.՝ ԺԲ դարէն. Մ. Գօշ՝ ԺԲ դարէն, էջ
34. Մխ. Հերացի՝ ԺԲ դարէն, էջ 69, Մաշի.
Զահ.՝ ԺԴ դարէն.) ասոր. meṇīškā.

¹ Թէեւ՝ ինչպէս կ'աւանդուի, Հայոց ջերին կողմերը
կը բուսնի ձիթենի: Ըստ Մ. Խոր. Աշխ. էջ 610 Ուտի
նահանգին մէջ կային ձիթենիք: Արծրունի (Տնտեսական
Դիւր Հայոց Ցածկաստանի, Թրգմ. Ամբիւսանեանց, Պետր.
1879, էջ 13) ձիթենին եւ ձիթապտուղն Հայոց աշխարհի
կարեւոր բերքերուն մէջ չի հաշուեր:

Մանուկ բառին ուրիշ ձեւ մ'ալ կայ՝
 մանուկ, զոր կը գործածեն փիլոն, Ագաթ.
 (ե դար.) Մ. Խոր. Աշխարհ. տպ. Պատկ.
 էջ 22, 11, Ստեփ. Սիւնեցի (Ը դար.)
 Թովմ, Մեծ. (Ժ դար.) Եւն. Եւ կը հա-
 մապատասխանէ պարս. banafša, արաբ.
 banafsaj Եւ manafsaj, տճկ. menefše Եւն.
 բառերուն: Անշուշտ բառս բուն պարս-
 կերէն է Եւ հին պահլաւերէնն իբր ma-
 nafšak ըլլալու է (Justi, Bundeš. p. 66, 17
 manavšak), որ հայ շրթանց մէջ պէտք
 էր որ մանուկ կամ մանուկ հնչուէր
 (հմմտ. կաֆ = պրս. kafš Եւն:) Ան-
 կանոնութեամբ մանուկ եղած է բառս.
 հմմտ. վարը՝ որ safserէ ծագած
 է: Նաեւ ասորերէն բառն այս դիպաց մէջ
 պարսկերէնէն յառաջ եկած ըլլալու է:
 Աչքի կը զարնէ հոս է (i), ինչպէս նաեւ
 հայոցն քով ու (n), ուր պարսկերէնն af է:
 73) Մաշրայ. (Փիլոն, Ճառք, տպ. Աւ-
 գերեան, 1822, էջ 66. Մ. Խոր. էջ 237, 7
 մաշրայան տիր.) מֶשְׂרָא māšrā ἐρυσίπτελας
 (վարդախտ):

Վեն. Բառ. այս բառին դիմաց փոխ-
 կը դնէ (հիւծումն, հալեւմաշ.) Զախ. կը
 տատամսի՝ ծիւրախտի եւ մորթախտի մէջ.
 Փիլոնի քով՝ մաշրայ դրուած է = νόσος
 փθινώδης (ծիւրիչ ակտ. աս բառէն յա-
 ռաջ ալ որքէն ակտը յիշուած է = ἐρπη-
 νώδης.) Մովս. Խոր. այս հիւանդութեան

“հիծումն” ըլլալը կը յայտնէ: Ընդհան-
կառանքն Մխիթար Հերացի (ԺԲ դար,
քերմանց Մխիթարութիւն, տպ. Վենետ.
1832, էջ 72) կը գրէ “այո” (= այ-
տոյց) . . . որ հաշարայ կոչի, եւ հոռոմ
հոռոմայեւ (= ἐρυσσιπτελας) ասէ:”

74) Մաշկ. (Վեւտ. ԺԱ, 32 եւն. δέσμα.)
ասոր. ܡܫܟܐ meškā, արաբ. mask, ասորեստ.
mašku. — Ասկէ հաշկէն՝ Մարկ. Ա, 6 եւն:

75) [Մարգ. (Ա Մակար. Թ. 42 էջ օհ.
Բարսեղ՝ Ե դար. Ստ. Սիւն.՝ Ը դար. եւն.) ա-
սոր. ܡܪܓܐ margā, արաբ. marj (մարգագետին),
զոր արդէն Արաբացիք (տես Fränkel, p. 129)
պարսկերէն կ'ըսեն: Հմմտ. պրսկ. marj տեսակ
մը խոտ (Vullers: „genus graminis quod bestiae
pascentes libenter vorant,“ եւ marγzār այն տեղն՝
ուր marγ կը բուսնի, մարգագետին. քրդերէն՝
mirk, Կ. mergha (Justi-Jaba, Dict.) Ասոնց հիմն
է անշուշտ հին-իրանեան marγa բառ մը, զոր
կենթադրեմ թէ կը գտնուի յԱւեստա, Վեդ.
Բ, 26. haθra mareγā avastaya (հոն մարգեր
կազմէ):

76) Մաքս. (Հռովմ. ԺԳ, 7. հաթսսար,
Մատթ. Ե, 46.) ասոր. ܡܟܣܐ maxsā, երբ. ܡܟܫܐ,
արաբ. مكس maks (արամերէնէ, Fränkel, p. 283.)
ասորեստ. maksu:

77) [Մէլահար, միջոտածի հոտ ունեցող
(Գիրք Վաստակոց՝ ԺԳ դար, տպ. Վենետ. 1877,
էջ 100, 10 եւն. Առաքել Դաւրիժ՝ ԺԷ դար.)
Գիւլ. ասոր. իմաստի տարբերութեան պատճա-

ռաւ՝ դժուարաւ կրնան ասոր. אֲנִי מוֹרְלָא (թա-
րախ. ձիթապտղոյ կորդի հիւթ) եւ արար. majl
(մորթոյ փապարածքի տակ եղած ջուրը) բա-
ռերու հետ նոյն ըլլալ:]

78) [Մեփեհայ, Քեփեհայ, Քեփեհայ. (Բուզ.
էջ 123, 1 եւն.)] թէեւ -յ կը վերջաւորի, բայց
ասորերէնէ չէ, որ mēxanē կ'ըսէ, պլ = յուն.
μηχανή, μάγανον, μαγανεία. Հմմտ. արար.
manjanīq, լատ. machina եւ manganum.]

79) Մաւաշէ (էջ) (սեռ. յբ.) = ասոր.
malvāšē կենդանակերպք: Այս բառն լոկ տա-
ռադարձութիւն է ասորեոյն: Տես Wiener Zeit-
schrift IV, p. 191—92.

80) Յափմուր (արմ. ի. -) τραγέλαφος (Յոթ.
Լթ. 1), ὄρουξ (° երկ. Օր. ԺԳ, 5.) Մ. Խոր.
ասոր. אַחְמֻרָא yahmūrā, եբր. אַחְמֻר yahmūr,
արար. أَحْمُور yahmūr. — Հայերէնին մէջ “յա-
մուր” կը սպասուէր փիւ “յամուր:

81) Նափրայէ (եղեղէ, տպ. վեցետ. 1859,
էջ 21.) Նափրայէ (անդ, էջ 123 եւ 140.) ա-
սոր. נַפְרָאָיָא našrāyā, մանդ. nāšōrāyā, արար.
نَافِرَانِی našrānī, յբ. našārā քրիստոնեայ:

Այլուր կը գործածուի Նափրայէ =
Ναζαρεθός Մարկ. Ա, 24. Ναζωραῖος
Մատթ. Բ, 23: վերջաւորութիւնը (-այէ,
-էյէ) հայերէն է:

82) [Նէշ. (անհոլով) կէտ, նշան. (Մ.
Խոր., եփրեմ. Ե դար. Յովհ. Մամիկ. Է դար.
Գր. Լուս., Հարական.) ասոր. נִישָׁא nīšā նպա-
տակ (պարսկերէնէ:)]

Հայերէնը պարսկերէնէ՞ թէ ասորերէնէ
առնուած է: Հմմտ. Հայերէն Զ. Զ. =
պրս. nišān.]

83) Շաբաթ (արմ. -) Մատթ. ԺԲ, 8
եւն. ասոր. Տܒܬܐ šabbēṯā, եբր. שבת šabbāṯ,
որմէ յուն. σαββατον եւն. sb տառերն այլա-
կերպելով՝ եղած է պաղ. šanbaṯ (Schik. Gum.
Vij., p. 267), պարսկ. šanbaṯ եւ šanba, եթովպ.
sanbat եւն: Հմմտ. Nōideke, Pers. Studien, II,
p. 37.

84) Շամբայ, սամարացի. (Ջգոն՝ Ե դար.)
շամբայ (Ա. Մակ. Գ. 10. Եւսեբ. Բրոն.՝ Ե
դար, Անան. Շիրակ. էջ 22.) շամբայիւն (ա-
ղանդ, Կիւրեղ Երուսաղ.՝ Ե դար.) խառնակ
ձեւ մըն է ասորերէն šamrāyā եւ յուն. Σαμα-
ρσειτης բառերէն:

Հմմտ. շամբայի Σαμαρσειτης Մատթ.

Ժ, 5՝ ծագած Σαμαρειταιն:

85) [Շամբայ կամ շամբայ (արմ. -) (Մ.
Խոր. էջ 227, 14. Թովմ. Արծր.՝ Ժ դարէն,
Պետրոս. 1887, էջ 66, 13) դժուարաւ կրնայ
նոյն ըլլալ שַׁמְרַי (Ջբ.) բառին հետ, որ անգամ
մը կը գործածուի թարգմանի մը մէջ եւ դժուարաւ
սեմական է: Նշանակութիւնն ալ միմիայն է,
բայց՝ ինչ ալ ըլլայ՝ ոչ «շամբայ»]

86) Շաբաթ (արմ. -) Ճամբայ τριβος
Մատթ. Գ, 3. արահետ, հետք, ἵχνος Բ Կոր.
ԺԲ, 18. Բուղ. էջ 23, 6. ասոր. ܫܒܬܐ šēwīlā,
արաբ. sabil.

87) Շաբաթ (կամ շաբաթ, սեռ. շաբաթ)

չայ եւ շափփայ) պատուական քար մը *σάπφειρος*
(Եւք, ԻԸ, 18. ԼԹ. 11. Յայտն. ԻԱ, 19. Եւք.
ԻԳ, 10. Յոբ, ԻԸ, 16.) ասոր. *סַפִּיִּר* sappīrā,
Եբր. *רִפְיָר*

Հոս միայն կը տեսնենք շ փիւ. Ծ: ՎԵՆ.
Բառ. կը յիշէ իբրեւ ուղղական շափփայ,
անշուշտ շափփայ եւ (յետոյ) շափփայ սե-
ռականաց պատճառաւ:

88) Շափփայ (նաեւ շափփայ. արմ. է) փող.
(Ագաթ., Զգոն, Ե գարէն.) ասոր. *שִׁפּוֹרָא*
šīfōrā, Եբր. *שִׁפּוֹר* *šīpōr*?
== արաբ. *شوبر*

ՎԵՆ. Բառ. կը յիշէ ուղղական շափփայ,
շափփայ, սեռ. շափփայ ձեւերը:

89) Շափփայ, (արմ. է) (Մարկ. Ե. 3 Եւն.)
ասոր. *שֶׁשְׁאַלְתָּ* šēšalta.

Հայերէն ձեւը բոլորովին նման չէ
ասորերէնին, եթէ նաեւ հետեւցընենք
որ շափփայի նախնական ձեւ էր *շափփայ եւ
այս վերջնայ* շափփայ: Սակայն համար. նաեւ
թալմուտերէն՝ *שֶׁשְׁאַלְתָּ*

90) Շափփայ, փողոց, վաճառանոց. (Ոսկիի,
ԺԲ գարէն Ետքը. Մատթ. Ուռ հայեցի՝ ԺԲ գա-
րէն. Բարսեղ Մաշկ. ԺԳ գարէն.) ասոր. *שִׁנְקָא*
šīnqā (պահլաւ. *šūkā*, տես Pahl. Paz. Gloss.
p. 214.) արաբ. *سوق* sūq (արամեերէնէ, Fränkel,
p. 187.)

91) Շափփայ (արմ. է) (Մատթ. Զ, 28
Եւն.) Եբր. *שֹׁשָׁן* šōšān, ասոր. *שֹׁשָׁנֵא* šōšānešā,
Եբ. *שֹׁשָׁנִי* šōšānnē (աւելի հաստատուն է *שֹׁשָׁן* գրելն

քան ւ.) արաբ. سوسن. Հմմտ. յուն. σοῦσον (լակ.
Ges. Abb. p. 227.)

Եգիպտական ծագումն ունի բառս: Sbu
Brugsch, Hieroglyph. Wörterbuch, IV,
1314/15. Erman, ZDMG. XLVI, p. 117.

92) Շ-շ-շ, (արմ. է) կնճիթ (sesamum)
(հերս. Շնորհ.՝ ԺԲ դարէն. Սանահնեցի՝ ԺԱ
դարէն. Բժշկ. ԺԳ—ԺԵ դար.) ասոր. ՏՄՄՄ
šušmā.

93) Շ-շ-շ, կամ շ-շ-շ (արմ. է) մար-
մնակալ (corporal) եւ սրբիչ պատարագի.
(Մաշթոց ջահ. ԺԳ դար.) ասոր. ՏՄՄՄ šū-
šappā.

94) [Շ-շ-շ. օծանելիք աչաց, իբրեւ տար-
բերութիւն ընթերցուածոյ հայ դէշ (χαλλύριον)
բառին (ի Յայտն. Գ. 18.) կը յիշէ Յակոբ
ջահ. (ԺԳ դար.) ասոր. ՏՄՄ šgyāfā, որմէ ա-
րաբ. شياف (Fränkel, p. 262.)

Պէտք է ասորերէն ՏՄՄ երկրորդական
ձեւ մ'ենթագրել ՊՄՄ արմատէն: Հայե-
րէն բառն այլուր չի գործածուիր:]

95) Շար, սնդոր. շարեմ, շարեմ, սնդոր
քսել երեսին. (Եղեկ. ԻԳ, 40. Ոսկեր.՝ Ե դա-
րէն, Եւն.) ասոր. ՇՄՄ šəfar գեղեցիկ էր, šufra
գեղեցկութիւն, šappir գեղեցիկ:

Շարեմ ենթագրեալ ձեւ մըն է: Ոսկեր.
Ա. (տպ. Վենետ. 1862), էջ 66, 22
(Մեկն. Ա ՏԻՄ., 8) “ի Գրչոյ Կարէնի” և
քին ուրիշ ընթերցուած մ'ալ կայ “ի Գրչոյ

չորեկէն: Ինչիր է թէ պէտք չէ հոս ալ
 «չորեկէն» կարգալ:

96) Ուրբաթ (արմ. —) (Մատթ. ԻԻ, 62
 Եւ.) ասոր. ܐܪܘܪܬܐ ʿrūwəṯā, արաբ. عروبة (ա-
 րամերէնէ, Fränkel, p. 277.)

97) [Զման (արմ. —) Մատթ. ԻԳ, 23.
 Եւ. ԻԸ, 25, 27, 28.) ասոր. ܐܡܢܐ kammōnā,
 Կեր. kammōn, պունիերէն՝ χαμῶν, արաբ. kam-
 mūn, յուն. χύμινον, լատ. cumīnum, գերմ.
 Kümmel Եւ. (Löw, Aram. Pfl. p. 206.)

Հայերէն բառն իւր սկզբան չ հնչման
 պատճառաւ ուղղակի ասորերէնէ առնուած
 չի կրնար ըլլալ:]

98) [Պայուսակ. (արմ. Ի —) (Մկր. Զ,
 11. Բովհ. Կաթ. Ժ դար. Եղնկ. ԺԳ — ԺԴ
 դար.) Պայուսակ (Սեբ. տպ. Պետր. 1879, էջ
 147, 5 վ., ուր Կ. Պոլսոյ տպագրութիւնը էջ
 231, 1 Պայուսակ ունի.) Պայուսակ (Անան. Շի-
 րակ., հրտ. Պատկան. էջ 29, 2), Պայուսակ
 Եւ Պայուսակ (Սկեբ. Ե դարէն.) ասոր. ܡܝܘܣܐ
 կարգալու է ܡܝܘܣܐ payūsag կամ paivasag,
 պարսկ. payūza?, paivaža (Lag., Ges. Abh. 74.)
 վրացերէն՝ pavasaki (հայերէնէն մտած:) —
 Ծագումը պարսկական է:]

99) [Պապայ. (արմ. Ի) Հունի ուղղակի
 կապ արաբերէն ܡܡܐ babayā կամ babṛā բառին,
 վասն զի արդէն փիլոն Եւ Սուտ-Կալիսթենէս
 (Ե դար) կը գործածեն: Կրնայ նախ ասորերէ-
 նէն առնուած ըլլալ: Հմմտ. ասորերէն Սուտ-
 Կալիսթենէս, էջ 211, 9 անգամ մը ܐܡܡܐ

φίτταχοι (ՏՆՏԵՖ տեղ:) Արդեօք անունս [Թըռչ-
նոյն հետ ծովու ճամբով Բաբելոնի վրայէն Ա-
սորիք եւն անցած է: (Կեօլտէքէ:)]

100) Պլատոն (արմ. է) ճամբայ (Բուզ.
էջ 16, 6—7 եւն.) յօշոտ plātĩa յուն. πλατεῖα,
լատ. platea, գոթ. plarja, գերմ. Platz եւն:

Յունարէնէ՞ առնուած է հայերէնը [Թէ
ասորերէնէ:]

101) Պրօֆ. (արմ. է-ա). 1) [Թիուտք, մա-
ցառք, անտառակ (փիղն, Թովմ. Ածր. 2.) յբ.
Պրօֆ. = πρᾶξις (τῶν ἀποστολῶν) (Գրք. Առա-
քելոց. Ոսկ. Յովհ. Բ. Յովհ. Իմաստ. Ը դար.
եւն.) հմմտ. պրօֆեսոր. եւն. = πρᾶξις ἀ-
τῶν (Եփրեմ, տպ. Վենետ. 1833, Գ, էջ 117/8,
Առաքելոց անվաւեր պատմութիւնք. 3) Պրօֆ.
գլուխ, հատած. (Դաւիթ փիլիսոփ. տպ. Վենետ.
1833 յաճախ. Ե դարէն.) վերջինս՝ հրէարէն
פרש, אפרש pāreq, perqā հատած (գրքի.) ասոր.
perqā կտոր (մը նիւթ:)

102) Սաբա, ծեր. (ըստ Վեն. Բառ. միայն
անգամ մը գործածուած՝ առ Եւսեբ. Եկղ.
Պտմ., (Ե դարէն, տպ. Վենետ. 1877, էջ 499,
16 վ. ուր յոյն բնագիրն է ὁ πρεσβύτης.) ա-
սոր. סבא sāvā.

Սաբա տեղ կրնար նաեւ «հայ գրուիլ:

103) Սաբա. (արմ. է-ա.) պատերազմի
կացին. (Բուզ. էջ 232), ասկէ «հայ-հայ, զե-
նեալ սակրով. (անդ, էջ 118, 17. 204. 232.)
կայ նաեւ «հայ (Ս. Խոր.) արամերէն՝ ܣܪܝܩܐ

ուստի արար. صاقور šāqūr (Fränkel, p. 84.) լատ.
secūris(?)

104) [Սապար. սապարա՛ն, կողով. (Ես. 9,
26. Ղազ. Փարպ.՝ Ե դար. Մ. Կաղանկ. էջ 144,
7 Վ. 174, 2.) ասոր. ܣܦܬܐ seftā (կամ saftā?)
արար. سفت كողով:

S. Fränkel Ի Թերթին Kuhn's Literatur-
blatt, I, 416 պյս բառերն՝ օգնութեամբ
պարսկ. sabad, արար. سباد sabaḏa բա-
ռերուն՝ հնագոյն պարսկ, sapatէ մը յա-
ռաջ կը բերէ, որմէ առնուած է նաեւ
հայերէնը:]

105) Սաթանայ (արմ. է) Մատթ. Գ. 8
(ὁ διάβολος) Գ, 10 (Σατανᾶ կոչական) Եւն. ա-
սոր. ܣܬܢܐ sāṭānā.

106) Սափիւ, վերալ, գլխոյն մազերը
կտրել. (Փիլոն՝ Ե դար. Ստեփ. Սիւնեցի՝ Ը դար.
Արիստ. Լաստիվ.՝ ԺԱ դար.) ասոր. ܣܦܐ sappar
ածիլեց:

107. [Սէղան (արմ. *) (հին ու յաճախ
գործածուած.) չի կրնար եբր. שולחן šulḥan սե-
ղան բառն ըլլալ:]

108. Սէռն. անուոյ լիսեռն (Սիրաք, ԼԶ,
5 ձէօն. Փիլոն, Ստ. Սիւն.) ասոր. ܣܪܢ sarnā
(բաց. ձեւ. sran, sren?)

Հմմտ. սէռն՝ ձէօն, λύγος. Բառկ. նաեւ
լէ-է-ն = սէռն, բայց գրականօրէն լէ-
սէռն (վեն. բառ. կը յիշէ միայն յբ.
سرن, سرنه) = κνήμη, σφόνδυλος.

— Հայերէն — տառն չի տեղ՝ յաջորդ չի պատճառաւ է:

109) Սի+ (արմ. *) մեղմ հով (Ագաթ. տպ. Վենետ. 1862, էջ 204. Եղնիկ, տպ. Վենետ. 1826, էջ 92, Ե դար.) ասոր. ܣܝܐ ܙܝܩܐ հով. արաբ. ܙܝܩ հով (արամեերէնէ, Fränkel, p. 285, ասորեստ. ܙܝܩܐ.)

Սի+ բառին * տառն անկանոնութեամբ մտած է փխ. շ տառի, ինչպէս նաեւ + փխ. Կ: Թերեւս հայերէն Սի+ արաբ. ܣܝܩ հով բառին հետ արամեերէն ձեւէ մը յառաջ եկած է, որ * տառով կը սկսէր:

110) Ս--ին (կամ --ին) տէգ, նիզակ. (Ես. Բ. 4 = Հիթոնյ. Մ. Խոր. էջ 73, 7 վ. ասոր. ܣܘܝܢܐ իբր sūwīnā. Ուստի՞ կը ծագի:

Հայերէն --ին ըստ հայերէնի ձայնաւորաց օրինաց ծագած է --ին կամ Սի-ին ձեւէ: Հմմտ. պարսկ. ܙܝܩܐ (Fird, I, 337, 3 եւն. բայց ինչ կը հնչուէր. ܙܝܩܐ? Lag., Ges. Abh. p. 68.), արաբ. եւ պարսկ. ܙܝܩܐ զոր Գիլանցիք կը գործածէին. յուն. Հիթոնյ, սիթոնյ, սիլոնյ, լատ. sibina. — Բարդուղեան մէջ --ն (--ն ձեւէ) կ'երեւայ, օրինակի համար՝ --ն--ր (սուխնաւոր.) Բուդ. 118, 17:

111) Ս--էր. (արմ. Է-ա) (Ես. Բ. 4 եւն. հին եւ յաճախ գործածուած.) ասոր. ܣܝܬܝܪܐ safsērā բառէ, որ առնուած է σαμψήρα յունաբէնէ, եւ վերջինս ալ պարսկերէնէ, ուր պահլ. safšēr կը գտնենք. (Haug, Publ. Paz. Gloss. p. 10,

և 213. ZDMG, XLIII, 38 Ծն.) և նոր
պարսկ. šamšēr (զոր արդէն կը գործածէ Jātikāri
Zar. p. 54. Maūkān i ċatrang, p. 5, 1. Պահլ.
վենտ. էջ 171, 2 վ.) Բառիս ու փխ. af ու-
նենալուն համար՝ տես վերը հանաչի՝ հանչի-
բառին տակ: — Լակ. Ges. Abh. p. 72—73.

112) Սպէնյա (արմ. ի. . .) (Ես. Ա, 6 Եւն.)
ասոր. ܣܢܝܢܝܐ esplēnyā, յուն. σπληνιον կա-
լանդ: — Յունարէնէ՞ առնուած է թէ ասորե-
րէնէ:

113) Տարմալ. (նաեւ Կարմալի, Կարմաղալ.)
քսակ, պարկ. (Հին բառ՝ ԺԳ — ԺԴ դար.
Տօնակ.՝ Ը դար. և յետոյ՝ Ոսկեփ. ԺԲ դարէն
Կտքը. Երզնկաց. Մատթ. ԺԳ — ԺԴ դար.) ասոր.
ܬܪܡܠܐ tarmālā.

114) Տէրէ- (արմ. . .) (Մարկ. ԺԱ, 13 Եւն.).
ասոր. ܬܪܦܐ tarpā, բաց. ձեւն tēref.

Փր. Միւլլէր (Հայկականք Զ, 64) այժմ
հայերէն Դէրէ-ի կը համեմատէ սանսկրիտ.
darbhā խոտածփուռք, հին հնդ. zurba
դաշարավայր, կիզակաւ. որուն դէմ է
արդէն նշանակութիւնը:

115) Տալ (արմ. . .) (Հովմ. Բ, 20
νῆπιος Եւն.) ասոր. ܬܐܠܝܐ talyā, բացարձակ ձեւը՝
ܬܐܠܝܐ tēlē տղայ:

116) [Ռիբբօնի (Մարկ. Ժ, 51) Իբբօնի
(Յովհ. Ի, 16), Իբբօնի՝ = չէ հրէարէն
רַבּוֹנִי rabbōnī, ribbōnī, այլ ուղղակի = թագ-
թουvi (տարբեր ընթերց. ραββονι) = διδά-

σχαλε (նվ վարդապետ) Մարկ. Ժ, 51 դնելու է.
Հմմտ. արբի = ῥαββί Մարկ. ԺԱ, 21:

Յետոյ ասկէ (Ժ — ԺԳ դար) բաբուն,
բաբունաբար, բաբունախան, բաբունապետ, բա-
բունարան, բաբունել:]

117) [8էյ. (արմ. *) (Մատթ. Զ, 19
եւն.) չի յարմարիր ըստ հնչման ոչ երբ. ԾԾ,
ասոր ԽԾԾ, արաբ. سوس եւ ոչ (մնիկ կամ փոխա-
ռեալ) յուն. σής (ցեց) բառին, թէեւ այս
բառերը նման կը հնչեն:

Յուն. σής, սեռ. σεός հին-յուն. ses
արմատ մը կ'ենթադրէ, որ եթէ մնիկ է՝
նախայունական sves, kjes, tyes եւ նման
(syas ըստ G. Meyerի, Alb. Studi, III, 41)
բառէ ծագած պիտի ըլլայ: Յունարէն սեռ.
σητός, յբ. σήτες հոլովելն եղած է նմա-
նութեամբ այլ ղհ, դոհ վերջաւորու-
թեամբ բառերուն, ինչպէս չորհ, չորդոհ
եւն. Kühner-Blass, Ausf. Gram. d. griech.
Spr. I, p. 471—72. Բայց այս նախայու-
նական ձեւերուն չի համապատասխաներ
հայերէն ցեց- արմատն նաեւ այն ատեն,
երբ Bartholomaeի հետ (Stud. z. idg.
Sprachg. II, p. 11) ընդունինք որ հայե-
րէն ց գիրն ծագած է նախնական 1) sy է
= յուն. h բառասկիզբը եւ 2) k'yէ
(ըստ Barthի = յուն. κτ), 3) k'sէ =
յուն. ξ եւ 4) k'h կամ sk'h = յուն.
x, σx.]

118) 817 (արմ. ր) (Եգաթ., Փիլոն եւն.)
ասոր. ܣܥܣ ܣܥܣܐ:

Ասկէ է ցեմ: Բայց չեմ կարծեր որ
ասոր հետ կապ ունենայ նաեւ ցեմ:
(Ղուտ. ԺԹ, 27. Գ Մակ. Դ, 6. Բուզ.
էջ 253, 1) = σισόη (խպտ. jīšōi), զոր
կը մեկնէ լակ. «մաղեր փունջ փունջ
քովէքով զատել ղնել»:

119) Փէթէնայ, քէթէնայ, տունկը. πηγανον
(Ղուկ. ԺԱ, 42. Մ. Գօշ. Առակք, էջ 49.)
ասոր. ܣܢܝܢ արամ. ܦܢܝܢ Եւնարէն πηγανον
բառէն: 860 Löw Aram. Pflanz. p. 372.

120) Փրէթ (Մատթ. Թ, 21, 22. Մարկ.
Ե, 28. Զ. 56 եւն.) ասոր. ܦܪܥ ܦܪܥ փրկել,
ազատել. pārdōqā փրկիչ, purqānā փրկութիւն:
Բնիկ հայերէն կազմութիւն է աս բա-
ռէն՝ քրէն (Մատթ. Ի, 28. Եւք, ԻԱ,
30. Բուզ. 197, 10 եւն), ինչպէս նաեւ
քրէն եւն:

121) Քահնայ. (արմ. Է) (Մատթ. ԺԲ,
4—5. Մարկ. Բ, 26. Ղուկ. Ժ, 31. Յովհ.
ԺԸ, 15 եւն.) ասոր. ܣܚܢܐ kahnā, եբր. ܚܢܐ
րամ. ܚܢ:

122) Քարչ (արմ. Է-ա) (Մատթ. Բ, 23.
Ժ. 14, 15, 23. ԻԱ, 17. ԻԳ, 24 եւն.) ասոր.
ܟܪܝܬ karḫā (բայց ձեւն էր անշուշտ kəraḫ)?

Ըստ հնչման բոլորովին չի համապա-
տասխաներ: Հայերէնէ փոխառեալ է վրա-
ցերէն Խալի, ոսկ. Խալ, թուշերէն՝
Խալի:

123) Գաղթեայ (արմ. ի-) քաղղէացի, աստղագէտ, աստեղանշմար. (Դան. Բ, 2, 4, 5. Փիլոն, Եւս. Բրոն.) ասոր. ܐܝܬܝܐ Xaldāyā (նաեւ = աստեղահայ) = յուն. Χαλδαῖος (Դան. Բ, 2 եւն.)

Ասկէ Գաղթեայ-ի-ն (Բուզ. էջ 252, 10—11.) — Բուն նախնաբար նոյն էր ասոր հետ Գաղթեայ (արմ. ի) զիւթ, հայոցող (Բուզ. էջ 165, 5. 166, 3, 6, 29. Եղնիկ. Փիլոն.) Գաղթեայ-ի-ն (Եղնիկ, էջ 14 10), թէեւ նորանշան է այն՝ որ կը տեսնենք այս բառին մէջ — փխ. շ: — Պէտք չէ շփոթել ասոր հետ ի հարկէ Խաղթի = Χαλδοι (Բուզ. էջ 179, Եղնիկ, էջ 72 եւ 97) Հայոց հիւսիսային արեւմտեան կողմը:

124) Գանաբ. (արմ. ր) տաղանդ (գումար.) (Մատթ. ԺԸ. 24 եւն.) ասոր. ܐܝܬܝܐ kakkerā, եբր. kikkār.

125) Գաղթեայ. քարոզող, ծանուցանող, լըր-մեր. (Ա. Տիմ. 2, 7 չիթոսէ. Բուզ. էջ 15, 1 եւն.) որմէ Գաղթեայ, քարոսսեւ (Մատթ. Գ, 1, Գ, 17. ԺԱ, 1. Մարկ. Ա, 14. Ե, 20 եւն.) ասոր. ܐܝܬܝܐ kārōzā յուն. քարոսսեւ բառէն:

Արդէն Դան. Գ, 4 ܐܝܬܝܐ kārōz հրաւիրակ, քարոզ. Ե, 29 ܐܝܬܝܐ քարոզել, հրապարակաւ ծանուցանել:

126) [Գաղթեայ թուղթ (գրծ. Գաղթեայ-ի-ն Բ Յովհ. 13.) կայ նաեւ Գաղթեայ. Գաղթեայ (°), սեռ.

ተጥጥኝነት (°). ተጥጥ, սեռ. ተጥጥի առ փրկութի, Սե-
բերիանոսի եւն՝ Ե դարէն եւ յետոյ) անշուշտ չէ
ասոր ܚܬܝܬܐ ܚܬܝܬܐ ܠܡܐܬܐ ܠܡܐܬܐ ==
արաբ. ܚܬܝܬܐ, այլ ուղղակի յունարէն (ὁ) χάριτης
բառէն (եւ ոչ χάριταιէն):]

127) Բաբել. (արմ. Է-ա) կարկանդակ,
λάγανον. ըստ վեն. բառ. միայն ի Հին-Կտ.
գործածուած՝ եւթ, Իթ, 2. Ղեւտ. Բ, 4. Թիւք Զ.
15, 19. Բ Թագ. Զ. 19. Ա Մնաց. ԻԳ, 29.) ա-
սոր. ܚܬܝܬܐ ܚܬܝܬܐ (յթ. ܚܬܝܬܐ ܚܬܝܬܐ), որ նշնպէս
կը գտնուի Աստուածաշնչի ասորի թարգմանու-
թեան եւթ Իթ, 2. Ղեւտ. Բ, 4. Թիւք Զ, 19
տեղերը:

Այս բառն ուրեմն միայն գիտնական
փոխառութիւն մըն է: Ս. Գրոց հայ թարգ-
մանիչը հոս ալ ասորական 18 վերջաւորու-
թիւնը կրճատեր է:

128) [Բաբել. (գրծ. Բաբել. այլ ըն-
թերցուած՝ Բաբել) բոյս մը (Erbum) (ըստ վեն.
բառ. յիշուած միայն Հին Բառարանին մէջ՝
ԺԳ—ԺԳ դար. = ὄροβος եւ Եւս. Եկեղ.
Պտմ. Ե դար, տպ. վեն. 1877, էջ 158, 174
“Բաբելամբ խնուին զգորութիւնս տանջեցե-
լոց” = ὄροβους μὲν ἐμφορὰτιντες τοὺς ἀ-
θλίοις τῶν αἰδοίων τοὺς πόρους.) արաբ. ܚܬܝܬܐ
karsanna. հրէարէն՝ միշնպական ܚܬܝܬܐ նոր
պարսկ. karsana, du Cange χαρσένα.

Պարսկերէնէ՞ առնուած: Հմմտ. Lōw,
Aram. Pfl. p. 105 եւ 228. — Նշն է

յետոյ գործածուած քառնայ մառին հետ.
տես վարը՝ Թ. 130:

129) Բնայ (արմ. է-ա.) (Ծն. Գ, 21 հւն.)
ասոր. ܠܢܢܐ kennārā, Լբբ. kinnōr, յուն. κινύρα.

Հմնտ. Գնայ չործոյ (հաւուս Գ, 8)?

130) Բնայ (սեռ. -այէ) ընդեղէն, զոր
կը յիշէ միայն Գիրք վաստ. ԺԳ դար (Բնայի,
Իսկանի եւ ասորի հետ.) ասոր ܠܢܢܐ kušnā
ոսպնավիգն բոյսը. պարսկ. کشنه, کشنه, արաբ.
كشني = كرسنه. Հմնտ. Թ. 128:

Հմնտ. Lag. Ges. Abh. p. 59. Löw,
Aram. Pfl. p. 228.

131) Բնայ, կնգուղ. (Եւագր.՝ Ե
դար. Ստ. Ուսպէլ.՝ ԺԳ դար. Հին Բառ. ԺԳ—
ԺԳ դար. Ոսկեփորիկ՝ ԺԲ դարէն ետքը. (ասոր.
ܠܢܢܐ kosīṯā.

132) Բնայ (արմ. է-) հալոց, հնոց.
(Կիւրեղ երուս.՝ Ե դար. Ոսկեբ. Ես.՝ Ե դար.
Թովմ. Արծր.՝ Ժ դար. Իգնատ. ԺԲ դար.) ասոր.
ܠܢܢܐ kūrā, պարսկ. کور հնոց:

133) [Բնայ. (-է) պարկ = կոշտ
զգեստ. (Բուղ. էջ 25, 22. Հին Կտ. Եփրեմ.
Ե դար հւն.) ասոր. ܠܢܢܐ kurzā, ܠܢܢܐ
kursā, արաբ. كرز kurz (ոչ սեմական, տես
Fräukel, p. 82.)

Ասոր. ܠܢܢܐ, ܠܢܢܐ, ܠܢܢܐ գտնուիր գործա-
ծուած: Լակարտ կ'ըսէ որ այս մառն հայ-
երէնէ փոխառեալ է ասորերէնի մէջ:
Արդեօք երկուքն ալ պարսկերէնէ՞ առեալ
են:

134) Գ-ւ-ւ. (արմ. Է-ւ) (Ագաթ. և զար. Զենոբ Գլակ, տպ. Վեն. 1832, էջ 25, 9, 20. Միք. Ասոր. ԺԳ. զար հւն.) ասոր. כומר kumrā (ոչ kurmā.)

135) Գ-ւ-ւ. (արմ. ւ) (Երգ Երգոց Դ. 14. Մ. Խոր. Աշխ. տպ. Պատկան. էջ 25 հւն.) ասոր. כורכמה kurkēmā, Էբր. כרמל (Երգ Երգոց Դ, 14,) արաբ. kurkum, նոր պարսկ. karkum (փխ kurkum, Լակ. Ges. Abh. p. 58. սանսկր. kuūkuma = crocus sativus.)

136) Գ-ւ = ւ-ւ. (արմ. -է) (Ծն. Ժե. 9 ա՛ջ. Թիւք ԻԹ, 22 χίμαρος. հւն.) ասոր. כוש kewšā, արաբ. كوش, Էբր. כוש :

Հմմտ. Fränkel, p. 109. Արդեօք նա-
խապատմական ժամանակն այս արաբական
բառն իրի՞ն հետ մտած է յԱրամայեցիս:

Այս բառերէն եկեղեցական բացատրու-
թիւնք են՝ ասանայ, ասոր, ասեղայ, Երէն, ասոր-
նայ, նաթրադի, շաբիթ, շաբաթ, շա-շաթ և ասորիսայ,
բոյսի և անասնոց անուն են՝ շոպայ, Ժուր, Յէթ,
Ֆաթիշալ, շո-շա, շո-շաթ, աս-շաթ, ար-աս, ինչպէս
նաեւ արեթ, իրիս, խարաթու, ասոր, աս-շ,
աս-աս, յասոյր, աս-շ և նաեւ Ֆաթի և Բիշա. գրու-
թեան և ընթերցման վերաբերեալ բացատրու-
թիւններ են՝ ասորիսայ, Բիթ(եայ), Ֆաթադաթ. զինոց
բառեր են՝ խարթ և ասոր, ասիս և ասիս.
առանին գործիներ և կահ-կազմած են՝ ասիս,
ասիս, ասի, ասիս, և խարթաթ, ասիթ բայերը.

խնայ, կռիւայ. երաժշտական գործիքներէն՝
 քննչայ, շէֆէր, փնր. վաճառականութեան եւ
 առեւտրի բառերէն՝ խնդր, լոսայ, փանտր,
 հաշիւ եւն:

Բ.

ԱՐԱՐԱՅԻՆ ՓՈԽԱՅԻՆ ԲԱՐԵՐ

Հայք տեղւով զատուած էին Արաբացի-
 ներէն, ուստի հազիւ է դարուն արաբական
 աշխարհակալութեամբ ուղղակի յարաբերու-
 թեան մէջ մտան Արաբացւոց հետ: Այս ժա-
 մանակէն ի վեր Հայք՝ դոյզն ընդհատութեամբ՝
 մահմեմտական իշխանաց (Արաբացւոց, Սէլ-
 ճուքեանց, Մոնկոլաց, Օսմանեանց եւ Պարսից)
 հպատակ մնացած են եւ են մեծաւ մասամբ
 նաեւ այսօր: Ուստի կարելի էր կարծել, որ
 իրենց լեզուն արաբերէն բառերով այնչափ
 խճողուած ըլլայ, որչափ իրենց տեարց՝ Տաճկաց
 ու Պարսից: Բայց այսպէս չէ յիրականութեան,
 եւ այս՝ այն պատճառաւ որ Հայք մահմետակա-
 նութեան չդարձան, այլ ամենայն ճգամբ հաւա-
 տարիմ եւ պինդ յարեալ մնացին քրիստոնէու-
 թեան եւ քրիստոնէական կրթութեան, այնպէս
 որ հայերէնը բոլորովին ազատ էր արաբերէն
 փոխառեալ բառերէն այն ժամանակն՝ երբ
 մահմետական Պարսից լեզուն անթիւ արաբա-
 կան փոխառեալ բառեր ընդունած էր: Սերէոս
 (է դարուն)՝ որչափ ինձ ծանօթ է՝ եւ ոչ հա-
 մարաբական բառ կը գործածէ, ի հարկէ ի

բաց առեալ անունները: ՂԵԼՈՆԴ պատմիչ (իբր 800ին) բաց ի անուններէն եւ տիտղոսներէն (ափրալոսիէ = ամիրապետք) միայն սա բառերը կը գործածէ՝ իբրեւ արաբական իրաց որոշեալ ասութիւնք, այսինքն՝ ԿՈՒՐԱՆ (ընթերցողք Կուրանի, յ.ք.) եւ ԿՈՒՐԱՆ (== Կուրան): Թ—ԺԱ դարուց մատենագիրք՝ բառագիրքէն դատելով՝ շատ քիչ արաբական բառեր կը գործածեն, ի բաց առեալ դարձեալ անուններն ու տիտղոսները: Հազիւ ԺԲ դարէն ետքը աւելի յաճախ կը գտնենք մատենագրութեան մէջ արաբական բառեր, ինչպէս յաջորդ ցանկը պիտի ցուցնէ: Բնականապէս այս ամէն բառերէն ոչ ամենը կենդանի լեզուին կը պատկանի. շատն ալ՝ ինչպէս աստղաբաշխական բառերն՝ ոչ թէ իբր հայերէն, այլ իբրնոյն իրաց արաբական անուանակոչութիւնք գործածուած են, ուստի պէտք չէ իբրեւ հայերէն նկատել զանոնք. շատ մ'ալ ըստ պատահման գործածուած, գրական լեզուին յատուկ բառերն են, որ ժողովրդեան լեզուին մէջ ամենեւին մտած չեն: Արաբական բառեր ամէնէն աւելի կը գտնուին ի հարկէ արաբերէն աղբիւրներէ քաղեալ գործոց մէջ, ինչպէս են բժշկական գրութիւնք, օրինակի համար՝ Մխիթարայ Հերացւոյ Զերմանց Մխիթարութիւն գիրքը, 1184ին գրուած (տպգր. Վենետ. 1832. — հմմտ. հեղինակին Յառաջաբանը՝ «...առնել զգիրքս զայս ի հոսս եւ յարաւելի եւ ի դարբնի գրենաց», եւ յէջ 23 յիշուած արաբացի հեղինակութիւնքը՝ «Սինայի որդին, Մա-

համատ Իպին Զաքարիան, եւն. —) եւ «Գիրք Վաստակոց, (հին թրգմ. յարաբերէնէ, տպ. վենետ. 1877), որ ըստ կարծեաց Մխիթարեանց (Յռջ. էջ 15) ԺԳ դարուն թարգմանուած է հայերէն: Երկուքն ալ ռամիկ-հայերէնով գրուած են, եւ եթէ մանրակրկիտ քննուին՝ բազմաթիւ այլ օտար բառեր պիտի գտնուին, որոնց շատն արաբերէն է:

Ուստի յայտնի ըլլալով որ սրաբերէն փոխառեալ եւ օտար բառեր միայն ռամիկօրէն կամ նոր հայերէնին մէջ կան շատ, եւ թէ ընդհակառակն հին հայերէնին մէջ ցանցառ են, եւ աւելի եւս ցանցառագոյն կ'ըլլան՝ որչափ հնագոյն ժամանակներն ելլենք, ինքնին ուրեմն կը հասկըցուի որ ամենահին պոսիւքն Ե եւ Զ դարու հայ մատենագրութեան մէջ այսպիսի — ուղղակի արաբերէնէ փոխառեալ — բառեր ընդհանրապէս չեն կրնար գտնուիլ:

Իսկ ուր որ այսպիսի բառեր արդեամբք կ'երեւայ թէ կը գտնուին, երեք կարելիութիւնք կան. 1) կամ այն բառն կամ այն նախադասութիւնն՝ ուր նոյն բառը կը գտնուի, յետնամուտ յաւելուած է. — եւ այսպիսի ընդմիջարկութիւնք բաւական յաճախ են հայ մատենագրութեան մէջ. 2) կամ այն գրութիւնը յետնագոյն ժամանակի է. — եւ շատ մը հայ գրութեանց՝ մանաւանդ թարգմանութեանց ժամանակին նկատմամբ տեսութիւնները կը դերելին՝ դարերով. 3) կամ նոյն բառն ուղղակի փոխառեալ չէ, այլ ուրիշ աղգաց միջնորդու-

Թեամբ Հայոց հասած (ինչպէս կրնայ եղած ըլլալ արաբական բերքերուն բառերու նկատմամբ) եւ կամ Արաբացիք եւ Հայք նոյն բառն ուրիշ լեզուէ մ'առած են: Այս երեք տեսակէտներէն միով կամ միւսովն դատելու է յաջորդ ցուցակին մէջ Բաւարացի, Ռուսաց, Իսպանացի, Բաղայ եւ շահ բառերը:

Արաբական այս փոխառեալ բառերէն ձայնագիտութեան նկատմամբ կը տեսնուի որ յաջորդ հայերէն եւ արաբերէն հնչւնները կամ տառերն իրարու կը համապատասխանեն:

արաբ.	հայ.	արաբ.	հայ.	արաբ.	հայ.
ب	բ	ز	շ	ف	ֆ (թ)
ت	տ, թ	س	ս	ق	կ
ث	թ	ش	շ	ك	ք (սինթէ)
ج	ջ	ص	ս	ل	լ
ح	հ	ض	շ (°)	ر	ր
خ	խ	ط	թ	ن	ն
د	դ	ظ	—	و	ւ
ذ	շ	ع	—	و	վ
ر	ր, —	غ	խ, շ	ی	յ

Արաբ. a, ā, i, ī, u, ū = հայ. ա, ւ, ի, ի, —, — (°):

Միտ դնելու է 1) որ արաբ զ կը տառագարծուի կ = k, զոր օր. «ալիֆարհայ. բաղայ, զիկ, կամաս, կարուրայ, կաւատ, կլայ, կլայիկ, կուռայք, մկրատ, շալակ, սնդուկ, փուրկան» եւ 2) արաբ l կամ ll = ւ եւ ոչ շ. համետ. «բա-

լասան, զոհալ, լուբիա, լովիաս, խալատ, կլայ, կլայեկ, մթխալ, շալակ, սալայ, պալլամ: Առաջինը կը ցուցնէ որ հայերէն կ'նաեւ ԺԲ դարէն ետքը կոկորդական նուրբ տառի (k) յատկութիւնը պահած էր, եւ ժողովրդեան շրթանց վրայ դեռ չէր փոխուած միջակի (g), մինչ հին-հայերէնի ա, ք (p, t) ըստ նոր-հայերէնի ձայնափոխութեան արդէն փոխուած եղած էին ք, դ (b, d), իսկ հին-հայ. ք, դ (b, d) եղած էին ա, ք (p, t). (— ասկէ է որ արաբերէն badinjan բառն փոխառեալ նոր-հայերէն ապինճան գրուած է, որ սակայն badinjan կը հնչուի. —) իսկ վերջինը կը ցուցնէ որ ա տառն արդէն Արաբական իշխանութեան կանխագոյն ժամանակներն իւր նախկին ձայնական զօրութիւնը՝ որ էր լ (= յուն.-ասոր. լ) կորուսած էր, եւ արդէն յետագայ չ հնչումն առնելու ճամբուն վրան էր, ուստի եւ արաբերէն լ հայերէն լ տառով սկսուեցաւ տառագարձել,¹ մինչ հին ժամանակներն նոյն (յուն.-ասոր. լ) տառին դիմաց միայն ա տառը կը գրուէր հայերէնին մէջ:

Հոս կը դնեմ արաբերէնէ փոխառեալ բառերու ցանկը:

1) Աշաղ (հնչելու է azab, ռամկ. եւ յաճախ), ամուրի, արաբ. ب. ʿazab, նաեւ պարսկ., տճկ. եւ քրդերէն: — Բնիկ հայն՝ ամուրի:

¹ Նաեւ Հայոց պատմագիրներուն յիշած անթիւ անուանց մէջ արաբերէն լ կը տեսնենք փոխուած լ տառով. (Հմմտ. Աբդուլէէ, Ղեւ. էջ 52 եւն.) միայն Սաղմոն կը պահեմ Ղեւոնդայ քով (էջ 83) դեռ ա տառով գրուած, ընդհակառակն Մատթ. Ուռհայեցի՝ Սաղմոն (էջ 66, 71) ուստի լ տառով:

2) Անիւր, զոր և կը մեկնէ իւր =
 “վաշտեւոր” (giunco odorato, անուշաբոյր
 կնիւն), որ կը մեկնուի արաբ. “աթխար” (= اذخر
 օծիւր), եւ “թիպնի մէքքէ” (= junceus
 odoratus, անուշաբոյր կնիւն կամֆէլ) եւ “շախ-
 ւէր” (շայտնապէս = պրսկ. šāx+bar) բացա-
 տրութեամբ: — Ուստի եւ արաբական բառի
 մը լոկ տառագարձութիւնն է այս բառը:

3) Անիւր. խոտ մը, πύρεθρον (Միսիթ.
 Հերացի՝ թի դար.) = արաբ. عاقر قرحا āqir
 qarḥā (pyrethrum), որ առնուած է ասորերէնէ՝
 אקרק קרק ‘āqar qarḥā (Löw, Pfl. p. 298.)

4) Անիւր. (ընթերց. ajb-arar ձեռնա-
 ծու (ոսկիփորիկինը ու մէջ՝ թի դարէն ետքը.)
 արաբ. عجب ‘ajjab (զարմանալիք, զարմանալի) եւ
 + հայ. ար. (ընող.)

5) Անիւր. (թովմ. Արծր. թ. դար եւն.)
 արաբ. امير amīr. Հմմտ. ամիր ալ ամիր
 (ղեկուն, տպ. փար. 1857, էջ 19՝ և դար.)
 = امير المؤمنين

Ասկէ եւն. ամիրայան (Գր. Մագիստ.
 ԺԱ դար.) ամիրայապետ (թովմ. Արծր.)
 ամիրայի. (Մտ. Որբ. ԺԳ դար.) ամիրայ-
 ցանէ (Մտ. Ասող. ԺԱ դար.) ամիրայի-
 (Վարդան՝ ԺԳ դար.) ամիրայի- (Միթ.
 Ասոր. տպ. Երուսաղ. 1870, էջ 408.
 ԺԳ դար.) — Կամ արդեօք ամիրայ բառն
 է՞ = բուն ասոր. ארמיר (արդէն իբր
 700ին.)

6) Բանիւն. (Միս. Հերացի, էջ 69. 2),

վեն. Բառ. Պապունիճ. (ընթերց. babunij) ան-
թեմ, երիցուկ. արաբ. بابونا bābūna], պարսկ.
bābūna (Lōw, Aram. Pfl. p. 326.)

7) Բալասան. (Մ. Խոր. Աշխ. Է դար.)
արաբ. بالسان balsān, գոթ. balsan (Մարկ. ԺԴ,
4, 5 եւն = μύρον, միւռնն) Հմմտ. ապրասմ =
բաղաւմ (տես վերը.) եւ Բաղասան, Բաղասոս =
βαλσαμον, βάλσαμος. (Ագաթ., Ոսկեբ., Բարս.
Վեցօր. Ե դար.)

Մ. Խորենացւոյ Աշխարհագրութեան
այս տեղն է (ըստ հրատ. Վենետ. 1865,
էջ 612 եւ Պատկ., էջ 22) այսպէս.
“Իւղք անոյշք ի նմա (այսինքն՝ յերջա-
նիկն Արաբիա = Arabia felix), եւ ծա-
ղիկք վեշտասան՝ հաւի, ջափո, յաղապ,
խաւի, Բիւի, աշխուռ, խաւար, Բո-Խորան,
Զարբոս, Բալասան, Բան, յայտիկ, Զարան, Վարդ,
Տանուշակ, Տարղիֆու:” Այս խօսքն Սուքրեանի
հրատարակութեան մէջն է (Վենետ. 1881,
էջ 39) այսպէս. “Խաւաթ, Վաբիկ, Տաղապ,
Խաղուի, Բեդի, Կանաղանար, Խաթար, Բո-Խ-
որան, Զարբի, յաւիկ, Զարան, Տարղիֆու:”
Այս կտորին բառերուն մեկնութիւն մը
տալ փորձեց Պատկանեան (Թրգմ. էջ
56—57 Ծան.) Մասամբ պարսկերէն
են: Իսկ ինչ որ արաբերէն է, ըստ մասին
պարսկական միջնորդութեամբ եկած է,
կամ — հաւանականագոյնս — յետոյ
մոծուած:

8) Բաւլայ. (Միսիթ. Գօշ, Առակք, տպ.

վենետ. 1854, էջ 44, 45, թԲ դար. Տճնակ.
Ը դար եւ յետոյ.) արաբ. باقلا baqila նաեւ
պարսկ., քրդերէն, բալուչի եւն:

9) [Բ-Ի-Ի-Ի. Արաբիոյ ծաղիկ մը. (Մ.
Խոր. Աշխ. տպ. Պատկ. էջ 22, 10. վենետ.
էջ 612, 26) կապ չունի արաբ. بخرج baxraj
(բուսաջուր, «մոպուխ») բառին հետ, որ =
նոր պրսկ. քաշա, որ ծագած է պահլ. * քաշակ
(եփած) բառէ մը:]

10) Դ-Ի-Ի-Ի. զգեստ մը. (Ներս Լամբր.
ԹԲ դար. Երզնկացի թԳ—ԹԴ դար.) արաբ.
دراة durā'a կտաւեայ զգեստ:

Ըստ Երզնկացւոյ՝ Դ-Ի-Ի-Ի եւ Ի-Ի-Ի-Ի
(= արաբ. دراء, վերարկու) Պարսկաստանէն
կու գալին:

11) Զ-Ն-Ա-Պ (ընթերց. zanab) ագի. (ուստի
չէնէ Է Ռէնէ, վիշապագի, համաստեղութեան
մ'անուն) զոր կը յիշէ վարդան (ԹԳ դար.)
արաբ. ذنب ḍanab ագի եւ تينن tinnin վիշապ:

12) Զ-Է. գործւոյ մ'ամենաբարձր լարը,
վերնաձայն, (ընդհակառակն Բ-Ֆ՝ ամենէն խո-
րունկ ձայնով լարը, ստուարաձայն) զոր կը
յիշեն Երզնկացի (ԹԳ—ԹԴ դար) եւ Ոսկիի.
(ԹԲ դարէն ետքը.) = արաբացեալ պարսկ.
زیر (հնագոյն zēr ներքեւ, տակը), ինչպէս նաեւ
բ-Ֆ = պարսկ. bamm, արաբ. (փոխառեալ)
bamm.

13) Զ-Է. եղը, քղանցք (միայն վարդան
ԹԳ դար.) = արաբ. زيق zīq շապկի օձիքին
վերին եզրը:

14) Զ-հ-լ. Երեւակ. = արաբ. جال —
 Դոլիւրէ = արաբ. اشتري Լուսն/Թագ — շահ —
 = ար. شمس Արեգակն. — Դաբէի = ար.
 مَرْج زراعت. Դահլայ = ար. زهرة Արուսեակ. —
 Դոսթի = արաբ. عطار ֆայլածու, եւ Դահլայ =
 արաբ. قمر Լուսին. այս բառերն մոլորակաց
 Դոսթ անուանքն են Վարդանայ աշխարհագրու-
 թեան մէջ (ԺԳ դար.) տես St.-Martin, Mémoires,
 II, p. 410, 455.

Վեն. Բառ. կը յիշէ թէ ասոնք արդէն
 Անանիա Շիրակացւոյ (է դար) քով կը
 գտնուին. բայց ես Անանիա Շիրակացւոյ
 գործոց Պատկանեանի հրատարակութեան
 մէջ (Պետրբ. 1877) չեմ գտներ: Բայց
 ուր ալ գտնուին, այս բառերն լոկ գիտ-
 նական տառագարձութիւնք են արաբական
 անուանց: Դոյնպէս է Թահլայ (Գիրք
 Վաստ. էջ 11, 4. 25, 7) = արաբ.
 بَرَايَ Թurayyā Բազմաստեղք (8-րդ աստե-
 ղատան:)

15) Զ-հ-լ. (Ոսկեք ի Գործս Առաք. —
 Ինչ ժամանակէ. ԺԱ դարէ յառաջ թէ
 ետքը. —) յուն. ζωνάριον (գօտի,) = արաբ.
 պարսկ. زوندار, ասոր. ܐܪܝܢܐ, ܐܪܝܢܐ:

16) Զ-հ-լ. Դ-հ-լ. Ընձուղտ. (Միք.
 Ասոր. ԺԳ դար.) արաբ. زرافا zurāfa, ասոր.
 ܐܪܐܝܐ

17) Թ-ս. (արմ. է) Խմելու աման, բաժակ
 (Մ. Կաշ. Ա, 185, Ժ դար. Վարդան ԺԳ դար.)
 արաբ. طاس բաժակ. (քրդերէն tās, պաշ. tās),

նաեւ طس tass եւ طسه tassa, որմէ իտալ. գաղղ., գերմ. tazza, tasse, Tasse, ամէն ալ պարսկերէն tašt (= հայ. աստ) բառէն:

18) [Թ-Վ-Գ. (արմ. Գ) դագաղ. (ըստ վեն. բառ. անգամ մը գործածուած Ստոյն-կալիսթենեայ մէջ՝ Ե դարէն.) արաբ. تابوت tabūt արկղ, դագաղ, արամերէն תיבות (երբ. תבות) բառէն, վերջինս ալ եգիպտ. tbt բառէն (ZDMG, XLVI, 123.)

Տես Bezz. Beitr. I, 289, որուն համեմատ՝ այս սեմական բառերն “սովորական կենաց մէջ չէին գործածուեր:” Այս բառն պարսկերէնին մէջն ալ կը գործածուէր անշուշտ, եւ անկէ Հայոց եկած:]

19) Թ-Վ-Գ, կամ Թ-Վ-Գ. եգիպտական ոլոռն. (Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար. Գիրք վաստ. էջ 22, 1, 2, 5. ԺԳ դար.) արաբ. ترمس turmus, յուն. θέρμος լեղի լուբիա, եգիպտոլոռն. (Löw, Aram. Pfl. p. 394.)

20) Լ-Վ-Գ, լուբիա, մանրաբակկայ. (Գօշ, էջ 46, 47, ԺԲ դար.) Լ-Վ-Գ (Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արաբ. لوبيا (արամերէն תיביא lūbiya, Fränkel, p. 145), պարսկ. lūbiya (արաբերէնէն), յուն. λουί.

21) [Խ-Բ, Խ-ԲԵԼ. (հին եւ սովորական բառ.) ըստ ձեւին եւ նշանակութեան կը յարմարի հին-արաբ. حب բառին, բայց փոխառութիւն մ'ենթադրել հոս անհնար է: Ուստի նմանութիւնը լոկ պատահական է:]

22) Խալդ. „arab. = sbaglio.“ (սխա-
լանք.) որմէ Խալդէ կամ Դալթէ, սխալել (Ներս.
Լամբր. ԺԲ դար.) արաբ. غلط galat:

23) Խալդ. տխուր. (Ոսկիփորիկ՝ ԺԲ
դարէն ետքը.) Խալդ. տխուր, տխուրութիւն. արաբ.
خمار Խumār դառնութիւն, տաղտուկ:

24) Կամ. զգեստ. Դալթէ, այծեայ
զգեստ. (Վարք Հարանց, այլեւայլ դարուց գործ.)
Է = արաբ. qumās իրեր, նիւթ, այլ մա-
նաւանդ = արաբ. قميص qamīṣ ներքնակ, լատ.
camisia.

25) Կար. (արմ. է.) միզաւառ, (Միսիթ.
Հերացի, ԺԲ դար.) արաբ. قارورة qārūra միզաման

26) Կամ. միջնորդ բողի. (Ներս. Շնորհ՝
եւ Լամբր. ԺԲ դար.) արաբ. قواد qavvād:
Ասկէ Խալդ. որ ըստ. Վին. Բառ. կը
գտնուի Ոսկեք. Մեկն. Մատթ. (տպ. Վենետ.
1826), Բ, էջ 569, 12 (Ե դարէն):

Այս տեղն է՝ «Եւ այնչափ Խալդ. բանս
բանս եւ գործս անամոթութեան գործեն. »
բայց յոյն բնագրին մէջ. (տես Joh. Chrysost.
ed. Migne, Vol. VII, Pars, I, p. 426. 13 Վ)
այսպէս է. τοσαύτην μελέτην ἀναίσχυον-
τίας ποιούμεναι (այնչափ բանս անամո-
թութեան գործեն.) ուստի Խալդ. բառին
դիմացը բան մը չկայ բնագրին
մէջ: Բայց աստի այստեղ կանանց
լրբութեան եւ անամոթութեան վրայ է
խօսքն, բայց ոչ երբեք՝ կաւատութեան:

Ուստի այս բառն կամ յետոյ մուծուած է հոս, կամ այլազգ պէտք է կարգալ:

27) Կլայ. բերդ. (հերս. Շնորհ., Մտթ. Ոււհ. ԺԲ դար. վրաց պատմ. ԺԲ կամ ԺԳ դար.) արաբ. قال 'a, պալուհ' kilat, ոսեթ. qalle, չալե եւն: Ասկէ Հռոմէյէ (բերդ Հռոմայ = արաբ. qal'at arrum, տճկ. Rūm qal'esi. Գարիէրի հրատարակած 1293էն եղած սրբաբանին վրայ (Carrière, Reliquaire arm. p. 22.) «Հռոմէյէ», եւ շրջաբանութեամբ «կլայ հռոմայէ»:

28) Կլայեկ. կլայեւ. անագ. (Մ/ս. Այրիվ. ԺԳ դար.) արաբ. قال 'i, տճկ. qalai, պալ. kalūi, ոսեթ. kala եւն:

29) Կուրայ. (սեռ. կուրայ.) ընթերցողք կուրանի (Ղեւոնդ, էջ 146, 9, 15. Ը դար.) Ստեփ. Ասող. տպ. փար. 1859, էջ 133, 14. (ԺԱ դար.) արաբ. قرأ qurrā (յբ. قرأ բառին)

30) Հեջնայ կամ հեջնայ. սենեկապան. (Վարդան, ԺԳ դար. Արիշան Հ. Ղ, Շիրակ, տպ. Վենետ. 1881, էջ 17, 20, 22.) արաբ. حاجب hājib (hējib.)

31) Հեւար. պաշարումն. (Մաղաբ. ամեղայ, ԺԳ դար.) կամ խաւ (Վարդան, էջ 114, 44.) խաւել, պաշարել. (Թովմ. Մեծոփ. տպ. փար. 1860, էջ 14, 72.) արաբ. حصار hīṣār պաշարում:

32) Հռոմէյէ. պլ օր. դռնադռնադռնադռնա, պլնա. (Մ. Խոր. Աշխ. տպ. Վենետ.

էջ 612, 25. տես վերը՝ Թ. 7.) արաբ. دهن الحنا
duhn al hinnā հենայի իւղ:

33) Մահր. (սեռ. մահրէ.) վարձանք, էրկան՝
ամուսնութեան դաշամբք կնոջ տուած ինչք.
(Միս. Գատատտանագիրք, ԺԲ դար. բուն հայե-
րէն՝ արաբ. mahr, ասոր. mahrā.

Կնոջ բերած օժիտը կը կոչուի՝ պարս. (սեռ. պարս.) = յուն, παροίξ.

34) [Մալապտր, արաբական իւղ կամ բոյս
մը. արաբ. ملاط malāb, յուն. μαλόβαθρον, լատ.
malobathrum. տանկս. tamālapattra (= Տամա-
լայի տերեւ:)] (°):

Հատ տարակուսական է: Այս բառը
կը գտնուի միայն ի Խոր. Աշխ. տպ. Պատկ.
էջ 22, 9, տպ. Վենետ. էջ 612, 25, իսկ
Սուրբեան մալապտր կ'ընթեռնու: Արաբերէն
malabի գիմաց հնագոյն հայերէնին մէջ
մալապտր կը սպասուէր որ ըլլայ, ԺԲ դարուն
մալապտր: Տես վերը՝ [Թիւ 7:]

35) Մանբար. բեմ, ամպիոն. (Գր. Տղայ,
Ողբ ի վերայ առման Երուսաղէմի՝ յամի 1187.)
արաբ. منبر minbar.

36) Մայդան. ձիարշաւարան (վարք Հա-
րանց, Ոսկեք. մեկն. ի Գործս Առաք., յառաջ
[Թէ յետոյ քան ԺԱ դար.) արաբ. ميدان maidān.

37) Մանշուր. մուրհակ, վկայագիր. (Ստեփ.
Ուռպ. տպ. Փար. 1859, Բ, էջ 138. ԺԳ դար.)
արաբ. منشور manšur մուրհակ, վկայական:

38) Մաշարայ. ածու պարտիզի. (Գիրք

վաստ., ժ. գ. դար.) արաբ. مشارة masāra (սես Fränkel, p. 129.)

39) Մշիլ, (նաեւ մշիլ, մշիլ.) մահմեդականաց աղօթատուն. (նեբրս. Շնորհ. ժ. գ. դար. Մատթ. Ուռհ. ժ. գ. դար. Միք. Ասոր. տպ. Երուսաղ. 1870, էջ 405, 475, ժ. գ. դար եւն.) արաբ. مسجد masjid.

Հայերէնի ձեւոյն ամէնէն նմանն է պրս. mazgīt, (Nöldeke, Pers. Stud. II. 37.) Հմմտ. նաեւ ասոր. masgeḏā, mazgeḏā.

40) Միլիւ. (Միլիւ.) ծանրութեան չափ. (վարք Հարանց, Գիրք վաստ. ժ. գ. դար.) արաբ. مثقال miṯqāl չափ 1 1/2 տրամի, ոսկեգրամ եւն: — Տես նաեւ Անանիա Շիրակ. տպ. Պատկան. էջ 29, ծան. 2:

41) Միքր. (ընթերցիր mkrad?) գործ. - - - (վկայար. եւ Գանձ. ժ. գ. դարէն ետքը.) արաբ. مقراض miqrāḏ.

42) Յունու, (ընթերցիր hunab.) Մ. Գոշ, ժ. գ. դար, էջ 19 յունու. վարք Հարանց, Բժշկարանք՝ ժ. գ. — ժ. գ. դար.) արաբ. عناب qunab, (նիւնու):

43. Նու, պայտ. (վարդան, ժ. գ. դար.) արաբ. نعل na'l.

44) Նու. դագաղ. (Մաշտոց՝ մինչեւ ժ. գ. դար. վկայար. եւ Գանձ., Ոսկիւի. ժ. գ. դարէն ետքը.) արաբ. نغش na'š.

45) Նոպ. (ընթերցիր noba, գործ. նոպ.) շրջան, կանոնաւոր դարձ (ջերման),

(Մխիթ. Հերացի, էջ 95 եւն., թԲ դար.) արաբ. ناوبا nauba, նոր ոճba.

46) Նուսխայ. որմէ նուսխային, “օրինակ, կանոն” (Գր. Նարեկ. Ժ դար. Ներս. Շնորհ. թԲ. դար.) դեղագիր. (Հմմտ. Յաւելուածն Մխ. Հերացւոյ գրոց, տպ. վենետ. 1832, էջ 144.) արաբ. نسخه nusxa.

47) Շալի. (արմ. Ի-ս.) պարկ. (Գիր. վաստ. ԺԳ դար. Երզնկացի՝ ԺԳ—ԺԴ դարք Մարթին լեհ. ԺԴ դար.) արաբ. شلاق šallāq պարկ խոտոյ (կամ վարսակի), մախաղ մուրալու:

Այս բառն նաեւ Գ. Թագ. Գ, 39 եւ Բ. Մակ. Թ. 8 ալ կը գործածուի, ուր յոյնն է ἰμάτιον (ձորձ, զգեստ) եւ φορεῖον (պատգարակ): Արդեօք այստեղ ուրիշ բառ մըն է: Զախջախեան այս նշանակու թիւնքը կուտայ բառիս՝ ուս, թիկունք. պարկ. բառնալիք. իսկ շալի բային համար՝ ուսին վրայ առնուլ, կրել: Եթէ բառս արդէն հին կտակարանի մէջ կը գործածուի, պէտք է որ արամերէնէ կամ պարսկերէնէ առնուած ըլլայ: Հմմտ. Fränkel, p. 82 որ կ'ենթադրէ թէ արաբերէն šallāq օտար ծագում ունի:

48) Շամմ. փոքր՝ անուշահոտ սեխ. (Մխ. Գոշ, էջ 58, թԲ դար.) արաբ. شمام šammām.

49) Շարաբ, Շարապ. մրգահիւթ, օշարակ. (Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար. Ներս. Շնորհ. թԲ դար. վարդան, ԺԳ դար.) արաբ. شراب

šarāb. նաեւ նոր-պարսկ., քրդերէն, աֆղ. եւ պալ.:

50) Շարօյ. վայրի հռոմ սամիթ. (վն. Բառ. չունի այս բառն, այլ միայն քաւ.) արաբ. شمر šumra, ասոր. šumrā (երկրավաստակք, հրաւակարտ.) եւ šamrā.

51) Շա (ծագած շիւ-ձեւէ) Շալէլ բառին մէջ, այլ օր. Շալէլ. (Ոսկիի. ԺԲ դարէն ետքը.) պաղլեղ. պարսկ. արաբ. شاب šab պաղլեղ.

Շիւին նկատմամբ տես Վեն. Բառ.

շալէլ բառին տակ:

52) [Ուլիւ. (արմ. ի-...) (երգ երգող. Ա, 13. Յայտն. ԺԴ, 13. եփրեմ, փիլոն եւն.) ըստ հնչման չի յարմարիր արաբ. عنقد anqid ողկոյղ բառին:]

53) Պալլամ. (ընթերց. balγam) (Մխիթ. Հեր. էջ 80 եւն. ԺԲ դար.) արաբ. بلغم balγam = φλέγμα.

54) Պադինճան. (ընթերց. badinjan, badējan.) մոլախնձոր, սմբուկ, տճկ. «فانجس» (Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար. վարդան, ԺԳ դար. Մխ. Հերացի, ԺԲ դար.) արաբ. պարսկ. տճկ. بادنجان bādīnjan „solanum melongena“ (Löw, Aram. Pfl. p. 188.)

54 b') Պատարայ. յ. (ընթերց. ba...)

¹ Այս բառն հեղինակը շփոթմամբ թիւ 9ին մէջ դրած է, եւ չուզելով կարգը շփոթել յաջորդ թռիչքի տակ բառն թիւ 9a նշանակած է, ղնելով ծանօթութեան մէջ թէ Թ. 54 եւ 55 բառերուն մէջ պիտի գետնորդի (էջ 259, ծան. 1:) Մենք ուղղելով այս շփո-

գրաստք, արջառք. (ներս. Լամբր. ԺԲ դար.)
արաբ. باقر baqara արջառ, ասոր. baqrā հօտ,
երբ. bāqār արջառ, նախիր արջառոց:

55) Պրէ. (ընթերց. brkä.) աւազան.
(Գիրք Վաստ. ԺԳ դար.) արաբ. بركة birka.

56) Զրու. (ընթերց. juab.) պատասխան.
(Երզնկ. այբուբ.) արաբ. جواب jāvāb.

57) Ռահան. (ռմկ. Բեհան, Բեհան, Բեհան)
(Տօնաց., այլեւայլ ժամանակներէ.) արաբ. رايحان
raiḥān, rēḥān.

58) Ռայ. դրօշ, նշան, (Գրիգ. Տղայ՝
ԺԲ դար. Ոսկեբ. Մեկն. Եսայ. եւ Ա. Տիմ. 8,
տպ. Վենետ. 1862, Ա. էջ 66, 24.) արաբ.
راية rāya դրօշ:

Չի կրնար սպասուիլ որ արաբերէն փոխ-
առեալ բառ մը գտնուի Ոսկեբերանի
Մեկն. Ես. եւ Պաւղոսի Թղթոց մէջ, որ
Ե դարու Թարգմանութեամբ կ'ըսուին: Այս
տեղն է. «Անդէն զարդուցն Բայ՝ եւ ժա-
մանակ մենթանաց (°), անդ սեթեւեթեալ
եւ անդէն պերեւեթեալ.», բայց այս ա-
մենեւին չի գտնուիր յունարէնին մէջ: Այս
կտորն լուսանցքի գրութիւն կամ գիտո-
ղութիւն մըն է նախընթաց նախադասու-
թեանս՝ «անդ հանդերձքն պաճուճեալք»,
= յուն. ἐπεὶ τὰ πολυτελῆ ἰμάτια. Եւ այս
լուսացագրութիւնն հինգերորդ դարուն է:

Թուրքիւնը՝ Թ. 54b կը նշանակենք, որպէս զի յաջորդ
Թուերու կարգը չխառնակի: Ժ. ԹրԳՄ.

ՍԵՄԵՂԵՆ ՓՈԽԱԹ. ԲԵՌԵՐ

5

59) Ռադինայ. (ընթերց. radināj.) խէժ, ռետին. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար.) արաբ. راتيناج ratinaj, որ յունարէն ρητίνη = հայ. ռետին (չին կտ.) բառէն առնուած է:

60) [Ռում. նիզակ (Մատթ. Ուռհ. ԺԲ դարու.) չի յարմարիր ըստ հնչման արաբ. رومك rumh, արամ. rumhā բառին:

Հմմտ. Ռոմայնոս Ժորսֆորոս նիզակաւոր. (Ոսկեր. Մեկն. Յովհ. Բ. Ե դար.) եւ Ռոմայնոս πετροβόλος քարնետելու գործիքն ունետուելու քար. (Եղեկ. ԺԳ. 11, 13:)]

61) Ռոմ. (ընթերց. rub) քառորդ մասն. (Բարսեղ Մաշկ. ԺԳ դար.) արաբ. ر rub:

62) Ռոմ. Ռոմ. (ընթերց. rub) թանձրեփ քաղցու, օշարակ. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արաբ. ر rubb.

63) Սալլ. կողով. (Ոսկիւ. ԺԲ դարէն ետքը.) արաբ. سلة salla, ասոր. سلة salla, եբր. סלה:

64) Սակ. (Հմմտ. Միւ. Գօշ՝ ԺԲ դար. Առակք, էջ 102: “Սակ եւ Հողամաղ (= հողբաղ) խոստովան եղեն, թէ որսացաք մկունս եւ գորտունս եւ կերաք.”) արաբ. ساقه saqr բառէ: Հմմտ. միջին-լատ. sacer, իտալ. sagro, գաղղ. sacre, միջին-բարձր-գերմ. sackers, միջին-յուն. σάκρες, քրդերէն sakkar եւն, զորոնք կը յիշէ Hahn, Kulturpfl. III, p. 537. Հայերէնին մէջ սովորաբար քաղի եւ շահի (պրօկ) կը գործածուին:

Իսկ Սուփոն. Բ. 14 -- -- -- ընթերցուածն՝
պէտք է -- -- -- կարգալ, ինչպէս ունի
յոյնը՝ *χόραξ*։

65) Սաբ. (ընթերց. *sabr*) հալուէի
դառն հիւթը. (Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. Բժըշ-
կարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար. Ոսկիի. ԺԲ դարէն
ետքը.) արաբ. *صبر* *sabr* հալուէի հիւթ. (Löw,
Aram. Pfl. p. 426.)

66) Սադաբ. (ընթերց. *sadab*.) (Գիրք
Վաստ. ԺԳ դար.) ռամկօրէն բառ *սէճէն-յի*
(Ղուկ. ԺԱ. 42 = *πύργον*.) արաբ. *سذاب*
sadāb (կայ նաեւ *sadāb*) պարսկ. *sadāb* (Vullers
սխալմամբ *sudāb* կը գրէ) կամ *sazāb*.

67) Սարթան. կենդանակերպ խեցգետնի.
(օտար բառ առ երզնկացւոյ՝ ԺԳ—ԺԴ դար.)
արաբ. *سراطان* *saratān*, ասոր *ܣܪܬܢܐ* *sartānā*.

68) Սաֆր. լեղի. (Բժշկ. ԺԳ—ԺԵ դար.
Ոսկիի. ԺԲ դարէն ետքը. արաբ. *صفر* *safrā*.)

69) Սաֆր. արկղիկ. (Մ. Կաղ. Ժ դար.
Մէք. Ասորի. Գիրք Վաստ. ԺԳ դար. եւն.) ա-
րաբ. *صندوق* *ṣandūq*, աւելի լաւ՝ *ṣundūq*, հմմտ.
ռուս. *sundukū*, թաթար. *sandek*, քարէլ. *sun-*
duga (տես Ahlqvist, Kulturwörter, 115.) նաեւ
պալքանեան լեզուաց մէջ մտած է բառս. տես
Miklosich, Türk. Elem. II, p. 50.

70) Սարին. (միայն քախ. կը յիշէ.)
բոյս, ձիւնածաղկի տակ (*hermodactylus*), արաբ.
سورينجان *sūrinjān*. (Löw, Aram. Pfl. p. 174.)

71) Փաֆան. կուրան. (Ղեւոնդ, էջ 83,
10) արաբ. *فرقان* *furqān*.

72) 𐭠𐭣𐭥𐭥𐭥. (միայն ք-ի. կը յիշէ.) սպիտակ աքիս. արաբ. պարսկ. տճկ. قَمِيص qāqumī, քրդերէն՝ kak'um (Justi, Gram. 68.) պահ. 𐭠𐭣𐭥𐭥 (Justi, Bundeš. Wörterb. 199).

Հմմտ. Բուզանդ, էջ 263 ԲԻԶԻԶԻ (սպիտակ աքիսի մորթէ մոշտակ.) որ կը ծագի * ԲԻԶԻԶ (սպիտակ աքիս. գլ. hermine) բառէ, (արդեօք փոխանակ ԲԻԶԻԶ բառի մը) Այս դէպքիս մէջ արաբերէնէ փոխառեալ չի կրնար ըլլալ:

73) 𐭠𐭣𐭥𐭥. դարան, (Մատթ. Ուռհ. ԺԲ դար.) արաբ. ڪَمِيْن kamīn.

74) 𐭠𐭣𐭥𐭥. կարմրագորշ. (Գիլք վաստ. ԺԳ դար.) արաբ. ڪُمَيْت kumait.

75) 𐭠𐭣𐭥𐭥. (𐭠𐭣𐭥𐭥.) սխտոր. (Գիլք վաստ. ԺԳ դար. Բժշկարանք՝ ԺԳ—ԺԵ դար.) արաբ. ڪُرْآٓ kurrāʾ, ստոր. kurrāʾā (Löw, Aram. Pfl. 226.)

Հին հայերէն ք, ր (b, d) հնչմանց ու, ր p, t) եւ հին հայ ու, ր (p, t) հնչմանց ք, ր (b, d) պլափոխուելուն նկատմամբ միտ դնելու է որ այս երեւոյթը կը տեսնուի նաեւ փոխառութեանց վրայ. իսկ հին Ժամանակ փոխառեալ բառերուն եւ անուանց մէջ պատմական ուղղագրութիւնը կը պահուի նաեւ երբ հնչումն արդէն փոխուած էր: Այնպէս որ երբ ԺԲ կամ ԺԳ դարուց մատենագիր մը պատմական ուղղագրութեան կը հետեւի, կը գրէ Abu-Bekr անունը Ղեւոնդայ հետ (էջ 19) «ԲԻԶԻԶ» կամ «ԲԻԶԻԶ» (Վարդան, էջ 68,) մինչդեռ

եթէ իւր հնչման հետեւէր՝ պիտի գրէր «բա-
 ր»¹ (Միք. Ասոր. էջ 391, զոր կարգաւու
 է bubak 'r.) հմմտ. Աւարին փխ. Աւարին, Զար-
 փխ. Զարփ = Isabelle (վարդան, էջ 144,
 141, Միք. Ասոր. 515.) Սաւահարին, Սեփեհին,
 փխ. Սաւահարին, Սեփեհին (Միք. Աս. 476 եւն.)
 Պաղարայն փխ. Պաղարայն Balduin (վարդան, 110
 եւն. Միք. Ասոր. 445.) Պերդրան փխ. Բերդրան
 = Bertran (վարդան, 114, 115.) Բրինձ, Բրինձ
 = Prinz (Միք. Ասոր. 492, 514, 524) եւն.
 Ի հարկէ ոչ ամէն տեղ՝ ուր ու գրուած է փխ.
 ու եւն, կրնանք ձայնափոխութիւն մ'ենթադրել.
 տաց ի բազմաթիւ տառասխալներէն եւ աւանդ-
 ման կամայականութիւններէն եւ ձայնական
 դրութեան տարբերութենէն,² հայերէնն օտար
 բառեր առնելու ժամանակ քիչ մ'ալ ազատ կը
 շարժի: Այսպէս արդէն Հին ու Նոր Կտակա-
 րանի մէջ եւ յետոյ միշտ՝ Դաւիթ կը գրուի փո-
 խանակ Դաւիթ (David.) նոյնպէս արդէն Սեբէոս
 կը գրէ եւ յետոյ ալ միշտ՝ Մահմէդ փխ. Մո-
 համմէդ (Muhammed.) — Ղեւոնդ (էջ 54, 149)
 Valid անունը կը գրէ Վալի. Թովմ. Արծրունի՝

¹ Կիրակոս (էջ 34) հետեւաբար Արա-պար կը գրէ
 Միս Դնիւտ արժանի է որ անուանց մէջ արաբ. Abu- բա-
 ռին դիմաց Թովմ. Մեծփեղ-ոյ քով միշտ Արա- կը տես-
 նուի. միայն անգամ մը՝ Աբու-Բար- (էջ 103), ինչպէս
 ունի նաեւ Ղեւոնդ, (էջ 83). մինչդեռ վարդան՝ Աբու-
 կը գրէ: Արդէն 1034 տարիէն եղած արձանագրութեան մը
 մէջ (Brosset, Ruines d'Ani, I, 20) գրուած է Ապրա-պար
 փոխանակ Աբլարիբ (Ablyarib):

² Հայերէնն արաբերէնի քանի մը հնչիւնները չի
 կրնար ներկայացնել, քանի մը հասն ալ՝ անկատար կեր-
 պով. (այսպէս օ, f հազագաւորներն ի, ք թաւերով):

զAhmad կը գրէ Ահմադ եւն: Նոյնը կը տեսնենք նաեւ այլ բառերու մէջ, ինչպէս՝ հաւաք = արաբ. qavvād: Այս բառը կրնայ նոր-հայերէն ըլլալ եւ այն ատեն կարգալու է զայն՝ kavād, բայց կրնայ նաեւ ձայնափոխութեան ժամանակէն յառաջ փոխառեալ ըլլալ, եւ այս դէպքիս մէջ իւր վերջնականի որ տառը փխ. ք տառին այնպէս մտած ըլլալու է՝ ինչպէս «Մահմէդ» եւ «Ահմադ» անուանց մէջ:

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽԱՌԵԱԼ ԲԱՌԵՐ

ՀԱՅԵՐԷՆԻՆ ՄԷՋ

ԳՐԵՑ

Կ. ՊՐՈԳՆԼՍԱՆ

Ա Ջ Դ

Յաջորդ հատուածն իբրեւ շարունակութիւն լոյս տեսած է ծանօթ հայագէտ Հիւպլմանի «Սեմական փոխառեալ բառեր հայերէնին մէջ», գրութեան, զոր թարգմանութեամբ ծանօթացուցինք մեր ընթերցողաց: Այժմ այս նորագոյն հատուածն՝ որ յունարէնէ հայերէնի մէջ մտած բազմաթիւ բառերը կը քննէ, լոյս տեսած է ուրիշ նոր հայագիտի մը՝ Կ. Պրոքէլմանի (C. Brockelmann)՝ գրչէն, որ աշակերտած է Հիւպլման հայագիտին եւ անոր յորդորմանօք գրած այս քննութիւնը: Քննութիւնս լոյս տեսած է Հալլէի Գերմանական Արեւելագիտական թերթին մէջ. (C. Brockelmann, Die griechischen Fremdwörter im Armenischen: ZDMG, XLVII 1893, Heft I, pp. 1—42.) Ինչպէս Հիւպլմանի ընտիր գործքը, հարկ կը համարենք վերջինս ալ ծանօթացընել ընթերցողաց, թէ եւ վերջինս բոլորովին ուրիշ ոճով յօրինուած ըլլայ առաջինէն եւ չունենայ լիովին բաղձացեալ կատարելութիւնը եւ թէ եւ ինչ ինչ անճշդութիւններ գտնուին: Ասով գոնէ մեր լեզուին մէջ մտած օտար անթիւ բառերու մեծ խումբ մը քննուած ու որոշուած կ'ըլլայ:

Հ. Թ. Տ.

ՅՈՒՆԱԿԱՆ ՓՈԽՈՒԹԱՆ ԲՈՒՅՐ ՀՈՅՆՔՆԵՐ ՄԷՋ

Հայկական մատենագրութիւնն իւր առաջին քայլերէն իսկ սկսեալ շատ սաստիկ կերպով յունական կրթութեան ազդեցութեան ենթարկեալ եղած է: Գրեթէ ամէն մատենագրաց գործքերն՝ զորոնք յոյն կղերը յարդի կը համարէր, հեռ զհեռէ թարգմանուեցան հայերէնի, եւ ազգային մատենագրաց մեծագոյն մասն առաւել կամ նուազ այս օրինակաց համեմատ յարգարած է իրեն գրութեան սփը: Չարմանալի չէ ուրեմն որ Հայք յունական գաղափարաց հեռ բաղմամբ յունարէն բառեր ալ առած ըլլան իրենց լեզուին մէջ: Ի հարկէ խորին քննութիւն մը կը ցուցնէ որ հայերէն բառագրոց մէջ յունական մասունքը այնպէս բաղմամբ չեն բնաւ՝ ինչպէս պարսկականքն են: Վասն զի յունական անձուկ չըջանի մը համար սահմանափակեալ մնացած են, մինչդեռ վերջինք (պարսկական բառերն) ամէն կրթեալ անձանց հասարակ էին:

Առաջին անգամ Շրէօդէր (J. J. Schroeder) հայերէնի մէջ գտնուած յունարէն բառերուն ուշագրութիւն դարձուց: Իրեն «Գանձ հայերէն լեզուի» (Thesaurus etc.) գրութեան սկիզբն եղող Ներածութեան մէջ (էջ 47, թիւ 2) յունարէնէ փոխառեալ քսան բառերու ցուցակը դրած է. որոնց մէջ կը գտնենք նաեւ վեց բնիկ հայ բառեր ալ՝ ինչպէս երէց, զոր յունարէն *ἱερεὺς* էն յառաջ բերել կ'ուզէր:

Հաստ աւելի հարուստ չէ Փր. Միւլլէրի համեմատութիւնն, (SBWA, vol. XLI, p. 10.) նաեւ այս տակաւին շատ անքննադատ է յունարէն

ստուգաբանութեանց մէջ, ինչպէս՝ օրինակի մար՝ ~~ար~~ (որոտումն) բառն յուն. βρογχι բառնուած կը գնէ: Զինքը սայթաքեցընողն է անշուշտ « տառին նոր- հայկական և հնդկական յիշեալ բառնարդէն եղիշէ եւ Ազաթազըն կը գործածեն, եւ նաեւ դեռ եւս ժԳ. դ. Արդան βόνασας բառը ~~բուն~~ կը տառադարձեն ի մէջ բերած ~~բուն~~ բառն՝ որ ըստ μελαγχολίαէն թարգմանուած է, չկրցայ նշան յաջորդ ցուցակիս մէջ, վասն զի այս բառը իմ աղբիւրներուս մէջ՝ ինչպէս եւ ոչ Ա. (Studien, § 1475.)

Վենետիկի Մխիթարեանց մեծ բառարանը (W) մինչեւ իւր ժամանակը հայերէն բնագիր ծանօթ ամէն յունարէն բառերը նշանակած սակաւ բացառութեամբ՝ ուղիղը գտած: Մեր ջորդովս հետազոտած աստղծին հիմնական անկէ է:

Լակարտ իւր «Հայկական Ուսումնասիրութեանց» մէջ միայն այն յունարէն բառերը նշակած է, որոնց վրայ Փր. Միւլլէր եւ այլք խօսած էին, կամ որոնք բառադրքին մէջ ըստ ականի մեկնուած չէին. իւր գործքն այս ու թեամբ տւելի եւս բնդարձակելն որոշակի կը յէջն 121, եւ այն՝ անշուշտ իրաւամբք իւր ինքն ստուգաբանական տեսակիտէն: Սակայն բառերու քննութեան բուն կարեւոր շահեկան թիւնն յայտնի է որ ոչ թէ այս կամ այն բառադրութեան քննելու վրայ է, այլ ծանշնաբան ինչ ազդեցութիւն բրած է բառը յօրինող զայն փոխ առնող ազդին վրայ: Իսկ այս բանը նաեւ իմանալ ոչ թէ քանի մը բառերը կը տւելով, այլ միայն ըստ կարելւոյն լիակատար ածի մը վրայ ամբողջական հայեցումաւ մ'արձակ Բայց այն ատեն պէտք է զանազանեւ այն փոքր բառերն որ արդեամբք լեզուին մէջ

են, այն փոխառութիւններէն՝ որ յատուկ են ինչ ինչ մատենագրաց գիտնական նկարագրաւ, եւ այն բառերէն՝ զորոնք թարգմանիչք իրենց բնագիրներէն առած գործածած են կամ լաւ ՀՀասկընալով եւ կամ ազգային բառ մը չգտնելով:

Բայց այս մեր բուն նպատակին դեռ չծեռնարկած, պէտք ենք հոս խօսիլ քանի մը բառերու վրայ՝ որոնք դիւրաւ կրնան կասկածի ենթարկուիլ թէ մի գուցէ յունական ծագում ունենան, բայց զորոնք ի մերձուստ քննելով՝ կը ստիպուինք ուրիշ աղբիւրներէ յառաջ եկած դնել, որոցմէ թէ Հայք եւ թէ Յոյնք առած են ի միասին:

1. ԲԵՆԷՂ. (Ղուկ. ԺԶ, 19. Մ. Խոր. եւն.) βύσσοϛ, եբբ. արամ. ܒܝܨ արաբ. ب. Այս բառն նիւթին հետ Հնդկաստանէն կամ Եգիպտոսէն սերած ըլլալու է. սակայն՝ որչափ ինձ ծանօթ է՝ դեռ եւս ցուցուած չէ թէ այնտեղ գոյութիւն ունեցած ըլլայ:

2. ԲԱՐԳԷՆ, սեռ. ԲԵՐԳԷՆ. (Ա Մակ. ԺԶ, 10. Մ. Խոր. եւն.) πύργος եւ ասկէ արաբ. برج (Lagarde, St. § 427.) չի կրնար բառասկզբան պատճառաւ յունարէնէն ծագած ըլլալ. հմմտ. Mémoires de la société linguistique, VII (1892), p. 404 ff.

3. ԻՆԷԷԷ. (որ Ես. ԺԵ, 22 «կարագ. իմաստով գործածուած է, եւ ԵԼԷ, Լ, 25, Ղուկ. Ե, 56 եւն իբրեւ «օծանելիք.») արդէն ձայնական պատճառներով չի կրնար ἔλαιον բառէն ծագած ըլլալ. (ուստի՝ է Երկբարբառը.) այլ պէտք ենք Լակարտի հետ (Gött. Nachrichten, 1886, p. 132ff) նախնաբար ֆոքրասիական բառ մը համարիլ, զոր թէ Հայք եւ թէ Յոյնք փոխ առած են:

4. ՄԵԳԷԷ. (Ագաթ., Ոսկեբ., ածանցեալ մը նաեւ Մ. Խորենացոյ քով.) յունարէն μέταξα, արաբ. دققس եւ (ըստ Kâmûs, Gawâliki Mu-

'arrab, p. 68, 2) նաեւ مدقس. Յունարէն փոխառեալ բլլալուն դէմ է այն որ այս բառն յունարէնին մէջ բաւական ցանցառ, իսկ հայերէնին մէջ շատ յաճախ գործածուած է: Պէտք է Լակարտի (St. § 1481) վճիռն ընդունիլ թէ այս բառին ծագումն միայն մետաքսագործութեան պատմութիւնը կրնայ լուսաւորել:

5. Փռւդիւն. πανδοῦριον, ոսեթ. fandur; նաեւ սլաւերէնի մէջ մտած. (Հմմտ. Miklosich, die Fremdwörter in den slavischen Sprachen, Denkschriften der W. A. ph. Cl. Bd. XVI, p. 76.) Նաեւ Յունաց քով միշտ մնացած էր այն ծանօթութիւնը թէ բառս Փոքր Ասիայէն է. (Հմմտ. Lagarde, Ges. Abh. p. 274, n. 39.)

6. Օշնդ. ἀψίνδιον: երկուքն ալ պոնտական բառէ մը սերած են, ինչպէս տեսած է Լակարտ. (Ges. Abh. p. 214, 10)

7. Տարւի, τρυών (Երեմ. Ը, 7. Թովմ. Արծր. Փիլոն եւն.) համեմատած է Լակարտ (Ges. Abh. 227, 26) յունարէն τέτραξι հետ. (տես Bugge, ZVS. XXXII, 70.) Բայց վերջինս կը նշանակէ՝ ինչպէս նաեւ հիւսիսային եւրոպական լեզուաց մէջ իրեն ազգակից բառերը՝ մեծ հաւանման թուշուն մը: Curtius կը հաստատէ բառիս տէրα-ζειν (հաւու կականել) բառէն յառաջ եկած բլլալը, զոր արդէն ակնարկած էր Աղէքսանդր Միլնտիս առ Աթենէսի (Թ. 58. ed. Kaibel, II, 368. 19ff.) Ընդհակառակն Hehn (III, p. 321) կ'ընդունի թէ բառը թուշնայ հետ Ասիայէն եկած բլլայ: Հայերէն բառը յունարէնէն չի կրնար բլլալ, վասն զի այն ատեն անմեկնելի կը մնար նշանակութեան տարբերութիւնը: Ուստի միայն կը մնայ ընդունիլ թէ Հայք նախալեզուի վերաբերող բառ մը յետոյ փոքրիկ թուշնայն սեպհականած բլլան, որ նախնականին նշանակած մեծագունին հետ միեւնոյն ձայն ունենար:

8. Մ-ը եւ յ-ը, յ-ը, յ-ը եւ յ-ը, ածանցմանց պէսպիսութեան պատճառու չի կրնար յունարէն *μορῆα* բառէն ծագիլ (*Lagarde, St. § 1520*), այլ մանաւանդ թէ անոր ասիական սկզբնական-բառին ազգակից ըլլալու է:

Վերջապէս պէտք ենք յիշել ուրիշ երեք բառ ալ, զորոնք յունական կը համարին, բայց որոնց նկատմամբ կրնանք միայն ըսել թէ ստուգիւ յունարէն չեն:

1. Աբ-յ-ը. չի կրնար, ինչպէս Շրէօտեր եւ այլք (*Lagarde, § 287*) կը կարծեն, յուն. *ἄρχων* եւ ըլլալ, վասն զի վերջաւորութիւնն անըմբռնելի կը մնար, թողլով նաեւ իրական պատճառները. այս տեղ կրնար միայն՝ *ἀρχαί* բառն համեմատուիլ (*համեմ.* *Ἀρχαία* *μεγαλή* բառէն), եթէ այս բառը յունարէնին մէջ թագաւոր երբեք նշանակած ըլլար: Եթէ Հայք այս գաղափարին համար յունարէնէ բառ առնուլ պէտք ունէին, որ շատ անհաւանական է, այն ատեն անշուշտ Յաջորդաց եւ Կայսերաց *βασιλεὺς* տիտղոսն տուած կ'ըլլային:

2. Փաղիբ-ը (սպիտակութիւն՝ առ Ոսկեք.) *W* (Վենետ. *Բագր.*) յունարէն *φάλλος*, *φάλλος* բառէն յառաջ կը բերէ: Անշուշտ միայն *φάλλος* բառը հասկընալու է, որ սակայն բանաստեղծական եւ ցանցառ բառ մըն է, եւ որմէ *φάλλος* ածանցեալ մը չկայ: Այս բառն աւելի բնիկ հայերէն է, եւ ազգակից *ῥαῖος*, *ῥαῖος* բառերուն:

3. Փեն-ը (*Anemone*, առ Միթ. *Գօշ* (ԺԲ դար.) եւ Գաղիանու թարգմանչին) զոր *W* յունարէն *φαινή* բառը կը համարի: Միայն *φαινή* բառը կրնան հասկըցած ըլլալ, որ ըստ Սոփր. (առ Մեկն. *Թէոկր.* Ե, 92) լատինական բարբառին մէջ *Anemone* կը նշանակէր: Ուստի երկու բառերս իրարու հետ կապ չեն կրնար ունենալ:

Բուն փոխառեալ բառեր անոնք համարուելու են, որոնք

1. Արդունուին այնպիսի թարգմանութեանց մէջ որ իրենց սկզբնագիր բնագրէն անկախօրէն առեալ փոխադրուած են հայերէնի, ինչպէս է Նոր Ատակարանն, կամ ինքնագիր մատենագրաց քով բնիկ հայկական գաղափարաց շրջանին մէջ ինչպէս են պատմագիրք: Մ. Խորենացին զգուշութեամբ միայն գործածելու է, վասն զի ծանօթ է որ իւր բովանդակ ասութեան կերպն շատ մեծ ազդեցուլ թիւն կրած է յունական ոճէն:

2. Որոնք գաղափարներ եւ իրեր կը նշանակեն՝ որ կամ հելլենական-բիւզանդեան քաղաքակրթութեան հետ մտած են ներս, կամ անոնց ձեռօք առհասարակ ծանօթացած:

Այս երկու նախադիր պայմանացս համեմատ գտնուող բառերը հետեւեալ խմբերու կը դասաւորենք ըստ կարգի նիւթոց:

Ա. Անաստոսը:

Այս խմբին կը վերաբերի միայն **Կէր**, սեռ. **Կէրի**, կամ արմատական ձայնաւորն պահելով ուղղականին նմանութեամբ **Կէրի**. (Մատթ. ԺԲ. 10. Եզնիկ, 103, 21. Խոսրով Անձեւացի, Գր. Նաւրեկ., Մաշտոց.) **κλῆς** (նաեւ պաւերէնէն մէջ մտած, Miklosich, 98.) Ասկէ զատ իբր գիտնական բառաձեւեր կը գտնուին նաեւ **Կէր** (Սուտ-Այալիսթենէս, Անանիա Շիրակ., Գր. Նաւրեկ.) **Կէր** (Փիլոն, Վարդան, Ոսկեփորիկ, Յովհ. Երզնկացի:)

Բ. Տնկեր:

1. **Դաբնի** եւ **Դաբնի**, հոլովեալ **ի-արմատ** ունեցողներուն պէս. (— բ եւ $\frac{1}{2}$ տառերու նայ տառի մ'առջեւ զերար փոխանակելը կը տեսնուի

նաեւ Գ-էր եւ Գ-էր բառերուն մէջ. հմմտ. նաեւ Ե-բէր = *Jaφèθ առ Խոր.*, տես Bugge, Indogerm. Forsch, I, 454. —) Կը գործածեն նսննս, ճառընտիրը, Գր. Մագիստրաս. Գ-բէր Ե-բաթ. եւ Յայսմաւուրը, յունածեւ Գ-բէր՝ Փիրոն. զարմանալի կերպով ճիշդ վերջին ձեւս կանոնաւոր ձայնափոխութեամբ Գ-բէր եղած անցած է աշխարհաբար լեզուին, բայց ասոր հետ կը գտնուի նաեւ Գ-բէր՝ որ յայտնապէս նոր փոխ առնուած է աշխարհաբար յունարէնէն:

2. Զ-բ-ւ, սեռ. շ-բ-ւ, *σμός*. (Սղմ. ԽԳ. 10. Մատթ. Բ, 11. Յովհ. ԺԺ, 39. Գր. Նարեկ.): Յունարէնին յ ձայնը պահուած է ածանցմանց մէջ՝ ինչպէս շ-բ-ւնէ. նորագոյն *σμός* ձեւին համապատասխան շ-բ-ւ ձեւը կը գտնուի անկախօրէն Մաշտոցի մէջ, անկէ ածանցեալ շ-բ-ւ բառն արդէն Եղեշէի քով: Բառը փակող տառը ժողովրդական յաւելուած մ'ըլլալու է. թէ երկրորդ ձեւն ն տառով ձեւէ մը յառաջ եկած է՝ կը ցուցնէ տառն, (ինչպէս մտադիր բառ Փրոֆ. Հիւպլման), որուն բուն տեղն է ճիշդ ածանցեալէ: Բառիս յունարէնէ փոխառեալ ըլլալը կը ցուցնէ բառակիրըն, վասն զի յունարէնին մէջ կրնայ նախնաբարսեմական *murr (Lagarde St. § 785) բառին սկիզբը տառը կցած ըլլալ: Այն որ տառը շ տառադարձուած է հայերէնին մէջ, համաձայն է այն յաճախ տեսնուած երեւութին՝ որով յ տառափոխման հմ (շ) հնչուած կը գտնենք: Կ'երեւայ թէ կանոնի ժամանակաւ փոխառեալ է բառս, վասն զի տառն — հնչմամբ կը գտնենք փխ. է-, զոր կը գտնենք միայն նաեւ Գ-բ-ւն բառին մէջ = *μαρτύριον*: Սակայն այս բառիս նկատմամբ՝ որ այն առեն փոխառեալ ըլլալու է՝ երբ յունարէն տառն արդէն առհասարակ ու կը հնչուէր, միտ դնելու է որ երկու բառերս ալ բնիկ հայկական հայրվում ունին. ուստի տառն

— տառադարձուիլն թերեւս մեկնուի բնիկ լեզուին բարբրովին նմանցընելու ջանքովն:

3. *կ-դ-ը*, *χάππαρις* (Miklosich, p. 96) (Ժող. ԺԲ, 5. *կռ. բնծ.* Տօնական, Ոսկեփոր. Բժշկ.) Բառիս ժողովրդական ըլլալը կը ցուցուի անով որ անցած է աշխարհաբար հայերէնին եւ ապա վրացերէնին ալ:

4. *Հ-ը-է.* (Երգ երգոց, Ե, 11. Յովհ. ԺԹ. 39. Մ. Խոր. Աշխ. 615, 20.) *ἀλόη*. (Miklosich, p. 74.) Մակարոյժ հ տառն այնպէս է՝ *ինչպէս* “հեթանոս, բառին մէջ = *ἔθνος*.

5. *Մ-ը-ի-ի* եւ *Մ-ը-ի-ի*, *μαστίχη*. (Խոր. Աշխ. 600, 23. Մխ. Գռ, Միք. Ասորի, Վաստակը:)

6. *Մ-ը-ի-ի-ի*, *μανδραγόρος* (Տոն. Լ. 14. Երգ երգոց, Ե, 13. Ագաթ. Մ. Խոր. Աշխ. 608, 8. Եղիիկ. 66, 22 եւն.) (Lag. St. § 1429) Այն որ յծր ձայնախումբին պարզուած եղած է *նր*, համեմատելու է *μπτ* տառերուն *դ* փոխուելուն՝ *ի լ-դ-ի-ի* = *λαμπτήρ*.

7. *Որի-ի.* (Ագաթ.) *ὄρουζα* (Miklos. 115.) Յետին թարգմանիչք՝ *ինչպէս* Գաղիանոս, Յայսմաւուրք, ասոր տեղ կը դործածեն նախնաբար պարսկերէն բռնն՝ որ աշխարհաբարի անցած է:

8. *Ս-ը-ի-ի*, *սեռ. ունի-ի.* (Մատթ. ԻԵ, 48. Մարկ. ԺԲ, 35. Յովհ. ԺԹ, 29. Ոսկեբ.) *σπόγγος*. — Ս տառին — նուազիւն *նի* տառերու առջեւն՝ համեմատելու է *ս-նի* = *ὄρχια*.

9. *Ս-ը-ի-ի*, *σταφυλῖνος*, (Lag. St. § 436.) ԺԲ դարէն միայն կայ դործածուած. սակայն ձայնական յատկութիւնք՝ *ի* մասնաւորի *ս* հնչման կորուստը՝ կը ցուցընեն որ աւելի կանուխ փոխառեալ ըլլայ:

10. *Ս-ը-ի-ի-ի* = *στροβίλος*, անգամ մը յիշուած ճառքնորայ Բ մասին մէջ: Առաջին տառն *svarabhakti* մը համարելու է:

Գ. Հանրահայտություն:

1. Արմատ. ἀράμας. (Ամպ, Ի, 7, 8. փրկան. Գր. Մագ.)

2. Արմատ. ἀράμας (ԵԼԲ, ԻԲ, 19. ԵԼԵԼ. ԻԲ, 13. Ոսկեփորիկ:) Տոմարի մէջ հայտնաբերուած հնազանդութիւնը կը գտնուի նորահայտ թաւ հնչում մ'առնելով: Այն զարմանալի երեւոյթն որ յառ- նարէն չ տառը է տառադարձուած է փխ. +, թե- բեւս կը մեկնուի անով՝ որ ժողովրդական ստու- զաբանութիւն մը հին բառէն յառաջ բերած ըլլայ բառս (°):

3. Արմատ. (Յայտն. ԻԲ, 20.) հայտնաբերուած (Տօնակ.) ἀμῆστος. Առաջին հետքը պէտք է պար- զապէս աղաւաղութիւն նկատել, վասն զի ստու- լի տառադարձութիւն անկուր է:

4. Բերեւ. (ԵԼԲ. ԻԲ, 20. Մագ. Խոր. 89, 8. Գր. Նարեկ., Վարդան.) βήρυλλος. (Lag. Ges. Abh. 225) Յունարէն զառնիս է տառա- դարձութիւն մեկնելու է հին առջեւն արտաբերու- թեան աղաւաղութիւն՝ հնչապէս նաեւ այս բառերուն մէջ՝ Բերեւ = Βήρυλλος (Մ. Խոր.) Բերեւ = Ծիրառ, Բերեւ = Եղծիրուն, Բերեւ = Խեղծիրուն. Առ եւ = սլ հմտ. Բերեւ = Խործիր, եւ Բերեւ = Խործիր.

5. Մարմար. մարմարίτης, բազմութիւն ա- ծանցմունքներ ալ ունի եւ հին է ու յաճախ դարձ- ածուած. աղաւաղութիւն անցած է եւ եղած՝ մարմար:

6. Մարմար. մարմարον (Miklosich, 111.) (անդամ մ'ըստ պատահման յիշուած առ Մ. Խոր. Աշխ. 596, 16.) ածանցմունք արդէն հին ժամա- նակէն կը գտնուին, ինչպէս է ածականն՝ մարմար- (Երգ երգ. Ե, 15:) Շատ անգամ կը շփոթուին ոչ եւ լոյս վերջաւորութիւնը:

7. Մարմար. (Գր. Նիւսայի, Յայտնուելը.) հայտնաբերուած (Գր. Նարեկ. մարմար եւ մարմարիտ.)

Երկրորդ ձեւին անկանոն « տառին համար համեմատեալ է «*βιβλίον*» *ἀριθμός* (Եւս. Գր.) :

8. *Βιβλίον*. (Եւք. ԻԸ, 20. Յայտն. ԻԱ, 2. Վարդան, Անանիաս Շիրակ, եւ իբրեւ ծաղիկ՝ նաեւ առ Ոսկեբ.) եւ յունական վերջաւորութիւնը պահելով *βιβλίον* (Տօնակ.) *βιβλίον*. Խոր. քով (Աշխ. 597, 17, ուր 1865ի հրատարակութիւնն ոչ այնչափ ուղղութեամբ «*βιβλίον*» կը գրէ յենով *βιβλίον* ձեւին —) գործածուած *βιβλίον* ձեւն անշուշտ ուղղակի ասորերէն *ܒܝܬܐ*, ձեւէն փոխառնուած է: Բայց որովհետեւ նորանշան կ'երեւայ յունարէն նա տառերուն յա փոխուիլն հայերէնի մէջ, (— վասն զի ի հարկէ աւելի է— կը սպասուէր. —) կ'երեւայ թէ բառը բուն արամեերէնէ առնուած է եւ յետոյ վերջաւորութիւնն ըստ յունարէնին ծայրը կցուած: Պարսկ. *jakand* բառին վրայ հիմն. Nöldeke, Bezzenberger's Beiträge, IV, p. 63.

9. *Βιβλίον*. *σάρδιον*. (Եւք. ԻԸ, 17. Եղեկ. ԻԸ, 13. Յայտն. Դ, 3. Մ. Խոր., Գր. Մագ.) :

10. *Βιβλίον*. (Յոբ. ԻԸ, 19. Եղեկ. ԻԸ, 13. Յայտն. ԼԱ, 20. Թ. Արծր.) *τοπίκιον*. Նորանշան է 0 տառին կորուստը: Արդեօք բառս սխալմամբ *τόπος* բառին բազմութիւ ածանցմունքներէն համարուած է, որոնք կանոնաւորապէս *τοπος* տառերով կը սկսին :

Դ. *Մարմինը մատուցելու հիշատակարարութիւնը*:

1. *Μικλος*. *στόμαχος* (Miklos. 127.) (Ա. Շիր. Ե, 23. Վարդ. Հարանց, Ներս. Լամբ., Ն. Տնորհ.) Մարդկային ստամոքսին համար ազգային բառ մը չունին Հայք: Առաջին եւ երկրորդ վանկերու ձայնաւորը փոփոխուած են իրարու տեղ:

2. *Μικλος*. *ποδαρχός*. (Մ. Խոր. 107, 27. Աղաթ.) Առաջին վանկին ձայնաւորին եր-

կրորդին հետ համաձայնեցնելն այլուր ալ շատ կը
գտնենք, ինչպէս լիւն = λεχάνη. Յունարէն ծի
տեղ որ դրուիլը կ'երեւայ թէ բարդութեանց մէջ
յաճախ գործածուած պարսկական նմանողութեամբ
եղած է: սակայն համեմատէ տարբերէն
լեզու (Anc. syr. doc. 5, 23). բայց կայ նաեւ
լեզու (անդ, 4, 15.)

Ե. Անօթք և նմանիք:

1. Անդրէ. ἀνδριάς. (Եղեշէ, Մ. Խոր., Մա-
գիստրոս:) կայ նաեւ գիտնական ձեւս անդրէանդ.
(Եւս. Բր., Դամասիոս, Նսննս:)

2. Բարդն, եւ մասնկամբ՝ Բարդնի. βάρ-
θρον (Յով. Կաթ., Ճառքնա. նաեւ Եփրեմ "գա-
ղաղ, իմաստով:)

3. Բաղնի, Բաղնի, βαλανειον (Եղեկ.
ԻԳ. 14, Եւս. Եղղ. Պատմ., Մ. Խոր., Վարք
Սրբոց, Գր. Մագ. եւն.) աշխարհաբարին մէջ
Բաղնի ձեւով մնացած է:

4. Բեմ. βήμα (Մ. Խոր., Յովհ. Կաթ. եւն.)
եւ առեղծուածաւոր մասնկամբ՝ Բեմբ. (Ղազ.
Փարպ., Գր. Նարեկ. եւն:)

5. Գառնի. գառնի, -գիւ, -գիւ. γα-
λέαγրα (Lag. § 455.) բաց ի թարգմանութիւն-
ներէն՝ կը գտնուի նաեւ Եղեշէի եւ Ն. Շնորհալոյ
քով: Պարզապէս սխալ կ'երեւայ "գառնադեղ"
զրեւը: Երկու գողգողուն տառերն փոփոխուած են
իրարու հետ, ինչպէս նաեւ գառնի = τάλανος
բառին մէջ: Վերջնաւանկին է տառն svarabhakti
մըն է՝ ինչպէս նաեւ ի բառին գառնի = τάλαν.
իսկ ԵԱ տառերուն տառադարձուելուն համար հմմտ.
Բարդ = θέρτρον.

6. Զմ. ζέμα (Սեբ. 31, 5. Ղեւնդ, ԼԲ.
Պատկանեան, Աշխ. Մ. Խոր. 55, 8ն.) Անշուշտ
արդէն աշխարհաբար յունարէնին մէջ ք տառին
առջեւ ք տառն անհետ եղած էր:

7. Թաբբ, սեռ. Թաբբ. (Յովհ. Մանգա-
կունի եւ այլ հին թարգմանութիւնք.) *θεάτρον*.

8. Լաֆաբ եւ յաճախ լաֆաբ. *λαμπάς*.
(Miklos. 104.) (Հին եւ Ն. Կտակ. Եղեշէ.) *ծ ե բ*
տառերուն եղած փոփոխութեան համար հմն.
Hübshmann, ZDMG, XXXVI, p. 133.

9. Կաֆաֆ, *καψάχης*. (Ա. Թադ. ԺԵ, 12.
Յովհ. Սարկաւազ.) (Lag. St. § 1093) Ասկէ զտ
ֆա տառախումբն պարզելով՝ կը գտնուին նաեւ
ֆաֆաֆ եւ ֆաֆաֆ ձեւերն. հմն. Լադաբբ =
λαμπτήρ.

10. Կաֆաբ, *καμάρα*. (Ես. Խ., 22. Գր. Նա-
րեկ.) Ներս. Շնորհ. (Lag. § 1089.)

11. Կաֆաֆ. *καυδής*. (Lag. St. § 1100.)
(Փաւստ. Բուզանդ, հրտ. Պատկ. 184, 8.) Ղազ.
Փարպ., Եղեշէ.)

12. Կաֆ(ֆ)աֆ(ֆ)աբ. (վարբ Հարանց, Յովհ.
Կաթ. եւ յետինք.) Կաֆաֆաբ. թարգմանութիւն
Բարսղէ *κεραμίδης* (Lag. § 1164.) (Miklos. 97.)
Պէտք է որ կանուխ փոխառեալ բլայ բառս, վան
դի - բ մասնիկ մ'ալ վրան առնելով զարգացած է,
ուստի եւ արմատին բ տառը տարածայնած է (*dis-*
simile.) և տառին առջեւ *ε* տառն կորսուած է՝
ինչպէս նաեւ ի *καψάχης* = *θεάτρον*, *καψάχης* = *πετέλα*,
հմն. նաեւ *καψάχης* = *πολεμαίς* եւն. Մ.
Խորենացւոյ ցանկին մէջ: Նախ = տառն յաջորդ
վանկին ի տառին համաձայնած է եւ յետոյ մասամբ
կորսուած է ծանօթ ձայնական օրէնքին համեմատ:
Անկանոն կերպով ն մ'աւելցուիւն անձայն տառի
մ'առջեւ, երբ վերջնոյս կից է նայ տառ մը, կը
գտնենք նաեւ ի *καψάχης* = *σεμίδαλις* եւ ի *καψά-*
χης = *λαβύρινθος*. Յետոյ կ'ը տառախումբն
կրկին *svarabhakti*ով մը թեթեւցած է:

13. Կաֆաֆաբ. *καλαμάριον* (Miklos. p. 75.)
(վարբ Հարանց, Գր. Մագիստր. եւն.) Գրեղու

արուեստին վերաբերող ուրիշ փոխառեալ բառերը տես վարը՝ թիւ 14, 21:

14. Մէդաւ. (վարք Հար., Խոսրով.) Ռեդաւ (վարդան եւն.) μέλαν.

15. Մէփէնայ եւ յաճախ Ռեփէնայ. μηχανή, բնիկ եւ փոխաբերական նշանակութեամբ՝ Հին եւ յաճախ: Երկրորդ վանկին α δայնաւորն համաձայնած է նախընթացին հետ. + տառին առջեւն մակարդծ ն մը դրուելը յառաջ եկած կ'երեւայ μάχ-γανον բառին խառնուելովն: Այս բառն ալ փոխառեալ է Ռեփէնայ ձեւով, զոր W յառաջ կը բերէ իբր երկրորդական ձեւ Ռեփէնայի: Բայց թէ տառն իրարմէ բաժնելու է՝ կը ցուցնէ Մակարէացւոց դրոց այն տեղն՝ որ ի վկայութիւն բերուած է, եւ ուր երկու բառերը քովէքով կը դանդաղեն: Իսկ շտաբ ն տառէն յառաջ եկած է տարածայնութեամբ (dissimilation), ինչպէս որ համաձայնութեամբ (assimilation) յառաջ եկած է աղբիւրն բառին մէջ = ἀνάβωλον. — ւոն եւ ոն վերջաւորութեանց փոխանակութեան վրայ տես վերը՝ Գ, 6:

16. Պեւի եւ նուազականն՝ դեփիւրն, πίνωξ եւ πινάχιδιον (Ղուկ. ԺԱ, 39. վարք Հարանց, վարդան եւն.) (Lag. § 1889.) ի δայնաւորն կորսուած է ըստ ծանօթ ձայնական օրինաց:

17. Սիփիւ. (Մատթ. ԺԳ, 8 եւ 11. Մարկ. Զ. 25 եւ 28. Եղիշէ. Մ. Խոր., Ագաթ.) Սիփիւ (Ղաղ. Փարպ. եւ յետինք) σχουτέλα (du Canges II, 1399) լատիներէն scutelaշէն (Miklos. 125.) ըստ ձայնական օրինաց կորսուած էր ու δայնաւորն, որ յետոյ գիտնականօրէն վերստին մուծուած է:

18. Սարմաւ. σάρμας (Մարկ. Ի, 4 = ξε-στος, Հին Ատ. եւ յետոց քով.) Տ եւ ն տառերու մէջ մտած ձայնաւորն svarabhakti մըն է, թերեւս նախնաբար, այնպէս որ առաջին եւ երկրորդ վանկերու δայնաւորն իրենց տեղը փոխած են, ինչպէս հակառակն պատահած էր սարմա բառին մէջ:

19. ՍՐԷԻԿ, սեռ. -բէրէ. *σύριγξ* (Գան. Գ, 5 եւն. Ամսվա Ե, 23. Թովմաս Մեծոփեցի, Գր. Նարեկ, Վարդան եւն.):

20. ՍՐԷԻԿ, -էրէր. (Վարք հարանց, Եղեշէ, Ոսկեբ.) *σφύρις*. Կայ նաեւ *էրէր* (Lag. § 2296.) սկզբան կրկնաբաղաձայնը պարզելով՝ ինչպէս նաեւ հետեւեալ բառերուն մէջ՝ *սփառ* = *ψαλμός*, *սփառ* = *σχοῦρος* եւն., եւ բնիկ *սփառ* բառն *սփառ* ընդ:

21. ՏՄԷ (ճառընտ.) *τμή* (Ես. Ը, 1. Աթա- նաս.) *τμή* (Վարք հար., ճառընտ., Յովհ. Կաթ. եւն.) *τόμος* եւ *τομάριον*. *τόμοςին* երկրորդ ձայնաւորն ինկած է՝ ինչպէս *տմ* = *χόμης* բառին մէջ ալ *η* տառը: ՏՄԷ ընդ կայ նաեւ *տմար*:

22. ՓԷԼՆ. *φελόνης* (Բ ՏԻՄ. Գ, 13, Վարք Հար. Ներս. Լամբ. եւն.) (Miklos. 87) որ դեռ ժողովրդեան լեզուին մէջ մնացած է քահանայից եւ կրօնաւորաց զգեստի մը նշանակութեամբ: Հոս *ε* տառին ի փոխուիլն՝ ինչպէս նաեւ նախընթաց բառին մէջ *ο* ի *ըլլալ* մեկնելու է *անշուշտ* անով որ նախնաբար յունական ձայնաւորքս երկար կը հնչուէին իբր *ϕ* եւ *θ*, որով յետոյ ծանօթ ձայնա- կան օրինաց ենթարկուեցան:

23. ՔԷՐԴ. (Եր. Լ, 8. Յովհ. Կաթ., Նոն- նոս, Փիլոն, Յովհ. Մանգակ.) *քեր* (Մովս. Խոր. Կայ տարբեր ընթերցումն՝ *քեր* և *քեր*) *χάρτης* (Miklos. 92.) Գր. Նարեկացւոյ *քեր* բնիկ զործա- ծելուն նկատմամբ բնորոշելու է հայերէն մասնկով *քեր* և *քեր* ուղղական մը, եւ այսպէս ուղղելու է Յովհ. Աղիմաքեայ թարգմանչին խօսքն *քեր* ի *քեր* (այլ ընթերց, ի *քեր*.) վասն զի չենք դտներ ուրիշ յունարէն բառ մը հայցականի ձեւով փոխուեալ:

2. Զարկ եւ որում:

1. Դէւր. (Յովհ. ԻԲ, 5. Յայտն. 2, 6. Գր. Նարեկ.) (Mikl. 84) *δηνάριος*.

Ծան. Ասոր հետ բառ իմաստին սերտ կապ ունեցող բառը = *δράχμη* պարսկերէնէ փոխառեալ է (ընդդէմ Lagardeի, St. § 665), ինչպէս ձայնական հանգամանքը կը ցուցնեն. յետոյ պիտի տեսնենք գիտնական յունանման ձեւ մը:

2. Լէր, սեռ. Լրեր. (Հին Ատ. Գր. Մագ. եւն. Անանիա Շիրակ. հրատ. Պատկ. 28, 12) *λίτρα*.

3. Սա(ե)ր. (Հին եւնոր Ատ., Եղիշէ) *στατήρ* (Lag. St. § 1955) (Mikl. 127.) Արած փոփոխութեան համար հմմտ. Գ, 20:

4. Տաւն. (Նախնական իմաստով կը գրառուի յետոյ քով, զոր օր. Անանիա Շիրակ. 29, 4. իսկ փոխաբերական իմաստով արդէն առ Յովհ. Մանգակ.) *τάλαντον*.

5. Մաւ. (Մատթ. Ե, 41. Վարք Հար., Մ. Խոր. Աշխ.) *μίλιον*. Յետնագոյն ձեւեր են *Ֆլ* (Միք. Ասոր.) եւ *Ֆլւ* (Վարք Հար.):

Է. Ազգաց անոռանք:

1. Աւրի, Աւրեւ. (Միջագետք) միայն յունարէն *Ἀσσύριος*էն կրնայ փոխառեալ ըլլալ. վասն զի միայն վերջնոյս գործածութիւնը կը համաձայնի հայոյն հետ: Արեւելոյ թէ Լաւրա (St. § 197) համեմատելով արամէական *ܐܪܘܪ* անուան հետ ակնարկել կ'ուզէ որ արամերէնէ փոխառեալ ըլլայ: Սակայն նաեւ ընդունելով իսկ որ Արամեացիք Ասորեստանեայց իշխանութեան ժամանակ այնպէս անուանած ըլլան իրենք զիրենք, (— որ չի կրնար ցուցուիլ եւ անհաւանական է, վասն զի անբնական իր ըլլար այն ատեն, որ այս անունն դարձեալ անգործածական եղած պիտի ըլլար ստուգիլ աւելի հնագոյն *ܐܪܘܪ* անուան ձեռքը, —)

տակայն ի դերեւ կ'ելլէ այս կարծիքն այնու որ փոխառեալ բառերու մէջ արամէական Ռ տառն սովորաբար Ր կը տառադարձուի: Յունարէն օօ կրկին տառերուն հայերէնին մէջ պարզապէս • ըլլալը շատ նմանեաց մէջ ալ կը տեսնուի: Իժուարութիւն յարուցանողն այն է միայն որ • կը գըտնենք յունական Ս տառին դիմաց: Սակայն որովհետեւ ապահովապէս կանուխ ժամանակաւ փոխառեալ է բառս (վան զի Հայք արդէն իսկ հելլենական ժամանակները միայն Տնքօ՛ւ անունը կը լսէին,) պէտք են Ս = Ս դնել, որ Ը տառին առջեւ կրնար օի նման հնչում մ'առած ըլլալ: Չենք կրնար ասոր հետ համեմատել ոչո՛ք եւն. (առ Մ. Խոր.), վան զի ձայնաւորի համաձայնութեան օրինաց համեմատ կազմուած են:

2. Հւււ, հւււ, հււււււ, Քωραῖος, հին եւ յաճախ: Յունարէն թ տառն հւ տառադարձուած կը ցուցնեն նաեւ հււււււ = ῥήτωρ, հւււ = ῥόγα, հււււււ = Ρεβέχχα (Հռովմ. Թ., 10.) Այն ատեն հ եւ • տառերուն մէջ՝ իբրեւ svarabhakti մտած է • ձայնաւոր:

Ը. Պաշտօնական քառեր:

1. Հւււււ, ῥήτωρ (Մ. Խոր., Ղազ. Փարպ., Թ. Արծր. եւն.):

2. Սւււււ. (Բուզանդ. 101. Վարդ Հար., Գր. Նարեկ.) σοφιστής. Իսկ ի ձայնաւորին օ փոփոխին st տառերուն առջեւ կը գտնենք նաեւ այս բառիս մէջ՝ հււււււււււււ = μαγιστριανός.

3. Փիւււււ. (Գրծ. Առաք. ԻԷ, 18. Եզնիկ եւ Թարգմանութիւնք.) φιλόσοφος. Երկրորդ ձայնաւորն համաձայնած է առաջնոյն:

Հետաքրքրական է ճշգիւ այս երեք բառերուն փոխառութիւնն՝ որ հելլենական քաղաքակրթութեան առանձնայատուկ պաշտամանց բառեր են:

Թ. Ընկերական կազմին թիկնը:

1. Պառնիկ եւ պառնիկ *πανδοχεῖον* (Lag. § 1808) (Ղուկ. Ժ, 34. Վարք Հար., Մեսրոպ Երեց, Ն. Լամբր. Եւն.):

2. Պառնիկ. (Ա կոր. Ե. 10. Ոսկեր., Եփ-րեմ.) *պառնիկ* (Մ. Խոր. 39, 24) *πορνιχός, πορνιχή* = *πόρνος, πόρνη*. Կ'երեւայ թէ Ժողովրդեան մէջ շատ գործածական եղած չէ բառս. վասն զի պատմագիրք Բաբելոն կը գործածեն, զոր թարգմանիչք եւ աստուածաբանք չէին գործածեր՝ անշուշտ խորշման համար:

3. Տոխոս. *τόχος* (Mikl. 132) (Մատթ. Իե, 17, Պղատոնի Մինովս) *տոխոս* (ժաշխառու իմաստով, Ղազ. Փարպ.) Երբ այս միեւնոյն բառը կը գործածուի նաեւ *τόχος* (ծնունդ) բառին տեղ (Ամովս. Թ, 11), պատճառն է պարզապէս թարգմանչին անփութութիւնն, որ չէր հասկըցած իւր առջեւն եղած բնագիրը:

Ժ. Բաւնակ:

1. Լէփէն. (Մարկ. Ե. 9, 15. Յովհ. Կաթ., Թովմ. Արծր. Եւն.) *λεφεών*.

2. Հոգի. (Թոշակ. Ղեւոնդ, Յովհ. Կաթ., Արիստ. Լատիւ. Եւն.) *ρόγα* (du Cange, II, 1302.)

3. Սորաքեւոր. (Մ. Խոր., Բուզանդ, 155 հրատ. Պատկ., Ճառնատ.) *στρατηλάτης*, եւ այսպէս պէտք է Բուզանդայ քով (էջ 168) ուղղել կարգաւ փոխանակ *սորաք* ընթերցման, զոր W կը ջանայ մեկնել *στράτιος*ով, որ գոյութիւն չունի:

4. Փառնիկ. (Ղազ. Փարպ., Սեբէոս՝ 39, 4 Եւն հրատ. Կ. Պալ., Գր. Նարեկ. Եւն.) *φάλαγξ* (Lag. St. § 2278.)

5. Փառն, սեռ. *φάρμακον*. (Եր. Իե, 12. Մ. Խոր. 219, 25. Ագաթ., Յովհ. Կաթ. Եւն.) *φάρμακον* (Lagarde, St. § 2305.)

ԺԱ. Տերութիւն:

1. Կայր. χαῖσαρ (Mikl. 81.) (Ա. Մակ. Ա, 1. Գ, 27. Մ. Խոր. 104, 19. Թովմ. Ածբ., Գր. Նարեկ. եւն.) Կայր-իւն (առ Ագաթ.): Ուղղականին մէջ ր տառէն յառաջ ձայնաւորն ինկած է՝ ինչպէս նաեւ ի տար = σταιγρ. Կայ նաեւ նորագոյն ձեւն Կայր (Մ. Խոր. 165, 13. Թովմ. եւն.)

2. Կաւ, χάμης. (Ագաթ., Մ. Խոր. 225, 12. Ղեւոնդ, Վարք Հար., եւն.) Երկրորդ ձայնաւորին կրած փոփոխութեան համար տես Գ, 21: Միեւնոյն բառն երկրորդ անգամ գ-ն ձեւով (Վահրամայ քով) փոխ առնուած է ռոմանական լեզուներէն:

3. Հէ-դ-դ-դ. (Ա. Մակ. ԺԵ, 11. Թովմ. Արծ. եւ ոյլք յետոյ) ὕπατος. Կայ նաեւ անիւնի-դ-դ-դ-դ ὑπὸ πᾶτος (Եւս. Քր., Ճառքնաւ.) բարդիչ երկու մասուէքն ալ գիտնականօրէն վերստին կազմելով:

4. Պարիւն. πατρίκιος. (Եւսեբ., Ղեւոնդ, Ստեփ. Ասողիկ.):

5. Սիւնիւ-դ-դ-դ. (Մ. Խոր., Վարք Հարանց, Եղիշէ եւն.) σύγχλητος. անշուշտ Ս տառին ի տառադարձուին յառաջ եկած է ձայնաւորները հաւասարցընելու ճգէն:

6. Սպար-դ-դ-դ. σπαθόριος (Սերէտ, հմմտ, Hübschmannի թարգմանութիւնը, էջ 21 ծան.. եւ Ճառքնաւ.):

7. Քար-դ-դ-դ-դ, χαρτουλάριος (Մ. Խոր. 147, 5 եւն. Թովմ. Կաթ.,) նորագոյն ձեւով՝ Խար-դ-դ-դ-դ (Միսիթ. Գօշ.):

8. Պաւ-դ-դ-դ. (Մ. Խոր. 191, 9. Ղաղ. Փարպ., Վարք Հարանց. եւն.) παλάτιον (Mikl. 119) «Թագաւորական ձանձ» նշանակութեամբ՝ Վարդա-նայ քով՝ տպ. Վեներտ. էջ 141, հմմտ. Ժան. 5:

ԺԲ. Եկեղեցի:

Եկեղեցի = ἐκκλησία հին եւ յաճախ: Եր-
կրորդ եւ տառն svarabhakti է. ց = σ ժողովրդական
ստուգաբանութեան մ'արդիւնք ըլլալու է:

Ա. Պաշտօններ:

1. Աբբա եւ արքայ ἀββᾶς (վարք Հար.):
2. Արեւելիւն. ἀρχιεπίσκοπος (Մ. Խոր.
228, 6 եւն. Յովհ. Կաթ. Ներս. Լամբր.) Աւելի
ժողովրդական է կէս-հայ եւելիւնացիներն, որ
Բուզանդայ քով արք- նախամասերին ալ առած է:
3. Արեւելիւն. ἀρχιδιάκονος (Բուզանդ,
հրատ. Պատկ. 118):
4. Արեւելիւն. (ἀρχιμανδριτης. կայ նաեւ
արշի-ձեւն՝ որուն մէջ շ = չ կը տեսնուի, ինչ-
պէս նաեւ շիւս = չափորոշ (Յայտն. 2, 8):
5. Եւելիւն. ἐπίσκοπος, հին եւ յաճախ:
6. Կաթ. Ներս. = καθολικός, որ նաեւ աշխար-
հաբարի մէջ մնացած է կաթ. Ներս. ձեւով: Երկու
բառերու ալ արմատը ն տառով ծովացած յոգնակի
կրնան առնուլ (Եպիսկոպոս-նէս: 7)
7. Կէրք, (Բուզ. տպ. վէնեա. էջ 70, Թովմ.
Արծր., Յովհ. Կաթ.) կէրքիւն (Կորին 5.) կէ-
րքիւն (Յովհ. Կաթ., Ն. Լամբր.) κλήρος, քղրիւն:
8. Մերմարմար, սեւ. լաթ, միտրոպոլի-
տիս. (Աղաթ., Յովհ. Կաթ.) Չէք կրնար յու-
նարէն օր տեղ = ձայնաւոր ունենալը տարա-
ձայնութեան ճգամբ մեկնել. մանաւանդ թէ՛ ինչ-
պէս շատ անգամ տեսանք, հայերէնը միտու-
թիւն մ'ունի յունական փոխառեալ բառերու մէջ
զերար յաջորդող վանկերու ձայնաւորներն իրարու
համաձայնեցնելու: Ուստի կը մնայ միայն ընդունիլ
որ բառս բարդուած նկատելով՝ հայերէնի մէջ բարդ
բառերուն առաջինն երկրորդին հետ կցող ձայնաւ-
որը մուծուած է: Այս բառն ալ թիւ 5 եւ 6 բա-

ներուն պէս յոգնակին կը կազմէ ն տառով արմատը ծոխացրնելով: Յայտնապէս այս բառերն՝ իբրեւ միենոյն դաղափարաց կարգին վերաբերեալ տնտեսակողութիւնք՝ նաեւ ըստ ձեւին իրարու վըս ազդած են:

9. Մանգն. ցանցառ՝ հայացած մանգն (վարք Հար., Ղեւնդ, Թովմ. Արծր., վարդան եւն.) լոսնաճան.

10. Պապ. παππας իբր տիտղոս Աղէքսանդրիայի Պատրիարքաց (վարք Հարանց) եւ Հռոմայ քահանայապետաց (անդ, եւ յետնաց քով.) վերջնոցս համար կայ նաեւ՝ պապապապ = πρωτοπαππας (Ազաթանդեղեայ կից տպուած Հռոմայ եւ Հայ եկեղեցեաց Պաշանց թղթին մէջ):

11. Պարբերք. πατριάρχης (Յովհ. Վաթ., Մխ. Այրիվ. եւն.): բ տառին հնչականութիւնն անցնելով անձայն թաւ տառին՝ վերջինս կորնցուցած է իւր թաւութիւնն, վասն զի հայերէնը հնչական թաւ տառ չունի: Միենոյն երեւոյթն՝ յետընդդէմ ազդող զօրութեամբ՝ կը ցուցնէ Գրեթե բառը = δροαχμή.

12. Պերեպա. եկեղեցական վերատեսուչ, կանոնաց թարգմանութեան եւ Մխ. Գօշի մէջ եպիսկոպոսաց եւ քորեպիսկոպոսաց հետ յիշատակուած: W կը մեկնէ περαιοδων բառով՝ որ գոյութիւն չունի. ուղիղն է περαιοδευτης (du Cange, I, 1153.) երկու ձայնաւորաց հանդիպումներէ չէ սենեցած է ձայնաւորին դուրս իյնալովն, ինչպէս նաեւ արեւելեան բառին մէջ: Թէ՛ ձայնաւորաց եւ թէ՛ բաղաձայնից կողմանէ առանց նմանութեան է ծեստ վանկին Գապ տառադարձուիլն, որ թերեւս աղաւաղեալ ըլլայ ժողովրդական ստուգաբանութեամբ մը: Ըստ Մխթարայ այս աստիճանն իւր ժամանակ Գապ կը յարջարէր (որ այժմ է Գապ. — այսպէս պէտք է տրահել, սուտի վէն. Բառագրաց Ա, 514 յիշած է Գապ.՝ ձեւը ջնջել):

Այս բառն կ'երեւայ թէ առաջնէն սղած է, բայց դժուարաւ ուղիղ հասած է մեզի: Ջախջախեան կը մեկնէ քառ բառն՝ ministro de preti կամ subdiacono, սակայն վէն. Բառագրոց մէջ վկայութեան բերուած խօսքին մէջ յայտնապէս տուելի բարձրագոյն եկեղեցական աստիճանի վրայ է խօսքը. իսկ թէ ուրիշ տեղ մ'ալ աչքին առջեւն ունէր Ջախջախեան՝ տարակուսական է:

13. Սիւնիքոս. σύννοδος (Բուդ. 191, 1 հրտ. Պատկ., Գր. Նարեկ. եւն.):

14. Քրեդէնտոս. χωρεπίσκοπος (Ջէնսք, Եղեղէ, Կանոն):

15. Փիլոսոփոս. φιλόσοφος. ԺԲ դարէն ետքն՝ եկեղեցական երգչի իմաստով:

Բ. Եկեղ. կազմութիւն:

1. Թեմ. θέμα. (ԺԲ դարէն):

2. Լաւր. λαῦρα (Վանք. Վարք Հարանց):

Գ. Պաշտաման կազմանքներ:

1. Աղբաւ. (Ոսկեբ., Եղեղէ, Սարգիս եւն.) աղբաւ (Վարք Հար.), աղբաւ (Մաշտոց), աղբաւ (Վարք Հար.) աղբաւ (Ճառքնոս.) ἀναβολον. Բառիս այլեւայլ ձեւերը կը ցուցնեն երկու նայ տառերուն համաձայնումն եւ դարձեալ տարաձայնումն, նաեւ. ձայնաւորին ծանօթ համաձայնումն: Վերջին ձեւին մէջ a ձայնաւորին կը ճատման հետ համեմատելու է աւան = ἀόραβων.

2. Աթաւ եւ աթաւ. ἄμβων (Վարք Հար. եւն.) հոս ալ -աւ եւ -իւն իրարու հետ կը փոխանակուին, թէ եւ առաջինն -ωνէ ծագած է:

3. Կաւթ. χολόβιον (Եղեղէ, Վարք Հար.):

4. Պերշ (Յայամ.), պերշ (Վարդան) περιζώστρα (Իբրեւ մասունք Ս. Հռիփսիմէի): Ըստ ձայնական հանգամանաց պէտք է որ այս բառը շատ կանուխ փոխառեալ ըլլայ քան այն ժամանակն՝ երբ գրութեանց մէջ կը հանդիպինք անոր:

Դ. Տօմեր:

1. Կէր-իւ եւ Կէ-ր-իւ. *χουριαχή* (ՂԵԼՈՒԳ, 103 էւն.). *υ* = *ϛ* *k* տառէն ետքը կը գտնենք այլուր ալ յաճախ, համո. օրինակի համար՝ Կէր-իւ = *χουριχόν*, Կէ- = *χύριος* էւն:

2. Ուր-իւ-իւ. (ՍԵՔԷՈՍ, տպ. Կ.Պ. 77 էւն.) = *εὐλογημένη*: Միտ դնելու է առաջին երեք ձայնաւորներուն համաձայնման եւ հայկական վերջաւորութեան: Ղ-ի-ւ-իւ-ն ձեւին մէջ սկզբան ձայնաւորը կը ծառուած է, ինչպէս նաեւ օրինակի համար զաւր-իւ-ն բառին մէջ:

3. Պէն-իւ-իւ-իւ. (Ա. Կոր. ԻԸ, 8. Գործք, Ժ, 12. Վարք Հար., Գր. Նարեկ. էւն.) *ցանցառ՝* Կէն-իւ-իւ-իւ-իւ. *πεντηχοστή*: Այն որ = կը գտնենք փի. յի, պէտք է անշուշտ այնպէս գատել՝ ինչպէս յետ-իւ-իւ-իւ բառին մէջ:

Ե. Մասնեկարոյթ իւն:

1. Կ-իւ-իւ-իւ-իւ. (Ագաթ. էւն.) *ցանցառ՝* Կ-իւ-իւ-իւ-իւ (Եւս. Եկղ. Պոմ., Աթանաս, Տօնական.) *καθολική* (այսինքն՝ *ἐπιστολή*, թուղթ):

2. Կ-իւ-իւ. (Գաղատ. Ժ, 13, Գր. Նարեկ.) *κλών*.

3. Ս-իւ-իւ. (Բուգ. 184, 8. Հրտ. Պատկ., Եղիշէ էւն.) *ψαλμός*. Սկզբնական կրկնաբաղաձայնը լուծուած պարզուած է՝ ինչպէս նաեւ յետ-իւ-իւ-իւ = *στατήρ* եւ Կ-իւ-իւ-իւ = *σφυρίς*: Ներս. Լամբ. կը գործածէ լիակատար ձեւը՝ *ψαλմός*:

4. Մ-իւ-իւ-իւ-իւ-իւ. (Մաղաքիա Աբեղայ.) ուղղելու է անշուշտ՝ *մարտիրոս* մարտրոլօցիւն.

Զ. Աստուածաբանութիւն:

1. Գէն-իւ. *γέννα* (Ղաղ. Փարպ., Արիստ. Լաստիվ. էւն) եւ բաղմամբիւ ածանցմունք. (Miklos. 89.)

2. Կ-Լ-Դ-Դ-Դ. χαθαρὸς. (Նովատեանց անուանակոչութիւնն. Եւս. Եկղ. պատմ., Սեբերիանոս, Ոսկեբ., Թէոդ. Բոթենաւոր:)

3. ՀԵԼԵՆԻՆ. ἑθνος = ἔλλην, (օրինակի համար՝ Յովհ. Է, 35. Եղնիկ, 9, 21 եւն:) Մակաբոյժն տառին համար հմմտ. հալ-է = ἀλόγ. ուի առջեւ եղած = svarabhakti է. հմմտ. Hübschmann, ZDMG, XLVI, p. 242.

4. ՀԵՐԵՒԷԼԻՄ, αἰρεσιῶται (Եւսեբ. Եկղ. Պատմ., Ոսկեբ. եւ այլ թարգմ., Սարգիս, Ճառքներ:)

5. ՀԵՐԵՒԷԼԻՄ. (Յովհ. Մանդ., Միս. Գօշ եւն.) αἰρετικὸς.

6. ՄԵՐԵԼԻՄ. μαρτυς. (Ագաթ., Վարդ Հար. եւն:)

7. ՄԵՐԵՆԻՄ. μαρτύριον (Ագաթ. եւն:) Ս տառին ուի տառադարձուելուն վրայ՝ տես Ա, 2: Առաջին ք տառն կորսուած է տարածայնութեամբ: Պէտք չէ դարձնուլ որ այս բառը նախնութեան շատ աւելի ձուլուած է բնիկ հայ լեզուատարրի մէջ. վասն զի վկայարանք ի հարկէ աւելի ժողովրդականութիւն ունէին:

8. ՈՐԵԼԻՄԻՄ, ὀρθόδοξος. (Բուզ., Սեբեր:)

Երկրորդ խմբին անձուկ մտքը օտար բաներուն՝ կարգէն են այն ամէն մասունքն հայերէն բառադրոյց, որոնք գեա եւս իբր բոլորովին օտար կը նկատուին, եւ միայն որոշ ոճաբանական վախճաններու կը գործածուին: Ըստ այսմ իրենց գործածութեան շրջանը շատ աւելի անձուկ է, եւ սահմանափակուած այն մատենադրաց վրայ՝ որոնք լիովին ըստ յայն օրինակաց կը գործէին, ուստի յատկապէս աստուածաբանից: Ի հարկէ հաս պէտք է ի մասնաւորի յիշատակել թէ հայ գիտնականք միշտ ջանացած են՝ յունական գիտութեան յատկաբանութիւնքն (terminologie) ըստ կարելւոյն բառ առ բառ իրենց լեզուին անցընելու: Ասով

երեւան ելած են կարգ մը նորակերտ բառեր, որոնք մասամբ անհասկանալի կը մնան առանց յունական սկզբնականաց տեղեկութեան, ուստի առիթ տրւած են նոյն իսկ իրենց Հայոց՝ անոնց վրայ բառագիտական երկեր յօրինելու. (Հմմտ. Karamiantz, Verzeichniss der arm. Hdscr. in Berlin, p. 62, nr. 79, III.) Եւ որովհետեւ այս բառերն նշանակութեանց կողմանէ այլեւայլ կարգերու կը վերաբերին, իսկ ըստ նիւթոյ ամենեւին կարելորութիւն մը չունին, ուստի զստորէ այստեղ միայն այբուբենական կարգաւ կը դնենք:

Ափն, ἀφών (Մ. Խոր. 159, 9. Եւս. Քր.), Սիրիանոս՝ որուն Բրիտանիայէն ըսելը թերեւս լիկ հետեւողութիւն ըլլայ Մովսիսի Բրիտանիայէն առութեան: — Արեւոյ, ἀρῆρα (Սուտ-Կալ. Եւս. Եւս. Մ. Խոր. 262, 4. Վարդ Հար.): — Արեւ, ἀλφαβήτα (Յովհ. Մանգակ., Կոր., Ոսկեր.): — Արեւ, ἀκάτιον (Գր. Նարեկ.): — Արեւիկ, ἀγαριχόν (Մխ. Բժ.): — Արեւիկ, ἀντίληψις համանուն է Վիշնուի (Քրիստոս) (Ներս. Լամբ.): — Արեւիկ, ἀνθέμιον (Սոս. Բնդ., Ճառքնաւ., Տօնական.): — Արեւիկ, ἄνισον (Բժշկ. Mikl. 74.) — Արեւիկ, ἀστρολάβον (Մ. Խոր. Աշխ.): — Արեւիկ, ἄργυρον (գրամի տեսակ մը, Անանիա՝ 33, 18. Տօնական.): — Արեւ, Իբր քերականական բառ՝ ἄρδρον (Եղիշկ, 261, 19. Սարգիս): — Արեւիկ, ἐφημερίνος (Մխ. Բժշկ.):

Բարբարոս, βάρβαρος (Մ. Խոր., Կոր., Ճառքնաւ.): — Բարբարոս, βάρβιτος (Մատթ. Ուս. Զ.): Նորանշան է ի ձայնաւորին ու տառադարձուիլն, եթէ միայն աղաւաղութիւն չէ: — Բարբարոս, βόνασος (ջլաւայրի) (Մ. Խոր. Աշխ., Վարդան, Մեկն. Ծննդ. Եւ Եղիշ): Միտ դրուի ձայնաւորաց համաձայնման: — Բարբարիտ (Մ. Խոր. 34, 6, ուր ըստ W հին տպագրութիւն մը Բարբարիտն կ'ընթերցուի ինչպէս է մեր ունեցած հրատարակու-

Թիւնը՝ էջ 256, 3. Գր. Մագ. (անշուշտ Մ. Խո-
րենացիէն) lascivo իմաստով, զոր W իրաւամբ
βόρβοροςի հետ կը նոյնացընէ: Ա'երեւոյ թէ Մով-
սէս է սյապէս ածանցողը: — Բրաբէօն.
(Mikl. 120) (Յովհ. Աթղ., Ներս. Շնորհ. եւն.):

Գնդէլ. γογγύλη (Վարդան՝ Մեկն. ծնն.):
Ել = սլ վերջաւորութեան հմմտ. Գ. 4: — Գր-
մարդէն, γραμματικὸς (Եւեբ. Բր. եւ այլ հին
Թարգմանիչք, Գր. Մագ.): Հետաքրքրական է
աւելորդ ք տառն՝ որ ամէն կոչմանց մէջ կը գտնուի,
որ եւ անշուշտ սխալ լսելու արդիւնք կրնայ բլլալ:

Դելֆին (Եղնիկ, 103, 21) Դիֆին (Գր. Մագ.)
δελφίν ((Mikl. 84.) — Դիւալֆին, δίαλογος, տիտ-
ղոս Ս. Գրիգորի մէկ գործոյն. (Յայտնաւորք:) —
Դիւֆին, διάκονος, զոր կը մեկնէ Ն. Լամբ. Իբր
օտար բառ: — Դիֆրֆայ, διδραχμὸν (Եղր, Բ,
65. Նառուժ, Ե, 15. Եւս. Բր., Անանիա, 33, 16):
— Դիֆինիս, յունական կազմութիւն ծիւղէ բառին,
(Մ. Խոր., Պէտք. Դիոնեսիոս Թրակ. հրտ. Ջր-
պետ. Mémoires de la société royale des anti-
quaires II, 68, 3.) — Դիֆին, δῆμος (Յովհ. Ոսկ,
Ի Յովհ. Բ, 13. Մխիթ. Գօշ:) — Դիֆինիս՝
բաղնիքի մը անուն (Անանիա, 7, 8 եւն.) զոր Պատ-
կանեան իրաւամբ, δημόσιον կը մեկնէ: — Դիֆ-
ին, δηρίων, դրֆինֆ, δηριονάριον (Գր. Մագ.
Mikl. 84.) Յոգնակին՝ դրֆինֆին (աղաւաղեալ՝
դրֆինֆին) կոյ Բարսղի վեցօրէից մէջ: Նուաղա-
կանն՝ դրֆինֆին (Մ. Խոր. 130, 13) արդէն
կանուի ժամանակաւ աղաւաղած եղած է դրֆին-
ֆին. վասն զի վերջին ձեւս արդէն Գր. Մագիս-
տրոս կը գործածէ՝ Մ. Խորենացոյ նմանած մէկ
տեղւոյն մէջ: Պղատոնի Տիմէոսի, (էջ 26 Օ) հոյ-
երէն Թարգմանութեան մէջ յունարէն ἔρχαυμα
բառին համապատասխանող դրֆինֆին բառը,
զոր W ասոր հետ նոյն կը համեմատէ, յայտնա-
պէս շատ աղաւաղած է:

Եթէր, ածնոր (Պղատ. Ի Տիմէոս, Արիստոտել՝
Յաղագս Աշխարհի եւն. Գր. Նարեկ., Սարգիս.)
— Եւթիտ-իւն, Եւթիտ-ն, ἑλκτρον, (բաց Ի Պղա-
տոնի Տիմէի՝ էջ 800 եւն թարգմանութենէն՝
կը գտնուի միայն Գր. Նարեկացւոյ քով.) — Եւթ-
իւն-իւն (միայն «բորոտութիւն» բառին հետ
կից գործածուած) = ἐλεφαντίασις (Մ. Խոր.
165, 28. Վարդ Սեդր.) — Եւթիտ-իւն, ἐκκλη-
σιαστικός (Մ. Խոր. 255, 11.) — Եւթիտ-իւն, ἐλλέ-
βορος (Բարսղի վեց., Վարդ., Բժշկ.) — Եւթիտ-
իւն, ἐγχώρεια (միայն Բուզանդ. Գ, 4.) — Եւթիտ-իւն,
ἐπιμανίχιον (միայն՝ Ներս. Լամբր.) — Եւթիտ-իւն,
ἐχενγίς (Բարսղի վեցոր., Յովհ. Վանական.)

Զմեթեւն + ր = σμυρίτης λίθος (Յովհ.
Վան.) Զմեթեւն բառին նմանողութեամբն է որ ն
տառը մուծուած է:

Թեւեւ եւ Թեւի (բաց Ի Գաղիանոսի թարգ-
մանութենէն կը գտնուի միայն բժշկարանաց եւ
Յայտմաւորքի մէջ) πτελέα բառէն, որ Պարզի ձեւ-
ով կը գտնուի նաեւ «Երկրավաստակ» գրոց մէջ.
Նորանշան կը մնայ ի տառն, թէեւ առանց նման
օրինակաց չէի սկզբան կրկին բաղաձայնից պարզուի-
լը: Երկրորդ ձեւին մէջ ձայնաւորին կորսուելուն
նկատմամբ համո. Պարզիւն (Մ. Խոր.) Bugge (KZ,
XXXII, p. 14) Թեւի բառը բնիկ հայերէն կ'ուզէ
համարիլ, որ սակայն խնդրական է՝ նկատելով այն
տեղերն, ուր այս բառը գործածուած է: — Թեւ-
եւ, Թերմոն (միայն Ճառ.) — Թեւ-իւն (Բուզ-
նա. Պատկ. 183, 15. Գր. Նարեկ., Վարդան,
Կանոն.) կը յիշուի նաեւ Թեւ(ի)ի (առանց տեղ
մի վկայութիւն կոչելու) Թորաչոյ (Mikl. 83,
Ձայնաւորին նկատմամբ համո. Գ. 4:

Իւն, իրիս (ծիածան). (Անանիա, Գր. Նա-
րեկ.) Հնագոյն ձեւ մը մակաբոյժ և տառով՝ Էր
(Եզեկ. ԻԳ, 6 եւ ԻԵ, 24) եւ մասնկամբ Էրիկ

(անդ. Լ, 24:) — Ի-դ-դ-ի-ն, ὑποδαχονος կիսասարկաւագ. (Ն. Լամբր.:)

Լ-ի-ն (Արիստ. Լաստ.) և-ն (Վարք Հար.), և-ն. (Սուտ-իւլ.) λειάνη. — Լ-դ-դ-ը, λαμπτήρ (Մ. Խոր. Պէտք. Գր. Նարեկ.): — Լէթ, λειθός (Իբր. չափ) (Պիտառութիւնք): — Լէթն (Բժշկ. երկրաւ.) λιμόνιον (du Cange, I 815. Mikl. 106. Hehn, III 390.) — Լէթիւն, (Զենոք Գ.) և-թիւն (Վարդան՝ Մեկն. Եղեց. Ես. Նշեցի՝ Մեկն. Եղ.) λειγούριον. Առաջին ձեւին մէջ ձայնաւորք համա- ձայնած են, վերջնայն մէջ օս կորսուած է, եւ չէ անշուշտ առաջնայն լոկ տառափոխութիւնք: Տօնա- թեանն մէջ կան ասոնցմէ դուրս շէնթիւն, ղէթիւն ձեւերը. բայց ի հարկէ այս մանրամասնութեանց վրայ վստահիլ չենք կրնար:

Կ-դ-ն-դ, καλάνθαι (Ճառքնս.) — Կ-դ-ն- լայ, Կ-դ-ն-լայ, Կ-դ-ն-լէն, Կ-դ-ն-լէն, καπηλεία, καπη- λιον (Գր. Մաշկեւոր, Մխ. Գօշ, Վարք Հարանց.) Կ-դ-ն-լայ (Ոսկեք.): — Կ-դ-ն-լէ, καρχίνος (Փիլոն, Արիստոտէլ, Գրիգոր Մեկն. Ես., Տօնական.) կոյ նաեւ Կ-դ-ն-լէն՝ նախնական նշանակութեամբ (Բարս- ղի վեցօրեայ, եւ Գր. Նիւսացի. Իբրեւ հիւանդու- թեան մ'անուն՝ Ներս. Լամբր., Յայտմ.): — Կ-ն- Դ-դ (Յովհ. Դամասկ.) և-ն-դ (Յայտմ.) χιδάρις, Է = ւ, որուն վրայ համա. յաջորդք: — Կ-ն-դ-ը, χιδάρα (Յայտմ. Կիլիկ.): — Կ-ն-դ-ն-դ, χεντο- νάριον (Վարք Հարանց): — Կ-ն-դ-ն (Նաննոս), Կ-ն- Դ (Տօնակ.) χεστός. — Կ-ն-դ-ն, χέρμα (անդ.): — Կ-ն-թիւն, χυβειχόν (Ես. Նշեցի, Վարդան՝ Աշխ.) — Կ-ն-թ-ն-թ, χινάβαρις (Մ. Խոր. Աշխ. 597, 8:) — Կ-ն-թ-ն-ն, χινάμωμον (Եղք, Լ, 23 եւ Վար- դանայ Մեկն. այս տեղւոյ. Երգ երգոց՝ Գ, 14. Երեմ. Ը, 20:) — Կ-ն-դ-ն-թիւն, χυπάρισσος (Մ. Խոր. Թուղթ առ Սահակ Արծր., Յովհ. Կիլիկ., Սար- գիս եւն.): — Կ-ն- խորիւս (Ներս. Շնորհ., Մատթ. Ուռհայեցի, Վարդան.) և-ն (Ճառքնախորք): —

վիւրն, *χίτρον* (Ագաթ., Mikl. 82:) — *վիւ*
(Վարդան, Միք. ասորի, Ոսկեփոր, Մխիթ. Ապա-
րանցի), *կլիւ* (Մ. Խոր. 32, 11 եւն) *κλίμα*. —
վիւրդեւ (Մ. Խոր. Աշխ. 615, 18) եւ *կիւրդեւ*
(անդ, 598, 11, ուր 1865ին հրատարակութիւնն
անձաճ գիտնականութեամբ մը *կիւրդեւ* կը գրե-
ւաւեր, Քր., իսկ՝ Փիլոն, Ներս. Ամբր. — Դիւն.)
կիւրդեւ (Յայսմ., Վարդ Հարանց), ուր է = *ε*
կը գտնենք ղ տառին առջեւ՝ *կնշպէս նաեւ Նեւ*
= *Νεῖλος* (Մ. Խոր. Աշխ.) = *χροκόδειλος*. — *վի*
(որ կը ձեկնուի «պատկեր») = *εἰχών* (Ոսկեփորիկ)
վիւրաւ, *κοντάχιον* (du Gange, I, 705) (Յայսմ.,
Շիրակեցի, Տօնական:) — *վիւն*, *κώνειον* (Եւս.
Քր., Մեսրոպ Երեց, Ոսկեբ., Բարսղէ Վեցօրեայ:) —
վիւն (ս.), *οἰχόνομος* (Վարդ Հար.), Ստեփ. Օռ-
պէւեան ունի բոլորովին նոր ձեւով՝ *եփուն*: Սկզբ-
բան ձայնաւորին կորուստը կը գտնենք նաեւ ի *վ*
= *εἰχών*, *բիւ* = *Εὐρώπη* (Գր. Նարեկ.) *բեւ*
= *ἀβράβων*, *պարս* = *ἰπποδρομία*. — *վիւեւ*
(նաեւ լ տառով՝ *Նանու*.) *վիւեւ* (Վարդան Մեկն.
Եղից) *χορχύλη*. է տառին *ս* տառին տեղ գրուե-
լուն հմմտ. Գ, 4:

Հիւ եւ *հիւ* (Վեց, Փիլոն, Եղնիկ, Ագաթ.,
Գր. Նարեկ. Վարդան.) *ὅλη*, զոր *ῥήσιος* ի (արեգակն)
հետ շփութած է Գրիգորի Աստուածաբանի թարգ-
մանիչը: — *Հիւ* = *εἰλος* (Վարդան՝ Մեկն.
Եղից.) ղ տառին առջեւ է տառերուն = *ε* ըլլա-
լուն հմմտ. *փիւ* = *փիւ*: — *Հիւ* = *ὅλη*. *ὅλη* (Մ. Խոր. 119, ուր Մխիթարեանց ձեռագիրն, *կնշ-*
պէս նաեւ այն ձեռագիրն՝ զոր համեմատած է Mart
Зап. вост. отдѣл. имп. русск. археол. общества,
Tom. VI, 214) ձայնաւորները հաւասարեցընելով՝
հիւ կը գրեն. նաեւ նանայ կը գործածէ այս
բառը:

Միւրդեւ, *μαγίστρος* (Ներս. Շնորհ., Վարդ
Հարանց:) — *Միւր* *μάκκελον* (Եղնիկ, 284,

19 յենլով Ա. Կոր. Ժ, 25 խօսքին՝ τὸ ἐν μαχέλλῳ
 πωλούμενον, ուր սակայն հայ թարգմանութիւնը
 «ի սպանդանոցի» ունի: — Մէլէթի, μελωδία
 (Պարգ.) Չայնաւորները համաձայնած են՝ Խնչպէս
 նաեւ ի Դե-ետի = μεσφδία. — Մե-ռն (Գիտնես.
 Արիստ., Գր. Նարեկ., Վարդ Հար.) Դե-ռն (Յովհ.
 Իմաստասէր) μύρον. — Մե-ետի, (Յովհ. Իմաստ.,
 Ժամագիրք, Տօնական) ոչ թէ μεσίτηςէն՝ Խնչպէս
 Վ Կընդունի, այլ μεσφδίαէն, հմմտ. Դե-ետի: —
 Մե-ռն, μετάλλα. (Մ. Խոր. 174, 23; 220, 10
 եւ Սարգ., Գր. Նարեկ., Անանիա:) — Մե-ռն
 (Վարդ Հար.) Դե-ռն (Խ.), Դե-ռն (Բժշկ.) μολόγγ.
 այն որ շ = չ կը տեսնենք՝ հմմտ. Bugge, KZ,
 XXXII, p. 41. — Մե-ռն, μῶρος (Սիրարք, Ը, 20.
 Մատթ. Ե. 22. ԻԳ, 12. Կոչ. Ընծ. Ոսկեբ., Հա-
 մամ., Մե-ռն. Գորշ, Յովհ. Երզնկ.) ունի նաեւ
 բազմաթիւ ածացմունք, օրինակի համար՝ Դե-ռն-
 ին (Եզնիկ):

Յե-թիւն (Սուտ-Կալիստ.) եւ հայերէն վեր-
 ճաւորութեամբ՝ յե-թիւն (Վարդան), յե-թիւ (Ժմեկ.
 Անանիայի), ὁβελισχος. Նորանշան է սկիզբն յ տա-
 ուի մը կցուիլն՝ անշուշտ եբրայեցերէնէ փոխառեալ
 յե-թիւն բառին նմանողութեամբ, որ սակայն բո-
 լորովին ուրիշ նշանակութիւն ունի:

Նե-թիւն, նե-թիւն, νιτρον (Գիրք Վաստա-
 կոց, Բժշկ.):

Շե-ր, σάρος (Եւսեբ. Քր., Մ. Խոր. 8, 28
 եւն.): Նորանշան է շ = σ համեմատութիւնը:
 Իրական պատճառներու համար անհնար է մտա-
 ծել թէ այս բառն ուղղակի ասորեստանեայ šar
 բառէն փոխառեալ ըլլայ: Թերեւս շ տառն լրիկ
 գիտնական աղաւաղութեան արդիւնք ըլլայ: Վան
 զի ծանօթ էր շե-թ = σάββατον, Շե-թե-թ =
 Σεβίραμ (հմմտ. Hoffmann, Auszüge, n. 1162)
 բառերէն որ սեմական § տառն յունարէն σ կը տա-
 ուղարձուի, անոր համար ժի տեղ շ գրուած է

այնպիսի բառի մը մէջ՝ որուն սեմական ծագումն ունենալը ծանօթ էր:

Աղփայտ (Եւս. Քր.) աղփայտ (Աղաթ.) աղփայտ (Կիւրեղ, Կոչ. Բնծ.) ὀλυμπιάς. — Աղփայտ (Բարսեղ Վեց., Տաղար.) հայացեալ՝ աղփայտ (Պղատ. Տիմէոս) ὄστρον. — Աղփայտ (Վարդէան ալ կը կարդանք, Գր. Նարեկ.) կայ նաեւ աղփայտ (Վարդէան) ὀρχία. Եւ տառերէն յառաջ « ձայնաւորին » փոխուիլը կը գտնուի նաեւ ի « աղփայտ » = σπύγγος. Երկրորդ ձեւն ուղղակի միջին լատիներէնէն է, ուստի յետոյ մտած հայերէնին մէջ: Վեւ. Բառագրոց մէջ Վարդէանցէն ի վկայութիւն բերուած խօսքը յետսամուտ լատինացագրութեան մը տպաւորութիւնը կ'ընէ:

Աղփայտ (Վարդէան Գր. Աստուածաբանի, Միսայէլ, Ճառքնա.) παραβάτης, վերագործ Թուրքիանու Ուրացալի: — Աղփայտ (Սուտ-Կալլ.) գեղեւ՝ խնդրական ծագումով՝ աղփայտ, πέννη (Ղեւնդ.) — Աղփայտ, գեղեւ, πέννη (Գր. Նիւս., Փիլոն, Բարսեղ, Վարդան.) կայ նաեւ բարդութիւնը՝ աղփայտ = πιννοτήτης կամ πιννοφύλαξ (անդ:) — Աղփայտ, πυρεῖον (Ճառքնա., Յայտմ.) — Աղփայտ, πλατάνος (Յայտմ.) — Պոպոպոպ, ἐπιποδορμία (Մատթ. Ուռհ., WZKM, V, 68.) իսկ զ ձայնաւորին կրտսեան համար համար. հանձն, (Mikl. 93.) — Աղփայտ (Վարդէան), աղփայտ (Եփր.) աղփայտ (Յովհ. Կթղ.) աղփայտ (Եւս. Քր.) ποιητής, ποιητικός կամ ասոնց գաւառական ձեւերն՝ ձայնաւորն կրտսեանը: Ասով երկու ձայնաւորաց հանդիպելուն՝ առջեւն առնուած է « տառը մէջ խօթելով. (համար. հանձն.) այն ատեն « բաղաձայնն » = յ հնչումն կ'առնուել կը գրուի: — Աղփայտ, προίξ (Միս. Գոշ, որ նաեւ աղփայտ բառը յօրինած է, Մաշտոց, Մատթ. Ուռհ.) — Աղփայտ, πρωτοστράτωρ (միայն

Հռոմկայի ժողովոյն արձանագրութեանց մէջ՝ ԺԲ գրաբնէ) — «Πρωτοφροντιστής» անգամ մը գործածուած իբրեւ պատուոյ վերագիր եկեղեցականի՝ յիշատակարանի մը մէջ ուշ ժամանակներէն, ինչպէս արդէն տառագրարձութիւնը կը ցուցնէ։ — «Πρόσχωμεν (խտարով. Մեկն. Պտրդի, Կիրակոս Գահնձ.) — «Ρωμά», πρῶξις (այսինքն՝ ἀποστολῶν, Առաքելոց)։ (Ոսկեբ. մեկն. Յովհ. Բ. 42. Յովհ. Իմաստ., Սարգիս, Ճառքոն. Ոսկեփորիկ) — «Ρωμαίον», πρῶ-κτωσ, զորիբրեւ օտար բառ կը մէկնէ Վարդան Սարգիսաց Մեկնութեան մէջ — «Ρωμαί», եւ՝ ինչպէս կ'աւանդուի նաեւ՝ «Ρωμῆς», პროόστιον (Սոկրատ, Ճառքոն.)։

Ռեւիւն, թղտնդ. (Ծնն. ԼԷ, 25. ԽԳ, 11
Եղեկ. ԻԷ, 17. Երեմ. ԽԶ, 11. Զքր. ԿԹԴ.,
Գր. Մաթ., Գր. Նարեկ., Ներսէս Շնորհ.):

Ս-ի-ն-ի, *σαχμωνία* (Բարսեղ, Վարդան, Միս. Գօշ, Գրիգ. Վաստ.) — Ս-ի-ր-ր (միայն հո-
րիւն) *σάκρα* (Lagarde, St. § 1933) — Սաղ-ման-դ-ր
(Հոննոս, Մ. Խոր. Աշխ., Վարդան, Բարսեղ մեկին
Մարկ., Յովհ. Վանակ., Ներսէս Լամբր.) *σαλα-
μάνδρος*, — Ս-ա-ր-ա-ղ. (Ոսկեր., Մեսր. Երէջ)
ժողովրդական ստուգաբանութեամբ կցելով նաեւ
դէր բառը՝ ա-ր-ա-ղ-դ (Բուրջ. տպ. Վենետ. 67,
13.) *σατράπης*. Լակարտի հետ (St. § 1956) ըն-
դունիլ թէ շահ-դ-դ բառն աղգեցուցիւն մ'ըրած
ըլլայ ա-ր-ա-ղ-դ բառն յօրինելու՝ աւելորդ է, մա-
նաւանդ որ անոր նշանակութիւնն ալ (ընդհանուրն
«կառավարիչ») այնչափ բորոյրովէն տպահով չէ։ —
Սեթ-ա-ր-ա-ղ եւ Նեթ-ա-ր-ա-ղ = *σεβαντός* եւ *σεβαστή*
(Եւս. քր., Ժմիկ. Անանիայի) — Սեթ- (Տաղա-
րան) Նեթ- (Վարդ Դիոնես., Մամբ. Ուռհ., Յայրմ.
Վերջինս միշտ «ի բառին հետ կցուելով» քահա-
նայապետական աթոռը նշանակելու համար) =
σέλλιον (du Cange, II, 1350.) — Սեմ-դ-ր = *ση-*

μειογραφός բարդութեան երկրորդ կեսը հայ-
երէնի թարգմանելով (Եւս. Եկղ. պամ.) - Եփու-
σμημεῖριος (Բուզ.) — Սեփեւ, συγγέλλος
(Մատթ. Ուս.) — Սեփեւ, հայկական վեր-
ջաւորութեամբ, σήπια (Լատի.) — Սեփեւ
(Մ. Խոր., Գր. Կարեկ.) σίγνον (du Cange, II,
1365.) — Սիլ. σίχλος (Թեք, Գ, 5. Ղեւս.
ԻԷ, 3. Անանիա 28, 4. Բարսի. մեկն. Մարգ.) —
Սեփեւ, σίλιννος (Վարդ Հարանց) — Սեփեւ,
σεμίδαλις (Ջ. քր. Ծործորեցի, Դամասկ. մեկն.
Ելից) վերջաւորութեան համար հմնւ. իշխեալ
= κεραμῖς. — Սեփ, σεῖρα (Վարդ Հար., Ու-
կեփոր.) — Սեփ(ւ)փփ (Մ. Խոր., Կարեւն,
Գր. Արշարունի, Գր. Կարեկ. եւն.) = συλλαβή.
— Սեփեւ, συνεχῶς, հայերէն մանկաւ.
(Գր. Մաք.) — Սեփ, (Ն. Լամբր., Վարդ Հար.,
Կիլիկ. Մաշտ.) σινδών. ըստ ճայնական օրինաց
կրտսած է ի ճայնաւորը: — Սեփեւ, σπουδεῖοι
(ձգնութեան մէջ եռանդուն) (Մ. Խոր. 240, 7 վ.
270, 11 վ., Մի. Գօշ.) — Սեփեւ, (Եւս. Բր.,
Սարգիս, Պապանի Միսնիս.) սեփ (Ճառ., Գր.
Մաք.) στάδιον. — Սեփեւ (Մ. Խոր. 602, 2)
որմէ սեփեւից, στόραξ. — Սեփ (Ոսկեբ.) =
στοιχεῖον (Կերս. Լամբր. Վարդան) στίχος, որմէ
սեփեւից (Կոչ. Ընծ.) — Սեփեւից սեփեւից
στολογία (Մ. Բերթոյ, Ճառքնաւ.) — Սեփեւ,
(Գրծ. ԺԷ, 18, պոփնքն «Սեփեւից» Փիլոն, Կերս.
Լամբր.) στοά. — Սեփեւից, στρόβιλος, հայկական
վերջաւորութեամբ (Ճառքնաւոր):

Տեփեւ, τάβλα (Անանիա Շիրակացի.) կայ
նաեւ տեփեւ (Եւս. Եկղ. Պամ.) երկու ձեւերու
մէջն ալ աչքի կը զարնէ այն որ ալ = β կը տես-
նենք. — Տեփեւ, τάρταρος (Յոր. Խ, 15.
Փիլոն, Կոնստ., Յովհ. Մանգալ. Յովհ. Կիլիկ.,
Սարգիս, Ճառքնաւ.) — Տեփ, τετράς (Վարդան,
Մարաթացի) տեփեւից, τετραχτός (Մաշտոց) —

Տէրաւիշ, τετρασχηλῆς (Ղազ. Փարպ., Ճառքնաւ.)
 — Տէշ, տեռ. րաշ, τύπος (Փիլոն եւ այլ թարգ-
 մանիչք, Ճառքնաւ., Ն. Շնորհ., Գր. Նարեկ.)
 — Տէրաւ (Գր. Մագ.,) րաւ (Մ. Գոշ.) τίτλος.
 — Տէրաւիշ, δίπτυχος (Ն. Լամբ.,) — Տէրաւ,
 τρίτον (օր քնդ մէջ ջերմե. Գր. Մագ.) Տէրաւ շ,
 τράπεζα (Ստեփ. Օռպ., Յովհ. Կթղ., Թէոդոր
 Բաթենաւոր (Mikl. 136.) — Տէրաւիշ (Եւս.
 Եղի. Պամ.) րաւիշ (Ոսկեբ., Խոսրով) տրափե-
 չիտիս (Մ. Կաղանկատուացւոյ քով՝ «սեղանակից»
 իմաստով):

Բաւ, ροπή (Բարսեղ վեցօրեայ, Անանիա
 Շիրակացի, Յովհ. Սարկ.) կրճատեալ՝ բաւ (Գր.
 Նարեկ.) Ուստի՞ ծագած է «տիեզերք» նշանակու-
 թիւնն այս բառիս՝ յիշեալ հեղինակին, ինչպէս
 նաեւ Ն. Շնորհաւոյ եւ Շարակնոցին մէջ:

Փաւր, φάρος (Գր. Մագիստրոս.) — Փա-
 յեւ, φάκελλος (Գր. Մագ., որ բացայայտ յու-
 նարէն բառ կը հռչակէ զայս. Վարք Հար., Ոս-
 կիփորիկ, Ստ. Օռպ., Մխ. Գոշ.) — Փաւրիշ,
 φαλαρίς (Համամ Արեւելցի.) —ի վերջաւորու-
 թիւնն՝ ուր յոյնը -ւի կը վերջաւորի, համեմատ է
 «հիւրի» բառի վերջաւորութեան հետ = ἱρις. —
 Փիւռ, φύλαξ (Վարք Դիսնես, Ճառքնաւ. Տօնակ.)
 — Փիւռիշ, φύλαχ (Բուզանդ, հրաւ. Վենետ.
 էջ 87.) — Փիւ, φύχη (Բարսեղ վեցօրեայ, Եղ-
 նիկ, Յովհ. Սարկ.) — Փաւր (Ա. Եղի, Ը, 5.
 Ներս., Լամբ., Յովհ. Իմաստ.) փաւրիշ. — Փիւռի,
 φιάθος (Վարք Հար.), որմէ՞ փիւռիշ եւ փիւռիշ
 (անդ.) — Բաւրիշ, χαλβάνη (ԵԼԲ, Լ. 34. Սիրաբ
 ԺԳ, 2. Բարսեղ.) — Բաւրիշ, χαραδριός (Ղեւ.
 ԺԱ, 19. Երկ. Օր. ԺԳ, 18. Եպիփ., Մխ. Գոշ.,
 Վարդան.) — Բիւրաւ, (Մ. Խոր. 58, 7.) ուր
 Ն. Մառին համեմատած ձեռագիրը (Зам. անդ, էջ
 186 Բիւրաւ կ'ընթեռնուի՝ համեմատ Գի.) չեւե-
 րոնոց. այն որ է = ει կը տեսնենք՝ հմմտ. Գ, 4:

— Բէֿֿֿ, χυμεία (Ոսկեփորիկ) — Բէֿֿֿ, χρο-
νιχόν (Եւսեբ., Սամուէլ Երէց, Ոսկեբ., Անանիա
Շիրակացի):

Երրորդ խումբ մը կը կազմեն այն բառերն՝ որոնք միայն թարգմանութեանց մէջ կը գտնու-
ին: Այս ամէնուն մեծ մասին համար կրնանք
ըսել թէ այս բառերն երբեք կենդանի լեզուին
վերաբերած չեն: Թարգմանիչք զստոնք իրենց առ-
ջեւն եղած բնագիրներէն առած գործածած են,
վասն զի կամ անոնց համապատասխանող հայերէն
բառեր արդեամբ չունէին, եւ կամ հոգ չէին
տարած զստելու: Այս կարգին կը վերաբերին
նաեւ այն եբրայական բառերն, զորոնք Եօթնասու-
նից թարգմանիչք սկզբնագրէն անփոփոխ առին
պահեցին տառադարձութեամբ, եւ որոնք այսպէ-
սով անցած են նաեւ Ս. Գրոց հայերէն թարգ-
մանութեան: Սակայն աւելորդ էր զստոնք ալ հոս
ի մէջ բերել, վասն զի անոնցմէ մեր նպատակին
համար բան մը չենք սորվիր:

Ահֿֿֿ, ἄχρα (Ա. Մակ. Թ, 52, 53. Ժ. 2.
6.) որմէ՝ ահֿֿֿ, οἱ τῆς ἄχρας (այսինքն՝
ականացիք. Ա. Մակ. Ժ. 4, 7. Բ. Մակ. Ժ. 1, 31.)
— Ահֿֿֿ, ἄμπτως (նոնոս, Երիստոտէլ՝ Յա-
ղագս աշխարհի): — Ահֿֿֿ, ἀντίχριστος
(Ոսկ., Գր. Աստուածաբան, Դամաս., որուն տեղ
բուն մատենագիրք նեֿֿֿ բառը կը գործածեն):

Բալիստր, βαλλίστρα (Ա. Մակ. 2, 51.)
իսկ Երեմ. Թ, 7 նաեւ յունարէն βολή բառին տեղ:
— Բալիս, βούβαλος (Վարք Հար. Mikl. 80.)

Գեմարտ, δήμαρχος (Յայսմ. Կիլիկ.)
Եթէն, ἔβενος (Պորփիւր:) — Եթէն, αἶ-
θυσια (Փիլոն:) — Եթէն, ἐκκλησιαστική
(Ժող. Ա, 1. Կռ. Ընծ.) — Եթէն, ἐγγεῖριον
(Վարք Հարանց:) — Եթէն (Վարք Հար., Ոս-
կեբ.) ἐπαρχος. — Եթէն, εὐραχύδων (Գործք,

Ի՛, 14:) Յունարէն բառս այլեւայլ կերպով կ'աւ-
անդուի. հայերէնն ամէնէն աւելի կը համաձայնի
Lachmannի εὐραχύλων ձեւին հետ: — Եւս- եւ
երս- , εἶρμος (վարք Հարանց:) — Եւթեր- , ἐχ-
θηρός (Կառմ, ԺԳ, 37 եւ Գ, 3, ուր կայ՝ Հատ
աղաւաղութիւն կրած՝ տարբերութիւն մ'ընթեր-
ցուածոյ՝ Եւթեր- . տես Գ, 4:)

Ջիւլի, σμιλίον (Երմ. 1Ա, 23,) այլ օր.
շիւլ, իսկ Միթարայ այս տեղւոյ մեկնութեան
մէջ՝ շիւլի: — Ջուն- , ζωνάριον (Ոսկեբ.):)

Լաթի-բիւն (Գր. Կաղիանդացի), Լաթի-
(Կոննոս), λαβύρινθος: Եթէ Տ տառին աւելնալը
պէտք է պնդէս կշռադատել՝ ինչպէս նկատեցինք
կոթոր բառին վրայ, այն ատեն առաջին ձեւն երկ-
րորդին համեմատ կազմուած է:

Կանի- եւ Կանի- (Կիւրեղ) χάχελον (ու
թէ խիչիլոս ըստ W, որ անշուշտ խիչիլոս կ'ուզէ
հասկընալ:) — Կեւթ- , χέντρον (Եւկղեղ.):)
Կեւթ- , χύπρος (Երգ Երգոց, Ա, 13. Գ. 13:)
— Կեւթ- , χύβος (Յայտն. ԻԱ, 16:) — Կեւթ- ,
σχύφος (Յայտմ.):) Բառասկզբան համար հիմն.
Կեւթ- = Կեւթ- : — Կեւթ- , χώνος (Գր. Կիւս.):)
— Կեւթ- , χόρχη (Երկ. Օր. 2, 38. Թիւք, Է, 9.
Յովհ. ԺԳ, 5:)

Մանի- , μανδύας (Կիւրղի մեկն. Թագ.):)
— Մանի- , μανίακας (Տոն. ԻԱ, 42. Գան. Ե.
7, 16, 19. Ա Եղբ, Գ, 6. Ժողով. ԺԲ, 6, Երեմ.
ԺԲ, 21. հիմն. Lag. Ges. Abt. 40, 1:) — Մանի-
իւ, μαχέλη (վարք Հար. Lag. St. § 1457:) —
Միւն, μῆλον, Ժիւթ- , μηλόβοτος. Ժիւթ- մի-
լաւի (Կոննոս) — Միւթ- , μίμος (վարք Հար.)
Ժիւթ- (Ժիւթ-), μυστήριον (Կոննոս): — Միւթ-
(Ա Եղբ, Գ, 45, Կառմ Է, 71. Եղեկ. ԻԵ, 12.
Ղուկ. ԺԹ, 13. Պղատոնի Միհողոս, Անանիա Շի-
րակ. 28, 18) μυνά.

Նորի, *ναστίσχος* (վարք Հար.) — Նոր-
ք (երգ երգոց, Ա, 11. Գ, 13, 14. Գր. Նիւս.
Մեկն. նոյն տեղւոյ.) Նորքեւ (Մարկ. ԺԳ, 3.
Յովհ. ԺԲ, 3.) Նորքեւ (Փիլոն) Նորքեւ (Տաշա-
րան, որուն երկրորդ և տասը ջնջելու է.) *νάροδος*.
— Նորի (Փիլոն), Նորի (Բարսղե վեցոր.) *νάρο-
χα*, *νάροχη*.

Շիր, *χλωρός* (Յայտն. Ը, 8.)

Ուր, *δάρ*, *δάρ*, *δάρ*, *δάρ*, *δάρ* (Պաշտօնի
Միտման 319 D.)

Պաշտօնի, *պաշտօնի* (Ա. Թագ. ԻԲ, 18. Լ,
12. Գ. Թագ. Ի, 7. Յուդիթ Ժ, 5.) *παλάθην Աշքի*
կը զարնէ այն որ ք դուռն է = *ծ*, *նոյնպէս նաեւ*
առաջին ձեւին վերջաւորութիւնը — Պաշտօնի,
πάνθην (Եպիփան.) — Պաշտօնի (Պաշտօնի
Օրէնք, Եւս. Քր.) *παρχράτιον*. — Պաշտօնի, *πά-
ξυμας* (վարք Հար.) — Պաշտօնի, *πέλαγος* (Աշ-
խարհագրական անուանոց մէջ. Մ. Խոր. Աշխ. 595:
3. 596, 19. Թուրքի զաշանց ԺԳ զարեւն.) —
Պաշտօնի կամ Պաշտօնի, *περιόξιον* (անուն
հնդկական ծառի մը, Եպիփան.) — Պաշտօնի,
πυραμοειδής (Գր. Նիւս.) — Պաշտօնի, *πυραμίδ*
(Եւս. Քր. Նոննոս, նոյն նշանակութեամբ զոր ունի
նախնիքացը Գր. Նիւսոյցոյ քով.) — Պաշտօնի
(Ոսկեր., վարք Հար.) *πλάκους*. — Պաշտօնի, *πο-
δός* (Գաւառի.) — Պաշտօնի, *πομπίλος* (Փի-
լոն.) — Պաշտօնի, *πετέλα* (Գիւրք վաստ.) — Պաշտօնի,
πραιτώριον (վարք Հար.)

Ռաշի, *ραχία* (Նոննոս):

Սալ (՝ յիմար, նշանակութեամբ իբր վե-
րադիր) *σαλός* բառէն կազմուած. (անդ.) — Սալ-
ի, *σατυριχός* (Պաշտ. Միտման.) — Սալի, *σεβένιος*
(վարք Հար.) — Սալի, *σικάριος*
(Գրծ. ԻԱ, 38.) — Սալի, *συγκλητικός*
(Եւս. Քր., վարք Հար.) — Սալի *σηπία* (Գր.
Նիւս.) — Սալի, *σύμβολον* (Մեկն. Նիւս.)

— Սէլ-մէն, χαλκινός (Գր. Կիւս.) — Սրբ.,
στόμα (Սեբեթրահուն) — Սրբ-քահն, στρόβιλος:
(Եփրեմ) — Սէր, σφαῖρα (Դամասկ.)

Տասալն, τάλανιον (Մեկն. Կերդ.) Միս
դնելու է ձայնաւորաց համաձայնման եւ դողողա-
տառից տեղադրութեան: — Տասսա, ταξείδιον
(Եփրեմ.) — Տէլէթի, τελετή (Մարտիոս Մեկն.
Դիւն. Արիսպ.) — Տէ-լիէրէս, τευθίδες (Եր-
կրորդ է տառը ջնջելու է. Գր. Կիւսացի): — Տրէսս,
trimessis (Վաքը Հար., Անանիա Շիր. 27, 15):
— Տրոպիլոս, τρόγλος (Փիլսն):

πίτους. — Պռիշտ(ե), πολύπους. — Պրիւն,
 πρίων. — Սեւի, σέλαχος. — Ստրոս, στρόμβος.
 — Տրիւն, στριγών. — Փիւ, φήν.

Ե. Անահիւ Յիւրապի:

(Հրար. Պատկանեան, Պետր. 1877.)

Արիւն, ἀντλητήριον, 31, 25: — Արիւն, ἀπόρρομα 31, 8: — Արիւն, ἀρτάβη 31, 20: — Արիւն, ἀσσάριον, 27, 4. Եւ. Բր. Բ, 102: — Բիւն, bissextus 20, 16: — Բիւն (30, 12) որ հայերէն շէ բառով կը մեկնուի, ուստի ոչ βίχιον բառն է՝ ինչպէս Պատկանեան կ'ընդունի, եւ ոչ πυξίον, ինչպէս W կ'ըսէ, այլ βήσιον. (du Cange, I, 196.) — Գրաւ, γραμμάριον 27, 13. — Գրաւ, δραχμή 27 եւն, ուր W (անշուշտ ըստ ձեռագրաց) Գրաւ կ'ընթեռնու. հմտ. գղղ. dragme. — Զաւ, ζωδιαχός. — Կաւ, κάβος, 31, 7. — Կաւ, cap-tium exactio 28, 1. 33, 8. — Կաւ, κεράτιον 27, 10. — Կաւ, κύαθος 3, 24. — Կաւ, χοτύλη 30, 9. — Կաւ, χορός 31, 22. — Ղեւ, λέπτων 27, 5: — Միւն, milliarius 28, 6: — Միւն (W, Պատկ. Բ. 28, 5) որ կ'ըսուի թէ յունարէն համագորն ըլլայ երբայական ՆՐՄ բառին եւ լատիններէն milliariusի, զոր Պատկանեան տարակուսելով՝ թէ եւ ապահովապէս սխալ՝ կը մեկնէ μέτρον բառով, որ երբեք որոշ չափի տեսակ մը չի ցուցներ: Բառն յայտնապէս շատ աղաւաղած է: — Միւն, μόδος 31, 7: — Միւն, μονάς 29, 4: — Նիւն, νόμισμα 28, 31: — Ուն, ὀβολός 27, 5 եւն: — Պարաւ, παροφίς 36, 11: — Պիւն, կամ դիւն, (ըստ W II, 645 դիւն կամ դիւն. այս բառը կը ցուցնէ որ Անահիւ այնպիսի յունարէն բնագրէ մ'առած է, որուն մէջ Δ եւ Λ որոշ չէին տարբերեր. —) = $\frac{1}{6}$ ξέστης. Միւն, πελίνη բառը հասկընալու է, որ ըստ Steph.

ՅԱՆՆԵՅԵՆ ՓԱՌԵՐ. ԲԱՅԵՐ

Thes. որ դժբախտաբար իւր աղբիւրը չի յիշեր, աստիկեցի չափ մ'ըլլարու է. դժուարաւ πέλιξ կամ πελίκη (W) — Պիւնէյ = $\frac{1}{6}$ ξέστης, անշուշտ աղաւաղած է ի նիւնիոյ բառերէն (H եւ II դիւրաւ կրնային շփոթուիլ) — Սթիւն, σαβίθα 31, 12. — Սթաւ, σάτον 31, 15: — Սիւն, semis 27, 15: — Տիւն, τρυβλίον 30, 10: — Փոսուր, φωσούρα 50, 3: — Քիւն, χαλκούς 27, 4 եւն.: — Քաւն, χοῦς 31, 5: — Քեւն, ξέστης 30, 2:

Զ. Միս. Գոշի Գոտապապիւնիւնիւն:

Ապոպաս, ἀποπάππας. — Ապոպաս, ἀπό-
δεξις. — Դեյնիւն, δεκανίων (du Cange, I, 276.) — Դեյնիւն, διαθήκη, աստուածաբանական
իմաստով իբրեւ յունարէն բառ անգամ մը յիշուած է Սամուէլ Երեցունէն: — Դիւն, τιάρα. — Եւդիւն, ἐτίτροπος (Mikl. 94, 118.) — Պիւն-
թիւն (թիւն) πρόθεσις, προθέσμιος. — Ռեյն, ρι-
σίν, ἀρράβων, ինչպէս ձայնական հանգամանքը
կը ցուցնէ՝ Ժողովրդական է բառս, եւ միայն ըստ
պատահման չէ յիշատակուած պլուր. (Mikl. 75.)
— Իւն, ἴσον. — Մալաբիւն, μαγκλάβιον (du
Cange, I, 846.) — Վաւն, φάλαρα. — Սիւն-
նաւ, σύντεχνος.

ՅԱՆԵԼՈՒԱԾ

Յունարէնէ փոխառեալ բառերուն կից նպա-
տակայարմար պիտի ըլլայ ի մի հաւաքել նաեւ լա-
տիներէն բառերէն անոնք, որ յունարէնէն անցած
չեն եւ ասով չեն մտած վերի ցուցակներուն մէջ,
ինչպէս նաեւ այն ստիպութիւն ունենալով բա-
ռերն, որոնք յետնագոյն գրաւոր-հայերէնին մէջ
մուտ գտած են, որպէս զի ասով բնդ-հանուր գա-
ղափար մ'ունենանք հայերէնի բոլոր արեւմտեան
տարերայ վրայ:

Բարակ, բարակ, baracco, (Bugge, I. F. I. 455.)
 — Բելու, baculus (Ոսկեփոր:) Կերեւայ թէ W
 լատիններէնին համեմատ սխալ յօրինած է բելու
 ձեւն, որ չի յարմարիր բելուք՝ գործիականին որ ձեւ
 ու միայն բառս աւանդուած է: — Բելն, prince
 (Մատթ. Ուռհ. Թուղթ Գրիգորի Դ՝ 1193,
 Վահրամ, Հեթում:) — Գոնեդապառ, connétable
 (Ներս. Լամբր.:) — Դոլաբր, dolabra (միայն
 Դիոնես. Թրակացի՝ 38, 7 իբր թարգմանութիւն
 յունարէն μάχαռօն:) — Դուքս, dux (Վարդ
 Հար., Խօսք Թէոփիլեայ:) — Էքսպլորատոր, ex-
 ploratores, իբր լատինական բառ յիշուած Ստոյն-
 կալիսթենեայ մէջ (2, 15:) — Լադան, ladano
 (Մաշտոց որ ԺԴ դարու լատիններէն թարգմա-
 նուած է:) — Լատրարէլ, latrare, ոռնալ (որով
 տել բային հետ բառախաղ մը յօրինած է Թով-
 մաս Մեծոփեցի:) — Կապտան, capitano (Hüb-
 schmann, ZDMG, XXXVIII, p. 432.) — Կիստերն,
 cisterna (Անանիա Շիրակացի՝ 7, 9:) — Մարչէս,
 marchese (Վահրամ:) — Պալիւմ, pallium (Թեր-
 եւս յունարէնէ՝ du Cange, I, 1085. Ն. Լամբր.:)
 — Պլոմբատ, plumbatura (Ճառքնոյ:) — Պուլ-
 Մարթին Գուլ (անդ եւ Վահրամ) bulla. — Պրի-
 միցերի, primicerius (Ճառքնոյ., Յայտմ.:) — Պրե-
 փոսիտուս, praepositusի պաշտօն: (Ճառքնոյ.:)
 — Ջեքրոն, chaperon (Մխիթ. Ապարանցի, Մար-
 Թին.:) — Սակուլ, sacculus (քահանայական
 հանդերձ մը, Ներս. Լամբր.:) — Սենատոր, sena-
 tor (Ճառքնոյ:) — Սիգիլ կամ իգիլ, sigillum
 (Մարթին.:) — Սիտա, situla (Բարսղե Մեկն.
 Մարկոսի:) — Սէպտոր, exceptor (Յայտմ.:) —
 Տրիբուն, tribunus (Մեկն. Կիրղի, Ճառքնոյ.,
 Մխիթ. Գօշ. Յայտմ.:) — Վարկա, barca (կը յիշէ
 միայն Զախլախեան:) — Վելար, velarium (Ներս.
 Լամբր.:) — Փալկոն, falco (Ճառքնոյ:)

Յունական *υ* եղած է՝ *υ*,

1. *υ* *μωακίν* *ωαλβελ* *բել-բել* = *βήρυλλος*.
τ-ν-τ-ν = *γογγύλη*. *ζ-ν-ν* = *χογχύλη*. *ζ-ν-ν*.
ρ-բ-ε-ν = *Βαβυλών* (Մ. Խոր.)

2. *υ* *μωακίν* *ωαλβελ* *լիբ-ն-ն*, *Λιβυρνίδες*,
ν-ν = *μύρον*.

3. *ζ* *μωακίν* *եաբը* *նի-ր-ն* *ել* *նի-ր-ն* =
σχυτός.

Յունական *υ* եղած է՝

1. *ζ* *μωακίν* *եաբը* *նի-ր-ն* = *χυπάρισσος*,
լիբ-ն-ն = *χυβιχόν*, *նի-ր-ն* = *χύπρος*, *ն-ն* = *χύ-*
ριος, *նի-ր-ն* = *χυριαχή*.

2. *ζ* *μωաκίν* *յառաջ* *լի-ր-ն-ն* = *λύγδινος*.

3. *նի-ր-ն* *եաբը* *յառաջ*, *երբ* *քմական* *նի-ր-ն*
հեռան է՝ *լի-ր-ն-ն* = *λυγούριον* (*թե-ե-լ* *կայ* *նաե-լ*
լիγγούριον), *նի-ր-ն-ն* = *σύγκλητος*.

Յունական *ω* (*ο*) եղած է *ω* *δանոթ* *ձայ-*
նական *օրինակ* *համեմատ* *ն-ն-ն* = *ζωνάριον*,
ո-ն-ն = *τομάριον*.

β. Չայնականաց հանդիպումներ (hiatus):

Չայնականաց իրարու հանդիպումը կը խա-
փանդուի՝

1. *Տկարագոյն* *ձայնաւորին* *դուրս* *կոչուրն*.
լի-ր-ն = *ծիրաչ*, *ն-ն* = *ծէատրոն*, *դ-ն-ն* =
προάστιον, *ն-ն* = *σαλάν*.

2. *Երկուքին*, *մէջ* *կամ* *նի-ր-ն* *մեծանկրուի*,
ն-ն-ն = *άλόη*, *լի-ր-ն* = *θυέλλα*, *դ-ն-ն* =
πο(ι)ητής, *ն-ն* = *ծար*. *համեմատ* *ն-ն-ն* = *σα-*
βαώθ, *լի-ր-ն* = *θεε* = *δ* (Մ. Թագ. Ժ. 28.)
անգամ *մ'ալ*, *կը* *տեսնենք* *մեծուած* *որոշ* =
στού, *համեմատ* *ն-ն-ն* = *φασέθων* (*Եւսեբիոս*)

3. *Աղօտագոյն* *ձայնաւորն* *բաղաձայն* *բնեւորի*
յ-ն-ն = *ύακινθος* (?)

9. Svarabhakti

Ար տեսնենք ք եւ շ տառերէն յառաջ՝ ն
իբր Է, պոպէս՝ ք-ք-ք-ք = γαλεάγρα, Է-Է-Է-Է
ἐκκλησία, ք-ք-ք-ք = τάβλα. — Իբր Է՝ Է-Է-Է-Է
ἔθνος. — Իբր Է՝ (°)՝ ք-ք-ք-ք = στάμνος. —
գահից ձայներու հետ համաձայնելով՝ ք-ք-ք-ք
στρόβιλος, Է-Է-Է-Է = χαρξίνος.

Դ. Համաձայնեցում (assimilation).

Երկու կամ շատ իրարու յաջորդող վանկեր
ձայնաւորներն իրարու հետ նոյնացընելը շատ
ճախ կը գտնենք, որ նաեւ բնիկ բառերու մէջ
ճախաղէպ է. պոպէս՝ Է-Է-Է-Է = λεχάνη. Է-Է-Է-Է
λιγγούριον. Է-Է-Է-Է = μελφδία. Է-Է-Է-Է = μεσφ
Է-Է-Է-Է եւ Է-Է-Է-Է = μηχανή. Է-Է-Է-Է = μί
ք-ք-ք-ք = εὐλογημένη. ք-ք-ք-ք = πο
ք-ք-ք-ք = σύγκελλος. ք-ք-ք-ք = στ
βιλος. ք-ք-ք-ք = φιλόσοφος. Յունարէնի
ալ տեսնուած նման երեւոյթներուն վրայ
Joh. Schmidt, KZ, XXXII, 321 ff.

Ե. Կորոշուած ձայնաւորաց

1. Ըստ ծանօթ ձայնական օրինաց Է եւ
անշեշտ վանկերու մէջ դուրս կ'իջնան, պոպ
ք-ք-ք-ք = νίτρον. ք-ք-ք-ք = πίναξ. ք-ք-ք-ք =
δών. ք-ք-ք-ք = trimessis. ք-ք-ք-ք = μίλιον. Է-Է-Է-Է
ρινθος. Է-Է-Է-Է = σκουτέλα. ք-ք-ք-ք = σύριγξ. ք-ք-ք-ք
σφυρίς. ք-ք-ք-ք = σφυρνίτης.

2. Ցանկացիր կը տեսնենք նաեւ Է եւ օ ձ
նաւորներն շ տառին առջեւ կորսուած՝ ք-ք-ք-ք
փէ, ք-ք-ք-ք = πετέα, ք-ք-ք-ք = πτολομαῖος, Է-Է-Է-Է
κεραμῖς.

3. Շեշտաւ վանկէն ետքը Է եւ օ ձայն
որը դուրս ինկած են ք տառէն յառաջ՝ Է-Է-Է-Է
ք-ք-ք-ք = στόμαχος.

4. Բառասկզբան ձայնաւորի կորուստ
ցուցընեն Է-Է-Է-Է = εἰχών, Է-Է-Է-Է =

οἰκόνομος, պօռնոս = ἰππόδρομος, չէպոր =
 exceptor, շէթու = ἀνάβολον, շէթու = ἐύλο-
 γημένη.

Զ. Տառափոխութիւն (metathesis)

Չայնաւորի փոխանակութիւն կը տեսնենք
 հետեւեալ բառերուն մէջ՝ պոստոս = στόμαχος,
 եւ թերեւս պոստո = στόμνος. իսկ բէրել =
 βήρυλλος բառին մէջ առ երեւոյթ միայն այնպէս է

Բ. Բ Ս Ղ Ս Ձ Ս Յ Ն Զ :

Ա. Հայեր տառեր (mutae)

ա) Թառք

1. Թաւերու տեղափոխութիւն կը ցուցնէ
 Թաւեր = ἀχάτης.

2. ֆ տառն է եղած կը գտնենք՝ Գ-բն =
 δάφνη, Գ-բն = δελφίς (երկուքն ալ նայի մը
 քով. հմմտ. Գ-բն եւ Գ-բն, բայց նաեւ Գ-բն =
 Ιαφέθ առ Մ. Խոր., ուր թերեւս յերեւան կու
 լայ վանկակալի եւ վանկակալի թաւ ըլլալուն
 դէմ եղած ծանօթ հակամիտութիւնը). անդամ մը
 է եղած կը գտնենք՝ Գ-բն = φάλαρα.

3. Խ կը տեսնենք շ եղած՝ Խ-բն =
 ἀρχιμανδρίτης, շ-բն = χλωρός, Խ-բն = μολόχ.
 Բառակալիքին է եղած կը տեսնենք՝ Խ-բն =
 πατριάρχης (հմմտ. Խ-բն եւ Խ-բն) եւ Խ տառէն յա-
 ռա՛ Խ-բն = δραχμή.

4. Յ եղած է՝ Կ-բն = βάθρον, Կ-բն =
 հակառակն՝ Կ-բն = χανδήλα.

բ) Միջակ տառեր (mediae)

1. ծ եղած է Բ-բն = λαμπαδ-, հմմտ.
 Hübschmann, ZDMG, XXXVI, 133.

2. Բ եղած է Բ-բն = ἀρράβων.

Բ. Նայ տառեր (liquidae)

1. Լը գտնենք իրարու հետ փոխանակուած
 Լ-բն = γαλεάγρα, Լ-բն = τάλαιος.

2. Իրարու հետ համաձայնած՝ աշխարհն =
 ἀνάβολον. աշխարհ եւ աշխարհ = ἄχαρι, տարածայ-
 նած՝ ճակատ = μάγγανον, իշխան = κεραμῖς.

Գ. Կրկնաբար օգտագործվող

1. Ստորաբար բաղաձայնին մէջը դուրս կը
 ձգուի՝ քիչ-քիչ = διχτάτωρ, քիչ-քիչ = πτελέα,
 լո՛ւ = ζεύγμα (որուն մէջ սակայն կարելի է որ γ
 տառն արդէն աշխարհաբար յունարէնի մէջ աւհետ
 եղած ըլլայ.) Լաւոր = λαμπτήρ, Կաւ = καμ-
 φάκης, Կաւ = Ὀλύμπιος (W. Խոր.) Կաւ =
 ναστίσχος, Կաւ = μαρτύριον (որուն վրայ
 աղագծ է նաեւ տարածայնման միտութիւնը), Կաւ =
 քիչ-քիչ = περιζωστρον, Կաւ = ψαλμός, Կաւ =
 տատիկ, Կաւ = σφυρίς, Կաւ = μανδρα-
 γόρας, Կաւ = σκῦφος, Կաւ = Կաւ = Կաւ =
 բաւ = Կաւ = Կաւ =

Դ. Մակարայն տառեր (Parasitische Laute)

Կը դառնայ յառաջ եկած՝ 1. Բեթ = βῆμα.
 2. Կաւ Կաւ համար տառի մ'առջեւ, երբ նայ տառ
 մ'աւ կայ հետը՝ Կաւ = κεραμῖς, Կաւ =
 σεμίδαλις, Կաւ = λαβύρινθος, Կաւ =
 Կաւ = χίδαρις. 3. Կաւ = γραμματι-
 χός, Կաւ = μακέλλα, 4. Կաւ = ἔθνος
 Կաւ = ἄλογ.

Ե. Վաճակի մը յոռու իջնալը՝

Կը ցուցնէ Կաւ = στιχολογικός.

ՅԵՒԵԼՈՒԹ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՔ

ԴՐԵՑ

. Հ. Հ Ի Ի Պ Շ Մ Ա Ն

Ա Ջ Դ

Այս վերնագրին ներքեւ հրատարակած է ծանօթ
ագէտն Հիւպէման համառօտ քայց հետաքրքրական
ուսմասիրութիւն մը Հայոց յատուկ անուանց վրայ
H ü b s c h m a n n, Die altarmenischen Personen-
en), որ քնագրին մէջ ութ մեծ էջ կը գրաւէ: Այս
ութեանս մէջ առնուած չեն քաղմաթիւ արշակունեան
ւանք, որոնց վրայ անշուշտ այլուր պիտի խօսի
ագէտը, երբ հայերէնի մէջ մտած պարսկերէն քա-
ուն վրայ գրած ընդարձակ երկասիրութիւնը լոյս
նէ: Յաջորդովս կը ծանօթացնենք մեր ընթեր-
աց հայ անուանց այս ուսումնասիրութիւնն՝ ամբող-
ին: Դուրս մնացած են աստ անդ ախպիսի մասեր,
եւրոպական ընթերցողաց համար են, օրինակի հա-
ր՝ գերման. թարգմանութիւնք հայ անուանց են:

Հ. Յ. Տ.

ՀԱՅԿԵՆԻՆ ԵՆՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆԷ

Յաջորդովս հետազոտել կ'ուզենք թե անուանադրութեան հնդեւրոպական այն կերպն, զոր պարզած է ֆիք (Fick) յունական յատուկ անուանց վրայ գրած իւր երկասիրութեան մէջ (Կէօթինկէն, 1874), հայերէնին մէջնալ՝ ըլլայ նաեւ դոյզն նշմարանօք միայն՝ մնացած է թէ ոչ:

Հայերէնին մէջ անուանց հետազոտութեան շատ աւելի մեծ դժուարութիւններ ընդդէմ կ'ելլեն քան լեզուական ուրիշ ասպարիզաց մէջ՝ հայ անուանց ատաղձին ինքնուրու-նութեան պատճառաւ: Հայ պատմագիրք ա-նուանց շատ մեծ քանակութիւն մ'աւանդած են, ինչպէս անոնց գրոց կից ցուցակներէն կրնայ տեսնուիլ. — այսպէս միայն Մ֊ֆ֊ի֊ի խ֊ի֊ն֊ոց֊ոյ (հարազատ եւ անհարազատ) գործոց անուանց ցուցակը հազարէն աւելի անուն կը պարունակէ: Սակայն երբ ի մերձուստ դիտենք՝ այս առերեւ-ոյթ հարստութիւնը շատ զգալապէս կը նուազի: Վասն զի նախ հայ պատմագիրք մասամբ միեւնոյն անուանքն կը կրկնեն՝ նիւթոյն նոյնութեան եւ յետնագոյն մատենագրին նախընթացէն կախում ունենալուն պատճառաւ. երկրորդ աւանդեալ անուանք չեն պարզապէս յատուկ անուանք մար-դոց, այլ նաեւ աշխարհագրականք, եւ առաջինք՝ չեն միայն Հայոց անուանք, այլ նաեւ Պարսից,

Յունաց, Ասորաց, Վրաց, Աղուանից, եւ այլ
 Եթէ վերջինքս՝ ինչպէս նաեւ աշխարհագրա-
 անուանք մէկդի առնունք, որոնք հոս չեն
 նուիր ի նկատ, կը մնայ հին հայ անուանց
 քանակութիւն մը, որոնք սակայն չեն կը
 ամբողջովին մեր այս հետազոտութեան
 ըլլալ: Վասն զի մեծաւ մասամբ բնիկ հայ
 նուանք չեն ասոնք, այլ փոխառեալ յոր
 մունք: Ինչպէս որ Արշակունեաց եւ Սա-
 նեանց ժամանակ բազմաթիւ պարսկերէն
 քրիստոնէութեան ժամանակ յունական եւ
 սորական բառեր մտած են հայերէնին մէջ,
 պէս ալ այն միջոցին շատ մ'օտար անո-
 նեկած են ի չայս եւ տարածուած հոն՝ հին
 հայերէն անունները վտարելով: Ընդհանրա-
 պարսկերէն (մեծաւ մասամբ՝ արշակունի) ան-
 ներ կը կրէին աղնուականք. եկեղեցականք՝
 Գրոց, յունական եւ ասորի անուններ, մինչ
 ժողովուրդը պահեց թերեւս երկար ժամ-
 իւր բնիկ հին անունները, բայց ասոնք դժբ-
 տաբար ցանցառ կը յիշուին. վասն զի ռա-
 պտմագրաց քով աննշանակ էր եւ իւր ան-
 դժուարաւ կրնար յիշատակութեան ար-
 համարուիլ²:

1 Եկեղեցականաց մէջ կային բաց աստի ծննդ
 Յոյներ եւ Ասորիներ, ինչպէս՝ քորեպիսկոպոսն՝ Գ-
 «ազգաւ ասորի», եւ իւր աշակերաբ Եղեթան՝ «էր սա ա-
 յոյն» եւ Դաղեթայ՝ «ազգաւ ասորի» (Բուզանդ, տպ-
 նետ. 1832, էջ 36, 42, 218.) Փաստաւ եւ Առնապո-
 «ազգաւ հռոմ» (Բուզ. 265:)

2 Այսպէս կը յիշուի Եղեթէի քով (տպ. Վ. Ենեւտ.
 էջ 125) «այր մի խոսքի անուն (էջ 140, 141 «խո-
 կ'անուանուի»), զոր նաեւ Փարպեցի (266—313) կը

Եթէ արդ մէկդի թողունք այս պարսկերէն եւ քրիստոնէական անուանքն՝ ցորչափ որ իբրեւ այնպիսի կրնանք զասոնք ճանչնալ, կը մնայ անուանց մնացորդ մ'որ ըստ իս երկուքի կը բաժնուի. անոնց՝ որոնց ստուգաբանութիւնն մթին է ինծի համար, եւ այնպիսեաց՝ որոնք առաւել կամ նուազ ապահովութեամբ կը մեկնուին հայերէնով: Առաջինները չեմ կրնար գործածել հետազօտութեանս համար, թէ եւ հայաձեւ ըլլան (— իրենց ձայնական կազմութիւնը յատուկ հայերէն կերպարանք մ'ունենայ —) կամ ոչ: Այս կարգէն են հետեւեալ անունները:¹

Աշտիկ Սիւնի (Բուզ. 28). Աշտ բագրատունի² (Սեբէոս, տպ. Պետրք. 1879, էջ 56.) Առնշաբ Ամատունի (Ղազ. Փարպեցի, տպ. Ղենետ. 1875, էջ 201, 256.) Առան տէր Վանանդայ (Փարպ. 126.) Արա՛ իշխան Գողթան (Բուզ. 29.) Արա Գնունի (Բուզ. 233.)

Ըստ Փարպեցւոյ (էջ 283) վաճառական մըն էր, սոր էր ազգաւ խոսիկի պոյինքն Եօշատանցի մը: Ուստի ոչ թէ իւր անուանակոչութեամբն, այլ իւր ծննդեան համար «խոսիկի, կը կոչուէր, պոյինքն Եօշացի: խոսիկ — նոր պարսկ. *khosh*, ուստի պահաւ. *khoshik*, հին պարսկ. (h)uv-*ziya*, ածանցեալ-ի մասնկամբ *khoshen* — հին պարսկ. (h)uv-*za*.

1 Ասոնց մէջ կրնան ուստի գտնուիլ ինծի անծանօթ պարսիկ եւ ասորի անուններ, ինչպէս բոլորովին օտարառի, հիւսիսային գաւառներէ առնուած անունք: Եթէ տեղեաց անուններէն չափենք, խիստ հայազգաբանութիւն կար միայն ի Բարձր Հայս, Արարատ, Յուրուբերան եւ Վասպուրական: Երոփաց եւ Աղձնեաց մէջ անշուշտ աւելի բազմութիւն էին Արաճեացիք եւ Քուրդք՝ ինչպէս նաեւ ի Մոկը եւ ի Պարճայք, միւս (հիւսիսային եւ հիւսիս-արեւելեան) նահանգաց մէջ զաւկասեան ցեղեր:

2 Այն անուանքն, որ -անի, -իան, -ախան, -ապի կ'աւարտին, կը ցոյցնեն հայ ազնուական ազգերն եւ յագնակի մէջ՝ նաեւ անոնց բնիկ երկիրը:

Արսի գնունի (Փարպ. 126.) Արսի եպիսկոպոս
 Բասենոյ, (Բուզ. 265.) Բաբայ՝ հայր Պապայ
 Արտակունւոյ (Փարպ. 394.) Բաբայ Սիւնի
 (Փարպ. 255.) ըղեաշին Աղձնեաց. (Բուզ. 21.)
 Գարջալ Մաղխազեան (Փարպ. 371. Բուզ. 104.)
 Գնէլ եղբօրորդի Արշակայ արքային Հայոց.
 (Բուզ. 90.) Գնէլ եպիսկոպոս Գերջանայ. (Կո-
 րիւն, տպ. Վենետ. 1833, էջ 17.) = Գնէլ
 (Մ. Խոր. տպ. Վենետ. 1865, էջ 258) Գնէլ
 իշխան Հաշտենից գաւառին ի կամինական
 տոհմէն (Բուզ. 29.) Գորայի իշխան Չորոյ
 (Բուզ. 29.) Գալ Առաւելեան (Եղիշէ, 150,
 որուն տեղ Գալ կ'ըսէ Փարպեցի՝ էջ 256.)
 Զարմաշ եպիսկոպոս Վանանդայ (Բուզ. 270.)
 Զարմի երէց Արտաշատու (Բուզ. 172—5, իսկ
 Մ. Խոր. 223 ունի Զարմի՝ հրէական ցեղէ.)
 Խաբի ի գաւառէն Արշամունեաց (Փարպ. 454,
 455. հմտ. Եղիշէ՝ 77, Կորիւն՝ 20.) Խաբ ե-
 պիսկոպոս ի գաւառէն Կարնոյ (Բուզ. 105. Մ.
 Խոր. 206. սեռ. Խաբայ՝ էջ 213.) Խաբիշ
 Մամիկոնեան՝ դուստր Մարգարանի, քոյր Արսլան-
 բէկի եւ Գրիգորի (Կիրակոս Գանձակեցի, տպ.
 Վենետ. 1865, էջ 211, Վարդան, տպ. Վենետ.
 1862, էջ 140. պարսկերէն է՝ «Արեգակն
 թագաւորի նշանակութեամբ») Կեռն Ամատունի
 (Մ. Խոր. 233.) Կորի տէր Ամատունեաց (Սեբ.
 48, 56.) Մալաշ ի գեղջէն Հացեկաց* Տարօնոյ
 (Կորիւն, 6. Փարպ. 33 = Մեհաշ, Մեհաշ
 առ Մ. Խորենացոյ.) Մալ Դիմաքսեան (Եղիշէ՝
 58, Փարպ. 190.) Մալ (ասորերէն) եպիսկո-

պոս Արծրունեաց (Փարպ. 124.) Մաշիկ Մամիկոնեան (Բուզ. եւն.) Յաշիկ Արծրունի (Փարպ. 495.) Պաճնի ի Մարդպետական գնդէն (Փարպ. 495.) Սթապ բագրատունի (Մ. Խոր. 225. Սեմ. 53.) Սաղմոս տէր Անձտայ ի Ծովոս (Բուզ. 160.) Սարոն Գաբեղեան (Փարպ. 408.) Սարմա՛ն՝ եպիսկոպոս Բզնունեաց (Եղեշէ, 22.) Վալիւն՝ Սիւնի (Բուզ. 21, 250. Եղեշէ, 106.) Վալի Մամիկոնեան (Բուզ. 9, 16, 238. Արծրունի՝ անդ, 47. Հմմտ. Վալի եւ Վալաթան թագաւորք Աղուանից առ Մ. Կաղանկատուացւոյ, տպ. Փարիզ 1860, Ա, 129.) Վալի աշակերտ Գնդայ (Բուզ. 272.) Վաթիկ Գնթունի (Փարպ. 381.) Վաթի՛ կամնարական (Եղեշէ, 150) = Վաթի (Փարպ. 256.) Վաթի՛ իշխան Վանանդայ (Բուզ. 29.) Վաթի (սեռ. Վաթի) Նախ՝ Մաղխազեան (Փարպ. 126.) եւ Երկրորդ՝ որդի Ասորւոյ մը (Փարպ. 354—356.) Տէրի՛ եղբորորդի Արշակայ արքային Հայոց (Բուզ. 90, 104.) Տէրի՛ Բագրատունի (Եղեշէ, 71. Փարպ. 195.) Տաճա՛ր եպիսկոպոս Տայոց (Եղեշէ, 22, Փարպ. 125. Արծրունի՝ Եղեշէ, 150, Փարպ. 256. Գնթունի՝ Եղեշէ, 77. Փարպ. 213՝ Գընդունի. Ռշտունի՝ Բուզ. 47.) Փապի՛ Պալունի (Փարպ. 393.) Փապի՛ Աւաւեղեան (Եղեշէ 150) = Փապի՛ (Փարպ. 256.) Փաթա՛ (Փարպ. 222.) Փապա՛ (Փարպ. 126, 211.) Փաթան

¹ Արգեթ = պարսկ. surm a (լուփայ, աղպար):

² Արգեթ Հայ իւրի՛ բառին հետ կապ ունի՞:

³ Պարթեւերէն Օծօցօծի:

⁴ Տարբեր՝ է պահլաւերէն Pāpak, որ Հայերէնի Բէջ

οἰκονομος, արտոմ = ἐπιπόδρομος, փոխար =
 exceptor, արբող = ἀνάβολον, արտոմ = ἐδλο-
 γημένη.

Զ. Ցափափոխութիւն (metathesis)

Չայնաւորի փոխանակութիւն կը տեսնենք
 հետեւեալ բառերուն մէջ՝ արտոմ = στόμαχος,
 եւ թերեւս արտոմ = στάμνος. իսկ բիւրեղ =
 βήρυλλος բառին մէջ առ երեւոյթ միայն այնպէս է

Բ. ԲԱՂԱԶԱՅՆ Բ:

Ա. Հայեր տառեր (mutae)

ա) Թառք

1. Թաւերու տեղափոխութիւն կը ցուցնէ
 փոխ = ἀχάτης.

2. Փ տառն է եղած կը գտնենք՝ քօնի =
 δάφνη, քիւն = δελφίς (երկուքն ալ նայի մը
 քով. հմմտ. քօր եւ քօր, բայց նաեւ քօնի =
 Ιαφὲθ առ Մ. Խոր., ուր թերեւս յերեւան կու
 շայ վանկակազման եւ վանկավերջի թաւ ըլլալուն
 դէմ եղած ծանօթ հակամիտութիւնը). անգամ մը
 է եղած կը գտնենք՝ փղ = φάλαρα.

3. Շ կը տեսնենք շ եղած՝ արշնդրէր =
 ἀρχιμανδρίτης, շար = χλωρός, մուշ = μολόχη.
 Բառավերջին է եղած կը տեսնենք՝ արշնդրէր =
 πατριάρχης (հմմտ. արշ եւ արշ) եւ ծ տառէն յա-
 ռաջ՝ արշնդ = δραχμή.

4. Յ եղած է՝ քօր = βάθρον, ընդ-
 հակառակն՝ փնիւն = κανδήλα.

բ) Միջակ տառեր (mediae)

1. Ժ եղած է ը՝ արշար = λαμπαδ-, հմմտ.
 Hübschmann, ZDMG, XXXVI, 133.

2. Բ եղած է ը՝ արշնդ = ἀβράβων.

Բ. Նայ տառեր (liquidae)

1. Լ կը գտնենք իրարու հետ փոխանակուած
 արշար = γαλεάγρα, արշնդ = τάλαρος.

2. Իրարու հետ համաձայնած՝ աղբորն =
 ἀνάβολον. առաջ եւ արդ = ἄχαρι, տարածայ-
 նած՝ հանդիս = μάγγανον, հիշելու = χεραμῖς.

Գ. Կրկնաբարականներ

1. Սովորաբար բաղաձայնին մէջը դուրս կը
 ձգուի՝ քէլ-տր = διχτάτωρ, իեղեյ = πτελέα,
 շո՛ = ζεύγμα (որուն մէջ սակայն կարելի է որ γ
 տառն արդէն աշխարհաբար յունարէնի մէջ անհետ
 եղած ըլլայ) ւադեբ = λαμπτήρ, ւադուի = χαμ-
 φάκης, աղիւղ = Ὀλύμπιος (Մ. Խոր.) շադի =
 ναστίσχος, հարուս = μαρτύριον (որուն վրայ
 աղղած է նաեւ տարածայնման միտութիւնը), րիւ-
 շո՛ = περίωστρον, աղիւս = ψαλμός, ադեբ =
 στατήρ, քի-րիւ = σφυρίς, հանդուր = μανδρα-
 γόρας, քի-դու = σχῆφος, հիշու. նաեւ բնիկ քի-
 բան = քի-բու:

Գ. Մակարայն տառեր (Parasitische Laute)

Կը գտնենք յառաջ եկած՝ 1. քեթ = βῆμα.
 2. Ն կամ Բ համը տառի մ'առջեւ, երբ նայ տառ
 մ'ալ կայ հետը՝ քիշիւր = χεραμῖς, քիշիւր =
 σεμίδαλις, քիշիւր = λαβύρινθος, բայց նաեւ
 քիշիւր = χίδαρις. 3. քի-հարիւր = γραμματι-
 χός, հարիւր = μακέλλα, 4. քի-իւն = ἔθνος
 քի-իւր = ἀλόη.

Ե. Վանկի մը դուրս իջնալը՝

Կը ցուցնէ արդիւնդ = στιχολογικός.

ՅԵՒԵԼՈՒԷԺ

ՀԱՅԿԱԿԱՆ ՅԱՏՈՒԿ ԱՆՈՒՆՔ

ԴՐԵՑ

Հ. Հ Ի Ն Պ Շ Մ Ա Ն

Ա Զ Դ

Այս վերնագրին ներքեւ հրատարակած է ծանօթ հայագէտն Հիւաշման համառօտ քայց հետաքրքրական ուսումնասիրութիւն մը Հայոց յատուկ անունաց վրայ (H. Hübschmann, Die altarmenischen Personennamen), որ բնագրին մէջ ութ մեծ էջ կը գրաւէ: Այս ըննութեանս մէջ առնուած չեն բազմաթիւ արշակունեան անունք, որոնց վրայ անշուշտ այլուր պիտի խօսի հայագէտը, երբ հայերէնի մէջ մտած պարսկերէն բառերուն վրայ գրած ընդարձակ երկասիրութիւնը լոյս տեսնէ: Յաջորդովս կը ծանօթացնենք մեր ընթերցողաց հայ անունաց այս ուսումնասիրութիւնն՝ ամբողջովին: Դուրս մնացած են աստ անդ ասպիսի մասեր, որ եւրոպական ընթերցողաց համար են, օրինակի համար՝ գերման. թարգմանութիւնք հայ անունաց եւն:

Հ. Յ. Տ.

ՀԱՅԵՐԵՆԻՆ ՏՆՏԱՌԻԿ ԱՆՈՒՆԷ

Յաջորդովս հետազոտել կ'ուզենք թէ անուանադրութեան հնդեւրոպական այն կերպն, զոր պարզած է ֆիք (Fick) յունական յատուկ անուանց վրայ գրած իւր երկասիրութեան մէջ (վէօթինկէն, 1874), հայերէնին մէջնալ՝ ըլլայ նաեւ դոյզն նշմարանօք միայն՝ մնացած է թէ ոչ:

Հայերէնին մէջ անուանց հետազոտութեան շատ աւելի մեծ դժուարութիւններ ընդգէմ կ'ենլին քան լեզուական ուրիշ ասպարիզաց մէջ՝ հայ անուանց ատաղձին ինքնուրու-նութեան պատճառաւ: Հայ պատմագիրք ա-նուանց շատ մեծ քանակութիւն մ'աւանդած են, ինչպէս անոնց գրոց կից ցուցակներէն կրնայ տեսնուիլ. — այսպէս միայն Մովսէս Խորենացոյ (հարազատ եւ անհարազատ) գործոց անուանց ցուցակը հազարէն աւելի անուն կը պարունակէ: Սակայն երբ ի մերձուստ դիտենք՝ այս առերեւ-ոյթ հարստութիւնը շատ զգալապէս կը նուազի: Վասն զի նախ հայ պատմագիրք մասամբ միեւնոյն անուանքն կը կրկնեն՝ նիւթոյն նոյնութեան եւ յետնագոյն մատենագրին նախընթացէն կախում ունենալուն պատճառաւ. երկրորդ աւանդեալ անուանք չեն պարզապէս յատուկ անուանք մար-դոց, այլ նաեւ աշխարհագրականք, եւ առաջինք՝ չեն միայն Հայոց անուանք, այլ նաեւ Պարսից,

Յունաց, Ասորւոց, Վրաց, Աղուանից, եւ այլոց՝
 Եթէ վերջինքս՝ ինչպէս նաեւ աշխարհագրական
 անուանք մէկդի առնունք, որոնք հոս չեն առ-
 նուիր ի նկատ, կը մնայ հին հայ անուանց փոքր
 քանակութիւն մը, որոնք սակայն չեն կրնար
 ամբողջովին մեր այս հետազոտութեան հիմն
 ըլլալ։ Վասն զի մեծաւ մասամբ բնիկ հայ ա-
 նուանք չեն ասոնք, այլ փոխառեալ յորջորջ-
 մունք։ Ինչպէս որ Արշակունեաց եւ Սասա-
 նեանց ժամանակ բազմաթիւ պարսկերէն, եւ
 քրիստոնէութեան ժամանակ յունական եւ ա-
 սորական բառեր մտած են հայերէնին մէջ, այս-
 պէս ալ այն միջոցին շատ մ'օտար անուանք
 եկած են ի Հայս եւ տարածուած հոն՝ հին բնիկ
 հայերէն անունները վտարելով։ Ընդհանրապէս
 պարսկերէն (մեծաւ մասամբ՝ արշակունի) անուն-
 ներ կը կրէին ազնուականք. եկեղեցականք՝՝ Ս.
 Գրոց, յունական եւ ասորի անուններ, մինչդեռ
 ժողովուրդը պահեց թերեւս երկար ժամանակ
 իւր բնիկ հին անունները, բայց ասոնք դժբախ-
 տաբար ցանցառ կը յիշուին. վասն զի ռամիկը
 պատմագրաց քով աննշանակ էր եւ իւր անունը
 դժուարաւ կրնար յիշատակութեան արժանի
 համարուիլ²։

1 Եկեղեցականաց մէջ կային բաց աստի ծննդեամբ
 Յոյներ եւ Ասորիներ, ինչպէս՝ քորեպիսկոպոսն Դանիէլ,
 «ազգաւ ասորի», եւ իւր աշակերտը Եղիշէն՝ «էր սա ազգաւ
 յոյն» եւ Եղիշէն «ազգաւ ասորի» (Բուզանդ, տպ. Վե-
 նետ. 1832, էջ 36, 42, 218.) Փառասորս եւ Առասորս էին
 «ազգաւ հռոմ» (Բուզ. 265)։

2 Այսպէս կը յիշուի Եղիշէի քով (տպ. Վ. Ենետ. 1859,
 էջ 125) «այր մի Խառնիկ անուն» (էջ 140, 141 «Խառնիկ»
 կ'անուանուի), զոր նաեւ Փարպեցի (266—313) կը յիշէ։

Եթէ արդ մէկդի թողունք այս պարսկերէն եւ քրիստոնէական անուանքն՝ ցորչափ որ իբրեւ այնպիսի կրնանք զասոնք ճաննալ, կը մնայ անուանց մնացորդ մ'որ ըստ իս երկուքի կը բաժնուի, անոնց՝ որոնց ստուգաբանութիւնն մթին է ինծի համար, եւ այնպիսեաց՝ որոնք առաւել կամնուազ ապահովութեամբ կը մեկնուին հայերէնով։ Առաջինները չեմ կրնար գործածել հետազօտութեանս համար, թէեւ հայաձեւ ըլլան (— իրենց ձայնական կազմութիւնը յատուկ հայերէն կերպարանք մ'ունենայ —) կամ ոչ։ Այս կարգէն են հետեւեալ անունները։¹

Աշոփ Սիւնի (Բուզ. 28). Աշոփ բազրատունի² (Սեբեոս, տպ. Պետրք. 1879, էջ 56.) Առնիւր Ամատունի (Ղազ. Փարպեցի, տպ. Վենետ. 1875, էջ 201, 256.) Առնաւ տէր Վանանդայ (Փարպ. 126.) Արա՛ իշխան Գողթան (Բուզ. 29.) Արա՛ Գնունի (Բուզ. 233.)

Ըստ Փարպեցւոյ (էջ 283) վաճառական մըն էր, «որ էր ազգաւ խաթիլի՝ պոխնքն Զօշաստանցի մը։ Ուստի ոչ թէ իւր անուանակազմութեամբն, այլ իւր ծննդեան համար «խաթիլի, կը կոչուէր, պոխնքն Զօշացի։ խաթիլ — նոր-պարսկ. Խնն, աւստի պահլաւ. Խննե, հին պարսկ. (h)anv-šiya, անանցեալ-ի մասնկամբ Խննէն — հին պարսկ. (h)anvša.

1 Ասոնց մէջ կրնան աւստի գտնուիլ ինծի անծանօթ պարսիկ եւ ասորի անուններ, ինչպէս բոլորովին օտարօտի, հիւսիսային գաւառներէ առնուած անունք։ Եթէ տեղեաց անուններէն չափեմք, ի՞նչ հայազգաբանութիւն կար միայն ի Բարձր Հայս, Այրարատ, Ցաւրուբերան եւ Վասպուրական։ Դրփաց եւ Աղձնեաց մէջ անշուշտ աւելի բազմութիւն էին Արամեացիք եւ Քուրդք, ինչպէս նաեւ ի Մոկք եւ ի Պորճուլք, միւս (հիւսիսային եւ հիւսիս-արեւելեան) նահանգաց մէջ՝ զաւկասեան ցեղեր։

2 Այն անուններ, որ -անի, -իան, -ախ, -այի կ'աւարտին, կը ցուցնեն հայ ազնուական տոհմերն եւ յոգնակիթի մէջ՝ նաեւ անոնց բնիկ երկիրը։

Արհ. Գնունի (Փարպ. 126.) Արհ. Եպիսկոպոս
Բասենոյ, (Բուզ. 265.) Բաթ. հայր Պապայ
Արտակունոյ (Փարպ. 394.) Բաթ. Սիւնի
(Փարպ. 255.) Բզեաշի Աղձնեաց. (Բուզ. 21.)
Գարշն Մաղխազեան (Փարպ. 371. Բուզ. 104.)
Գնէ Եղբորորդի Արշակայ արքային Հայոց.
(Բուզ. 90.) Գնի Եպիսկոպոս Դերջանայ. (Կո-
րիւն, տպ. Վենետ. 1833, էջ 17.) = Գնի
(Մ. Խոր. տպ. Վենետ. 1865, էջ 258) Գնի
իշխան Հաշտենից գաւառին ի կամինական
տոհմէն (Բուզ. 29.) Գրհ. իշխան Չորոյ
(Բուզ. 29.) Դաւ Առաւելեան (Եղեղէ, 150,
որուն տեղ Դաւ կ'ըսէ Փարպեցի՝ էջ 256.)
Զարհ. Եպիսկոպոս Վանանդայ (Բուզ. 270.)
Զարհ. երէց Արտաշատու (Բուզ. 172—5, իսկ
Մ. Խոր. 223 ունի Զարհ.՝ հրէական ցեղէ.)
Խաթ. ի գաւառէն Արշամունեաց (Փարպ. 454,
455. հմտ. Եղեղէ՝ 77, Կորիւն՝ 20.) Խաթ. Ե-
պիսկոպոս ի գաւառէն Կարնոյ (Բուզ. 105. Մ.
Խոր. 206. սեռ. Խաթ. էջ 213.) Խաթ. Մ-
ամիկոնեան՝ դուստր Մարգարանի, քոյր Արսլան-
բէկի եւ Գրիգորի (Կիրակոս Գանձակեցի, տպ.
Վենետ. 1865, էջ 211, Վարդան, տպ. Վենետ.
1862, էջ 140. պարսկերէն է՝ «Արեգափն
Թագաւորի Նշանակութեամբ») Կնաւ Ամատունի
(Մ. Խոր. 233.) Կոթ. տէր Ամատունեաց (Սեբ.
48, 56.) Մաղ. ի գեղէն Հացեկաց* Տաթոնոյ
(Կորիւն, 6. Փարպ. 33 = Մեհ. Մեհ. առ Մ.
Խորենացոյ.) Մաղ. Դիմաքսեան (Եղեղէ՝
58, Փարպ. 190.) Մաղ. (ասորերէն) Եպիսկո-

պոս Արծրունեաց (Փարպ. 124.) Մահի-
կոնեան (Բուզ. եւն.) Յաշիւի Արծրունի (Փարպ.
495.) Պաշիւի Մարդպետական գնդէն (Փարպ.
495.) Սթապ բագրատունի (Մ. Խոր. 225.
Սեբ. 53.) Սաղաթապ տէր Անձտայի Ծոփս
(Բուզ. 160.) Սաթա զարեղեան (Փարպ. 408.)
Սաթա՛ն՝ եպիսկոպոս Բզնունեաց (Եղեղէ, 22.)
Վաղինի Սիւնի (Բուզ. 21, 250. Եղեղէ, 106.)
Վալի Մամիկոնեան (Բուզ. 9, 16, 238. Ար-
ծրունի՝ անդ, 47. Հմմտ. Վալի եւ Վալաթա
Թագաւորը Աղուանից առ Մ. Կաղանկատուացւոյ,
տպ. Փարիզ 1860, Ա, 129.) Վալա՛ն աշակերտ
Գնդայ (Բուզ. 272.) Վաթա՛ն Գնթունի (Փարպ.
381.) Վաթա՛ն՝ Կամնարական (Եղեղէ, 150) =
Վաթա՛ն (Փարպ. 256.) Վաթա՛ն՝ իշխան Վանան-
դայ (Բուզ. 29.) Վաթա՛ն (սեռ. Վաթա՛ն) Նախ՝
Մաղխազեան (Փարպ. 126.) եւ Երկրորդ՝ որդի
Ասորւոյ մը (Փարպ. 354—356.) Տէրի՛ն եղ-
բորորդի Արշակայ արքային Հայոց (Բուզ. 90,
104.) Տէրի՛ն Բագրատունի (Եղեղէ, 71. Փարպ.
195.) Տաթա՛ն եպիսկոպոս Տայոց (Եղեղէ, 22,
Փարպ. 125. Արծրունի՝ Եղեղէ, 150, Փարպ.
256. Գնթունի՝ Եղեղէ, 77. Փարպ. 213՝ Գրն-
դունի. Ռշտու Նի՝ Բուզ. 47.) Փաթա՛ն Պալունի
(Փարպ. 393.) Փաթա՛ն Առաւելեան (Եղեղէ
150) = Փաթա՛ն (Փարպ. 256.) Փաթա՛ն (Փարպ.
222.) Փաթա՛ն (Փարպ. 126, 211.) Փաթա՛ն

¹ Արդեօք = պարսկ. surmā (լուփայ, աղպար):

² Արդեօք հայ իւրիշ բառին հետ կապ ունի՞:

³ Պարթեւերէն Օթօղօղի:

⁴ Տարբեր է պահլաւերէն Pāpak, որ հայերէնի մէջ
ՅԵՅԿ. ՅԵՏՅԻԿ ԵՆՅԻԵՆԿ

յէ՛՜՜ դուստր Սիւնոյն Անդովկայ, կին զնէլայ,
եւ ապա արքային Արշակայ (Բուզ. 116, 133.)
Փէ՛՛՛՛՛ սենեկապետ Տիրանայ արքային Հայոց՝
“աղգաւ սիւնի” (Բուզ. 49.) Բա՛՛՛՛՛ Սահա-
ռունի (Փարպ. 441.) սարկաւագ մը (Եղիշէ,
139. Փարպ. 222.) Բա՛՛՛՛՛ եպիսկոպոս Տու-
րուբերանի (Եղիշէ, 22. Փարպ. 125.) Բա՛՛՛
Առաւենեան (Փարպ. 467:)՝²

Այս ամէն անուանքը մէկդի հանելէն
ետքն, ինչպէս նաեւ քանի մ’ուրիշներ ալ, որ
անապահով կամ ստեղծեալ՝ են, կը մնան
յաջորդ բնիկ հայ անուանքս:

Այժե՛՛՛. անուն կամ մականուն կնոջ մը
Սամուէլի Անեցւոյ քով (յամի 1126). Հմմտ.
Չամչեան, Գ, 45. Brosset, Collection II. 461.
Հայերէնէն՝ այժե՛՛՛ է վարի այծ:՝⁴

Այրե՛՛՛. Սկիւնի մը (Եղիշէ, 77.) հայե-
րէն՝ այրե՛՛՛ է՝ թզուկ, ածացեալ այր բառէ եւ
-ուի մասնկէ:՝⁵

միայն Պաղա՛՛ կրնան հնչուիլ. Հմմտ. յաճախ յիշուածն Պաղա՛՛:

¹ Պարսկերէն farr-anjām. (Nöldeke.)

² Այս ի մէջ բերուած անուանց կազմութեան համար
յիշուի որ ոմանք -աի կը վերջաւորին (որ յաճախ կը գործ-
ածուի պահլաւերէնի եւ հայերէնի մէջ), եւ այլք -իի
կամ -ու:

³ Այսպիսի են Մ. Խորենացւոյ քով նախնադոյն
Ժամանակի քանի մը հայ անուանք:

⁴ Հմմտ. Այժե՛՛՛ի անունը (Բուզ. 77) = Գործք
Առաք. Թ, 36. Տափթա (Ταβύθα) “որ թարգմանեալ կոչի
Այժե՛՛՛”, (Δορκάς.) այժե՛՛՛ եւ ալ մասնիկ:

⁵ Ի հարկէ ուշ Ժամանակաւ միայն կը տեսնուի -ուի
մասնկան փոքրկացքներու նշանակութիւն առած բլլալը.
Հին Ժամանակներն այս նշանակութիւնը չունին այլուր. Հմմտ.
Գեղե՛՛՛, Գիւղ՛, Գեղ՛ բառէն:

Ա-ի-ձ. հայ իշխան մը Թլկուրանի (հայկական Միջագետքի.) շամչ. Գ. 55 (յամի 1136:)

Առնալ. Ամատունի մը (Եղեշէ, 150. Փարպ. 256, 340. հմմտ. Մ. Խոր. 43.) անշուշտ լուծելու ենք՝ առնալ, որ կազմուած ըլլայ առնալ (սեռական՝ այդ բառին) կամ առնալ (ուղղական առնալ, յ. Տ. Տ. Տ. առնալ Եղեշէ) 148, ուր յիշուած է եղբորուի եւ վարազի հետ, իբր «արու վայրի ոչխար» եւ ալ մասնկէ, որ բնիկ հայ մասնիկ մըն է եւ կը կազմէ նախ՝ նուազականներ, եւ երկրորդ՝ ածական անուններ ուրիշ անուններէ (գոյականներէ):

Արշալ. Արծրունի մը. (ի Յուլ. Մատենագրութեանց Կորեան, Մամբրէի եւ Դաւթի, Վենետ. 1833, էջ 99.) աշակերտ Մաշթոցի (Փարպ. 205. Մ. Խոր. 259.) քուրմ մը (Զենոբ, 25:) Հայերէն աշալ կը նշանակէ՝ քար, ժայռ, սիւն, պատկեր (statue): — Տարակուսական է:

Արշալ. Բագրատունեանց տնէն, կին Սեւատայ, որ պարսկական ընտանիքէ մըն էր (Յովհ. Կաթողիկոս, տպ. Մոսկ. 1853, էջ 61.) հայերէն աշալ է առաւօտեան աստղն, լուսաբեր: — Հմմտ. Արշալի գիցուհին, զոր Ափրոդիտեայ համազօր կը դնէ Ագաթանգեղոս (տպ. Վենետ. 1862, էջ 607,) եւ ըստ Վարդանայ (էջ 9) դուստր էր Նոյի. կազմուած աշալ բառէն եւ -իլ նուազական՝ մասնկէն. (սեռ. -իա հնագոյն ժամանակները:)

1 Այս բնիկ հայ մասնկան քով կայ նաեւ ածական 9*

Աբրադ. աշակերտ Գնդայ (Բուզ. 272.)
 Հայերէն աբրադ կամ աբդ-ը թուչունն է (գերմ.
 Lerche):

Գարեգին, (Եղեշէ, 12.) ի տանէն Սրուանձ-
 տեանց (Եղեշէ, 93. Փարս. 213.) Ռըշ-
 տունի մը (Բուզ. 17.) կազմուած Հայերէն
 գործի բառէն եւ -ա-դին մասնկէն (Հմմտ. ահ եւ
 -ահ-դին), ուստի այնպէս՝ ինչպէս է գերմ.
 Gerstner անունը (°)

Գե-ր. Վահանունի մը (Եղեշէ 33, 71.)
 կաթուղիկոսն ի Տայոց գաւառէ Առահեզ գիւ-
 ղէն (Փարս. 333.) Հայերէն գե-ր է՝ գտնելն,
 հնարելն, եւ անկէ հանուած շահն: — Ան-
 հաւանական է:

Գոր եւ Գաղան. երկու եղբարք՝ ընկերա-
 կիցք Բաբկենի Սիւնւոյ (Մ. Կաղակ. Ա. 211.)
 պարսկերէն gōr է՝ վայրի էշ, եւ Հայերէն՝ Գ-
 ղան է վայրի անասուն (°)

Գինդ. ի Տարօնոյ, աշակերտ Դանիէլի
 (Բուզ. 271.) Հայերէն՝ գինդ (= բուն գինի):

Դա-սար.՝ կին Վարդանայ (Կոր. 25.)
 Հմմտ. Dughdā մայր Զրադաշտի՝ Բունդեհէշի
 մէջ (West, Pahlavi Texts, I, 144.)

չինող-ի (սեռ. -ի) մասնիկ մ'ալ, որ պահպանեցէ (նկ)
 անուում է:

1 Ազգականութեան բառեր (Հայր, մայր, եղբայր
 եւն) պարսկերէնին մէջ ալ կը գործածուին իբրեւ մարդու
 անուն (տես Nöld e ke, Pers. Stud. I, 27) եւ նաեւ սե-
 մականաց մէջ (տես Nöld e ke, WZKM, VI, 307 ff. ուր
 կը ցուցուի որ կան օրինակի համար այս նշանակութեամբ
 անուանք՝ Դատրիկ, Եղբայր, Բայր, Հայր, Հօրեղբայր, Եղ-
 բայր Հօր իւրոյ, Բայր Հօր իւրոյ եւն):

Գորբիկ մամիկոնեան իշխանուհի, նու
Մեծին Սահակայ, կին Ստրատելատին վար-
դանայ. (Մ. Խոր. 270.) միեւնոյն անձն Ասող-
կայ քով (տպ. Փարիզ 1859, էջ 78) կը կո-
չուի Գորբիկ եւ կ'ըսուի թոռն Ս. Սահակայ,
Հայերէն Գորբիկ բառին տեղ պարսկերէն Գորբի
բառը դնելով. Գորբիկ = Հայ Գորբիկ:

Երեւոյ. եպիսկոպոս Անձեւացեաց (Եղիշէ,
22. Փարպ. 125:)

Եղիշէ. եպիսկոպոս Բագրեւանդայ (Եղիշէ,
22. Փարպ. 125.) Եղիշէ ի գեղջէն Կողբայ
Այրարատ գաւառին (Կորիւն, 20, 21. Մ. Խոր.
258) = Եղիշէ (Կորիւն 21 եւ 99 Յոջբ.
Դաւթի գրոց.) կազմուած Եղ բառէն եւ նուա-
զական -ի եւ -ի մասնկէն:

Երեւոյ. Դուստր Տիրան Հնագոյն թա-
գաւորի մը. Դուստր Տրդատայ Բագրատունւոյ
(միայն Մ. Խոր. 141 կը յիշէ) Հայերէն Երեւ-
նի է = Beata.

Ընկուշ. իշխան Ածկէոյ (Եղիշէ 71.) Ընկուշ
է փոքր արու հորթ:

Թաթ. Կամարական մը. (Փարպ. 256,)
որուն տեղ Եղիշէ (էջ 150) Թաթու կ'ըսէ.
Հմմտ. Թաթու Դիմաքսեան (Եղիշէ 77. Փարպ.
185.) Թաթու վանանդեցի (Եղիշէ 90. Փարպ.
210.) Թաթիկ, եպիսկոպոս Բասենոյ. (Եղիշէ
22, 139. Փարպ. 125.) Հայերէն Թաթ է
ձեռաց ներքսակողմն, ոտքին ներքանը, եւ ընդ-
հանրապէս՝ ոտք (անասնոց). Թաթու է Թաթ անաս-

նոց. ուստի Ռաֆէի նուազական -ի մասնակաւ կազմուած է Ռաֆէն:

Թառնի. (յիշուած է միայն սեռականը՝ Թառնի.) Բագրատունի մը (Թովմ. Արծրունի, տպ. Պետրք. 1887, էջ 109.) հայր Աբգրլմանհի (անդ, 309.) որդի Խեղենկայ, հայր Թադէոսի (անդ, 310—311.) որդի Թադէոսի, հայր Աբգրլմանհի (անդ, 311.) հայերէն Ռառն բառէն եւ -ի մասնականէն կազմուած:

Իշխանի. (Ստեփանոս Օրպէլեան, տպ. Փարիզ 1859, Բ, 61. Յովհ. Կթղ. 79) Իբրեւ փաղաքշական մականուն Սիւնւոյն վասակայ. Իշխան բառէն եւ -ի մասնկէն կազմուած:

Խաչէ. Առաւելեան մը (Սեբ. 108.) Խաչի, հայրն Ապղարիպի, վասպուրականի իշխաններէն (վարդան 106.) կաթուղիկոս մը (վարդան 90, 99.) հայերէն Խաչ բառէն ուստի հազիւ քրիստոնէութեան ժամանակէն է:

Խոնդի. հրամանատար Յոի քաղաքին, նախարար մ'Աղուանից աշխարհէն (Մ. Կաղ. Ա, 148, 149.) կազմուած հայերէն Խոնդ (Խոնդի), բառէն եւ -ի մասնկէն:

Ծառի. նահապետ Հաշտենից (միայն վարք Ներս. 53.) հայերէն Ծառ (հիսուած վարսից) բառէն: — Հմմտ. վարք՝ Գիւսի

Զեքի. տարօնեցի մը (Յովհ. Կաթող. 54, 55.) կազմուած Զեքի բառէն եւ -ի մասնկէն. Հմմտ. Զեքի:

Կորի. աշակերտ Մաշթոցի (Կոր. 21. Ղ. Փարպ. 35, 103՝ սեռ. Կորի, եւ 205 գործի-

ական՝ Կրեմլ, Մ. Խոր. 259.) հայերեն՝ Կրեմլ
է անանոյ ձագ (առիւծի եւն.) հմմտ. Բուզանդ
(էջ 9) որն Կրեմլ՝ տղու նկատմամբ:

Կրքիճ. իշխան Գարդմանայ (Յովհ. Կաթ. 71.) հայկական կը հնչէ՝. կապ ունի՞ Կրքի, Կրքեւ, Կրքեւ, Կրքոյ բառերուն հետ: — Շատ անպահաճ կ'է:

Հայր. իշխան Մարգարետութեան Հայր ա- նուամբ (Բուզ. 45.) ներքինի մը Հայր անուն (Բուզ. 46.) բուն անուն չէ, այլ յորջորջանք կամ լաւ եւս տիտղոս² արքայի ներքինապետին, ուստի = Հայր (Թէեւ այլազգ կը խոնարհի՝ սեռ. Հայրի, Բուզ. 115:)

Հրաչէայ. միայն առ. Մ. Խորենացւոյ (էջ 47) հնագոյն ժամանակներէ, ուստի նաեւ Յովհ. Կաթ. եւ Վարդան, վերջնոյս քով (էջ 37) կը յիշուի համանուն մէկն ի սերնդոց Անակայ, Թա- գաւոր յաշխարհին Գոթաց, որուն յաղթած ըլլալ Տրդատ Գիոկղետիանու իշխանութեան ժա- մանակ. կը նշանակէ՝ «կրակաշուի»:

1 Այս -իճ մասնիկը կը գտնուի դառնիճ, Կաթիճ, հարիճ, սարիճ բառերուն մէջ. (դառն, Կաթ, հար, սար եւ բառերէն կազմուած):

2 Հայր մարգարէ տիտղոս է շատ մը ներքինապե- տաց, ինչպէս կը տեսնուի Բուզ. 115 եւ 171 տեղերէն, եւ ինչպէս յէջ 113 կ'ըսուի՝ «Եւ էր մարգարէն Հայր այր շար եւ ժամատարոյնք անօրէն եւ անիրաւ քան Հայր անուն մարգարէսն»: Այսպէս յէջ 206 եւ յետոյ յէջ 217, 218, 233 ներքինի Դարձաբաճ «Հայր Մարգարէտ կը կոչուի: Եւ իւր նախորդին՝ Դեգլալ (Բուզ. 191) կամ Դալալ (էջ 203—205) անձին թէ նկատմամբ կ'ըսուի «Եւ փոխանակ նորա ի տեղի հայրաբաճ մարգարէսն զԴեգլալ ոմն անունն դրաւ Պապ, եւ թէ «Գլակ մարգարէտ, որ անուա- նեալ Կաթի ըստ գործոյն՝ Հայր Թագաւորին» (էջ 203) կամ «գործակալութիւն եւ մարգարէութիւն, որում Հայրն Կաթին ներքինաց» (էջ 206):

Հաւոյն. Ի Գուգարաց (Մ. Խոր. 265.)
Հայերէն հաւ (1. հաւ. 2. պապ.) բառէ եւ
-ոյն մասնկէ:

Չոքի. Իշխան Սիւնեաց (Օրպ. Ա, 252,
279 եւն. Բ, 15) Հայերէն չոք (Թռչնոց) բառէ
եւ -ի մասնկէ:

Չոյն. (սեռ. Չոյն կին Հմայեկայ Մա-
միկոնենոյ (Փարպ. 335.) չո- (հաւկիթ) բառէ
եւ -ի մասնկէ:

Մարտի. աշակերտ Գնդայ (Բուզ. 272.)
Մարտի պարսկերէնէ փոխառեալ բառ մըն է:

Մոշի. նահապետ Սահառունեաց (Բուզ.
104.) դժուարաւ կապ ունի Հայերէն մոշի
(moschus) = պարսկ. mušk բառին հետ:

Մորի. սարկաւագապետ մը (Բուզ. 118.)
Հայերէն մորի (մուրացիկ) բառէն: (Վերջին
ժամանակաց մէջ կը գտնենք Մորի սխալմամբ
գրուած փխ. Մորի = Mauricius, հմտ. Թովմ.
85 Մորի = Սեբ. 47 Մորի:)

Մրջի. երէց մը, (Վարք Ներսէսի, տպ.
Վենետ. 1853, Ժ դարէն, էջ 51) = Մրջի-
նի Իգեղէն Գովուհի Ի Տարօն. (Բուզ. 123,
Միւսնոյն անձը.) Մրջի Ի Բարատնիքէ (Ստեփ.
Օրպ. Ա, 261.) Հայերէն՝ մրջի (= մրջի-
նի) բառէ եւ -ի մասնկէ:

Յոյն. 1. որդի Վրթանիսի, Թոռն Գրի-
գորի Լուսաւորչի (Բուզ. 10, սեռ. Յոյն-
էջ 32.) 2 Ի սերնդէն եպիսկոպոսին Աղբիանոսի
Մանազկերտու (Բուզ. 226.) Հայերէն յոյ բա-
ռէն եւ -ի մասնկէ:

Որդի. ի տանէն Գիմաքսեանց (Փարպ. 441.)

Չաւաթ (Չաւաթ.) կաթուղիկոս, յաջորդ
Ներսէսի (Բուզ. 123. Վարք Ներս. 66. Վար-
դան 48.) հայերէն չ- (= ոչ) եւ չաւաթ (= ու-
նեցող) բառերէն, ուստի « աղքատ » իմաստով: (°)

Պարթեւ. Արծրունի մը (Եղեշէ 150, Փարպ.
256.) Ամատունի. (Բուզ. 72. Մ. Խոր. 242.)
Գնունի (Վարք Ներս. 15.) հայերէն՝ պարթե-
ւ « ընծայ »:

Սոփ (եւ Սեփ.) իշխան Բարմի (Վարք Ներս.,
25.°) հայերէն՝ սփ բառն է: — Հատ տարա-
կուսական է:

Սեռաւ. իշխան Անձեւացեաց (Փարպ. 388
389.) նախահաւ Սեւորդեաց (Վարդան 81
Հմմտ. Brosset, Collection I, 232 Ծն.) սեռաւ
նուազական է սեռ բառին:

Տէրի. եպիսկոպոս Բասենու (Բուզ. 270,
սեռ. Տէրիւն.) հայերէն տէր եւ ի մասնկէ կազ-
մուած (°): (Նշանակութեան կողմանէ համեմա-
տելու է սա անուանքս՝ Δόμνος, իգ. Δόμνα, Κύριος
եւն:)

Տէրաւ. քահանայ մը, որդի Մովսիսկա ն
Զարիշատէ վանանդայ (Մ. Խոր. 266.) տէրեւի
սեւ բառերէ կազմուած:

Տէրայ. ի Խորձենից, օգնականն Մաշթոցի
(Կորիւն 14) կրնար հայերէն տէրայ բառն
ըլլալ:

Այր վերջաւորող ուրիշ անուանք են՝
Ունայր, Թագաւոր Աղունից (Բուզ. 193,
ուստի անշուշտ չէ հայերէն, Թէեւ հայերէնի

մէջ կրնար անունս առանձին նշանակել.) Նոյնը (Մ. Խոր. 43, ուստի հայ նախաժամանակէն, որմէ առնուած է անշուշտ նորագոյն ժամանակիս Նոյնը անուան գործածութիւնը) կրնայ նշանակել՝ Նոյնը = Neumann, Νέανδρος. Զարհայր (Մ. Խոր. 43, նմանապէս նախաժամանակէն) կրնայ մեկնուիլ շարհայր¹ — Ամեն ալ անապահով:

Տէր- սկզբաւորութեամբ ուրիշ անունները մթին են. Տէրէն եւ Տէրոյ վերը յիշեցինք. Տէր-նա (սարկաւազն Ներսէսի, Բուզ. 91) կրնար պարսկերէնով մեկնուիլ՝ «Տէրէ անունն անեցող²,» բայց ան ատեն պէտք էինք Տէր-նա (Հմմտ. Տէր-նա) ձեւն սպասել: Հայոց արքայի Տէր-ն անունը (Բուզ. 11) անշուշտ՝ հայկական միւս արքայանուանց պէս՝ արշակունեան-պարսկական ծագումն ունենալու է. չենք կրնար զայս Տէր անունէն յառաջ բերել, վասն զի այն ատեն Տէր-ն հնչուելու էր: Նորագոյն անուանքն որ Տէր-կը սկսին, քրիստոնէական ծագումն ունին. այսպէս Տէր-նա (Դէր-նա, որ ունի շնորհ Տէր-ն Երեստի Բրիտոսի.) Տէր-նա (տուեալ ի Տեառնէ.) Հմմտ. Խաչատուր, Արտաշատուր:

Կը մնան տակաւին միայն երկրորդական անուանք, որ հնագոյն՝ մեծաւ մասամբ փոխա-

¹ Առ այս՝ գիւղի անունս Արհայր (Փարպ. 203), զոր չենք կրնար առանձին վերլուծել. այդ կը նշանակէ նաեւ «անձաւ»:

² Տէր (Tir) դից վրայ Հմմտ. Nöldeke, Pers. Stud. I, 33 ff.

ռեալ անուններէ կազմուած են հայկական -ի¹
եւ -նի մասնիկներով:

1. -ի մասնկամբ (նուագականք):

Խոր-ի². իշխան մը (Ստեփ. Օրպ. Բ, 79)
պարսկ. Խոր-ի անունէն:

Մ-ի-ի³. հայր Տիրուկի (Մ. Խոր. 266,
սեռ. Մ-ի-ի-ն.) Ս. Գրոց Մ-ի-ի անունէն:

Հ-ը-նի⁴. իշխանուհի Աղուանից (Մ. Կաղ.
Ա, 152) Ս. Գրոց Հ-ը-նի անունէն = Σουδωννα
(Ղուկ. Ը, 3.) Ագաթ. 142. իշխանուհի մը
(Ղեւոնդ Երէց, տպ. Փարիզ 1857, Ը դարէն,
էջ 46, Ստեփ. Օրպ. Ա. 230, 235, 236,
281 եւն.) իշխանուհի Սիւնեաց, կին Աշոտայ:

Ս-բ-ի⁵. ասպետ մը (Սեբ. 66.) հայերէն
Ս-բ-ի անունէն:

Վ-հ-նի⁶. կամ Վ-հ-ն⁷, կաթուղիկոս
(Կիր. 49:)

Վ-ր-ի⁸. իշխան Մոկաց, որ կը կոչուի
Ա-ի⁹ (Սեբ. 109.) առաջինը Վ-ր-ի անունէն,
վերջինս -ին բառէն (ուստի՝ փոքր-վարդ-եւ
աշխի¹⁰.)

Միւսնոյն ի¹¹ մասնիկը կրնայ գտնուած
ըլլալ հետեւեալ միջին անուանց մէջ՝ Բ-բ-ի¹²
(սեռ. Բ-բ-ի-ն) Սիւնի (Բուզ. 250, 253, Փարպ.

¹ Պարսկերէն -ի (ik) մասնկաւ կազմուած է ան-
շուշտ Զ-ի-ր-նի¹³ (իշխան Մոկաց, Ստեփ. Ասող. 178, զա-
ր-ն = բրբուժ բառէն) = նորպարսկ. zafrân (բրբու-
շտի գեղին):

² Հմմտ. Վ-ր-ի-ն, որ նաեւ Վ-ր-ի-ն կը կոչուի
(Կիր. 14:)

³ Աշխի իբր սեմական անուն գործածուած տես
Nöldcke, WZKM, VI, 313.

⁴ Նաեւ յանուան Գի-նի¹⁴ (Փարպ. 443:)

159, Մ. կաղ. Ա, 211, Ստեփ. Օրպ. Ա, 77
 եւն.) Հմմտ. Բաբէի (Բաբէի) եւ Բաբէ (Փարպ.
 եւն.) Բաբ անունը կը յիշէ միայն Խորենացի՝
 (նախաժամանակի մէջ.) Գաբէի Մամիկոնեան
 (Սեբ. 56) Գաբէի Դիմաքսեան (Եղ. 77.) Աբե-
 ղեան (Փարպ. 126.) Դերանի, Դերանի (Յովհ.
 Կաթ., Թովմ. Արծր., Ստեփ. Օրպ. Ա. 279)
 մականուն Գրիգորի, որդւոյ Աշոտայ (տես Թովմ.
 280 «Գրիգոր, անուանեալն Դերանի, որ Թարգ-
 մանի՝ ուխտիւք խնդրեալ ի տեառնէ:» Կաթնի
 արեղայ (Արիստ. Աստիվ. տպ. վենետ. 1844
 ԺԱ դարէն, էջ 101.) Հայրի ոմն (Փարպ. 595.)
 Նաշի, հարձ Բակրոյ (Մ. Խոր. 141.) Շաշի,
 զուստր վարդայ՝ ի սերնդենէ Միհրանայ ի
 Գարգմանաց (Մ. կաղ. Ա, 288.) Շերանի, հայր
 Աբասայ (Ստեփ. Օրպ. Ա. 261. պարսկերէն կը
 հնչէ.) Չիլի Դեմեպիկոս, զոր Կոստանդին կայսրը
 հօր բանակաւ Կարնոյ կողմերը խաւրեց յամի
 949 (Ստեփ. Ասող. 166) յունարէն Tzimiskes,
 բիւզանդական կայսր (969—976.) Ջաշի,
 վրացի իշխան մը (Յովհ. Մամիկ. 57. Ստեփ.
 Ասող. 180.) Սաշի (սեռ. Սաշի) կամ
 Սաշի. ալան իշխանուհի մը (Մ. Խոր. 126,
 128, Թովմ. 52.) Սաշի, նահապետ Հրսիձորոյ
 (Բուզ. 104), նահապետ Գաբեղեանց (Վարդ.
 Ներսէսի, 52.) Վեհի (Մ. կաղ. Ա, 221.)

¹ Համեմատելու է պարսկ. nâz (փափկութիւնը), ուս-
 տի nâzuk (փափուկ), nâznîn (հաճոյական, փափկացեալ,
 բերուշ.)

² Յաւաջ եկած է պարսկերէն Veh- եւ *Vir- համա-
 առեալ անուններէն:

ՎԵԼԻ որդի Պապայ, որդւոյ Յուսկան (Բուզ. 48, 49.)

2. -ո-նի (-ո-րնի ձեւէն) մասնկամբ, որ իգական անուններ¹ կը կազմէ:

Խոփ-նի-նի, քոյր Անակայ, կին Թագաւորին Տիրանայ, մայր Յակոբայ, որուն քոյրն Ա-ի-ր-նի (Վարդանայ քով՝ Ս-ի-ր-նի²) կը կոչուէր, (Զենոբ, 22. Վարդան 37.) պարսկ. Խոփ-նի անուանէ:

Համադաւո-նի Մամիկոնեան, քոյր Համադասպենի (ուստի դուստր Համադասպայ), կին Ռշտունոյ Գարեգնի (Բուզ. 178, 242, 243) Համադասպ անուանէն, որ պարսկերէն կը հնչէ:

Համա-ի-ո-նի (°) դուստր իշխանին Բարգէնայ (Ստեփ. Օրպ. Ա, 275.)

Սթափո-րնի եւ Սթափո-նոյշ, դստերք Սմբատայ (Մ. Խոր. 115.) Սթափո-նի (Թովմ. Արծր. 46) Սթափ անունէն:

Տափո-րնի, Արծրունեան, կին Մամիկոնենոյ Վահանայ (պսպէս), մայր Սամուէլի (Թովմ. 68.) Տափո անունէն (որ անուամբ Արծրունի մը կը յիշեն Եղ. 150 եւ Փարպ. 256:)

Տիգր-նո-նի, քոյր Տիգրանայ (Մ. Խոր. 50. Թովմ. 38:)

Չ-ր-նի, կին Տիգրանայ (Մ. Խոր. 55, ուստի նախաժանակէն:)

¹ Իգականաց համար կը յօրինուին անուանք -նոյշ եւ -ո-նի (դուստր) բաւերով, որոնք պարսկերէնէ առնուած ըլլալով՝ մեր քննութեան չեն վերաբերիր:

² Հմմտ. պահլավ. Kâmdân (Horn, Sassan. Siegelst. p. 33) X(u)rden (ZDMG, XLIV, 663.)

Այս կարգին՝ կը վերաբերի՝ մասնկան կողմանէ՝ Թագո-նի, կին մը Ուտի աշխարհէն Բագ-նաց գեղէն (Մ. Կաղ. Ա, 196—198):

Ի վերջոյ յառաջ բերենք նաեւ քանի մ'անուններ, որոնք միայն Մ. Խորենացւոյ քով կը գտնուին Հայոց նախապատմական ժամանակին համար, ուստի եւ բաւական երաշխաւորութիւն չկայ թէ արդեամբք իբրեւ անուն կը գործածուէին: Ասոնք յաճախ ալ մասնկամբ կը վերջաւորին, որ անշուշտ հոս ալ նուազական կը շինէ:

Հայի, նախահաւ Հայոց (էջ 12 եւն), Ս. Գրոց մէջ = աստեղատունն Որիոն: Փառ-ի,² Յու-ի (էջ 28), Գառ-նի (էջ 29, Գառ-ն), Վառ- (էջ 29), Արբա-ի³ (էջ 42), Հառ-նի, Վաշտ-ի (Վաշտ), Հայ-ի (Հայի), Արա-ի (Արա), Գառ-ի, Գառ-ի (էջ 43), Պերճ, Արբա-ն (համար. արբա-ն), Բառ-ի,⁵ Հոյ, Յառ-ի (յոյ). Կայա-ի, Սիւրբ-ի (էջ 44), Պարոյր (շրջանակ), Պաճոյճ (զարգարուն), Կառ-ի (էջ 47), Բաբ (էջ 59) Գիւ-ի (Գիւ, հերթ) էջ 123 եւն եւն:

Այս անուանքն ալ, եթէ ընդհանրապէս հարազատ են, միեւնոյն տեսակի կը վերաբերին անոնց հետ՝ որոնց վրայ վերը խօսեցանք:

¹ Որդագո-նի առ Թովմ. (էջ 92) գրուած է փխ. Որդագո-նի, որ պարսկ մըն էր, գուստար արքային Որմգդայ Բ (Բուզ. 160, 179. Մ. Խոր. 223):

² Համար. Թերեւս պարսկ. farrux, բայց սա բուն ի գործածութեան եղող անուանց մէջ Xorox կը հնչուի:

³ Համար. Ἀρβάρης (Քսենոփոն, Արշալ. Ա, 7, 12) սանսկր. arbhaka (փոքրիկ):

⁴ Գառ Մարգպետունի մը կը յիշէ Չամչեան (Բ, 837):

⁵ Պարսկերէնէ փոխառեալ բառ մըն է:

Ըստ այսմ մեր հետազոտութենէն իբրեւ եզրակացութիւն յառաջ կու գայ հետեւեալը:

Թէեւ պահած էր հայերէնն ալ յատուկ անուանք բարդելու յատկութիւնն այն չափով, զոր ունէին օրինակի համար հին երաներէնն կամ յունարէնն կամ գերմաներէնն. թէեւ Հայոց աշխարհի աշխարհագրական անուանց մէջ կը գտնուին բազմաթիւ հին բարդութիւնք, սակայն բուն մարդկան յատուկ անուանց մէջ եւ ոչ հաւ մ'ապահով օրինակ կը գտնենք, որ ըստ հնդեւրոպական եղանակի բարդուած լիանուն մ'ըլլայ (ինչպէս յուն. Ἰνπ-αρχος, գերմ. Wolfgang, զենդ. Karesâspa = սանսկր. Kṛçâçva «վիտտձի»:) Ուստի եւ ոչ հաւանական է թէ այն սակաւաթիւ պարզ անուանքն, ցորչափ բնիկ հայերէն են, փաղաքշական անուանք ըլլան լիանուններէն կրճատուած (ինչպէս յուն. Ἰππος, Ἰππίας, գերմ. Wolf, սանսկր. Kṛça.) այլ անշուշտ ի սկզբանէ հետէ պարզ մականուանք կամ յորջորջմանք եղած են, ինչպիսի են յունարէն Κάπρος (= վարազ), Ἰκτῖνος (ուրուր), Ἀτταγᾶς (սալամբ), Δόναξ, (եղեգն), Σαρδόνυξ, Ἀσθήρ եւն եւն (տես Fick, Griech. Personennamen, p. VI.) Ասոր ապացոյց է այս կարգի անուանց մեծագոյն մասին նշանակութիւնը. (հմմտ. Արտոյտ, Եզնիկ, Խոճկորուկ, Մրջեմնիկ եւն,) եւ նաեւ այն պարագան, որ ասոնց ոմանք ապահովակէս՝ եւ այլք հաւանականաբար՝ մականուն են միայն յիշատակեալ կամ անյիշատակ թո-

զուած բուն յատուկ անուանց:¹ Սակայն ի հարկէ պէտք ենք տեղի տալ այն մասին թէ պարզ (միարմատեան) բնիկ հայ անուանց մէջ նախնական փաղաքական անուանց մնացորդներ կրնան գտնուիլ: Սակայն յընդհանուրն առեալ՝ յատուկ անուանք կազմելու հնդեւրոպական կերպը չէ պահուած հայերէնին մէջ, այլ կորսուած է, ինչպէս լատիններէնին եւ լիթաւերէնին մէջ: Հին լիւանուանք եւ փաղաքականք տեղի տուին օտար — նախ պարսկական, յետոյ քրիստոնէական — անուանց, որոնցմէ կազմուեցան սակաւաթիւ նոր անուանք հայկական մասնիկներով: Այս սակաւաթիւ բնիկ հայ անուանք որ կը գտնուին, են՝ կամ գոնէ ի սկզբան անդ էին՝ լոկ մականուն կամ յորջորջանք:

Այս նախադասութեանց դէմ կարելի չէ յառաջ բերել այն պարագան թէ աշխարհաբար հայերէնը կրկին ստացեր է լիանուն կազմելու յատկութիւնը, ինչպէս Ասորէի (որդի Աղբայրկան ըստ Brossetի = Աղբրիկ՝, Կիրակոս, 91) Խալաս (Կիր, 106, 108) եւն եւն: Ասորէի գրաբարի մէջ պարզ կոչական² մըն է՝ «տուեալ յաստուծոյ, նշանակութեամբ, եւ միայն ուշ ժամանակաւ իբրեւ յատուկ ա-

¹ Հմմտ. վերը՝ Այթեմ, Իւլեանի, Դերմիլի: Հին հեղինակք զանազանութիւն չեն բեր անուանց եւ յորջորջմանց մէջ, ինչպէս յետոյ օրինակի համար Վարդան գրելով (էջ 140). «Եթիթար, մականուն՝ Գօշ Գանձակեցի», (այսինքն՝ ցանցառ. մօրուօք):

² Նոյնը կարծէ Վալասոր դից անուան նկատմամբ (Ագաթ. 623) որ պարզապէս «հիւրընկալ, ասպնջական» կը նշանակէ = ξένιος, ξενόδοχος.

նուն յերեւան կ'ելէ (ըստ $\Theta\epsilon\acute{o}\delta\omicron\tau\omicron\varsigma$, $\Theta\epsilon\acute{o}\delta\omega\rho\omicron\varsigma$ անուանց)՝ քրիստոնէութեան ձեռք մոլծուած այս անուանք,¹ ըլլան մի կամ երկու արմատով, կապ չունին հին հայերէնի անուանց հետ, ուստի հոս ասոնց վրայ չենք խօսիր: Այլոց կը թողում խօսիլ նոր լեզուի մնացեալ անուանց² վրայ:

¹ Հմմտ. Միկիւր (Պիթարութիւն, Պիթարիւ.) Միքիւլ. Կարպիտ (պարսկերէնէ. յառաջնութաց, այսինքն Յովհաննէս Մկրտիւ.) Տեառն-թափ (Վարդան, 73) մարտիրոս մը:

² Օրինակի համար՝ Զօիլէի. Զահլեան (չափաբան) եւն.:

Gaylord
GAYLAMOUNT®
PAMPHLET BINDER
Syracuse, N.Y.
Stockton, Calif.

COLUMBIA UNIVERSITY LIBRARIES

0315147690

PK
8084
.S4
T3
1894

06724094

